

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №14
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

Методичний посібник

**ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИХ ДИСЦИПЛІН**

номінація «Навчально – методичний посібник»

Козлов Олександр Леонідович,
директор, вчитель вищої кваліфікаційної
категорії, «вчитель методист»;

Командістова Лариса Василівна,
вчитель української мови та літератури,
вчитель вищої кваліфікаційної категорії,
«старший вчитель»;

Федоренко Тетяна Володимирівна,
вчитель англійської мови та зарубіжної
літератури, вчитель першої кваліфіка-
ційної категорії.

м. Вінниця, 2018

Автори-упорядники:

- **Козлов Олександр Леонідович**, директор, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель методист»;
- **Командістова Лариса Василівна**, вчитель української мови та літератури, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, «старший вчитель»;
- **Федоренко Тетяна Володимирівна**, вчитель англійської мови та зарубіжної літератури, вчитель першої кваліфікаційної категорії.

Козлов О.Л., Командістова Л.В., Федоренко Т.В. Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін. Методичний посібник / О.Л.Козлов, Л.В.Командістова, Т.В.Федоренко - Вінниця: ММК, 2018. 204с.

Рецензенти:

- **Романова Галина Михайлівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ ЗШ I – III ступенів №14 ВМР, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель методист»;
- **Куцевол Ольга Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови ВДПУ ім. М. Коцюбинського

Рекомендовано методичною радою
комунального закладу «Загальноосвітня школа I–III ступенів №14
Вінницької міської ради»
(Протокол № 4 від 16.01.2018 р.)

У посібнику висвітлено досвід роботи комунального закладу «Загальноосвітня школа I–III ступенів № 14 Вінницької міської ради» щодо організації інтеграції мовно-літературних дисциплін для ефективного формування полікультурної компетентності школяра, виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

Рекомендується до застосування у практичній діяльності вчителів української мови та літератури, зарубіжної літератури та іноземної мови.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ШКОЛЯРІВ	7
1.1. Проблема полікультурності в психологічній та педагогічній літературі	7
1.2. Міжпредметна інтеграція мовно-літературних дисциплін як стратегія формування полікультурної компетентності школярів	20
1.3. Модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін»	31
РОЗДІЛ II. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ «ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИХ ДИСЦИПЛІН» В КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ЗАГАЛЬНО- ОСВІТНЯ ШКОЛА I-III СТУПЕНІВ №14 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»	47
2.1. Організація роботи щодо впровадження моделі «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін»	47
2.2. Використання інтегрованого підходу до навчання мовно- літературних дисципліни в закладі	54
ВИСНОВКИ	69
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	71
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Проблема міжпредметної інтеграції в сучасній українській школі вже давно набула гострої актуальності й зараз стала одним із реальних чинників того стану, у якому опинилася середня освіта. Довгий час існувала ілюзія, що введення кожного нового навчального предмету забезпечить учнів відповідними знаннями. Це стало причиною того, що на вивчення основних (базових) дисциплін відводилося все менше навчального часу. Окрім того, з року в рік повільно, але неухильно ускладнювали програми з цих дисциплін. Повністю ігнорувався відомий закон Ортега-і-Гасета про «ощадність в освіті», котрий вимагав нещадно викидати з програми усе зайве і залишати тільки те, що учень здатний фізично засвоїти і що буде потрібно в його житті. Сучасні програми середньої школи є настільки перевантаженими, що у своїй сукупності вони просто не можуть бути засвоєні учнями з необхідною повнотою. Особливо у літературній освіті, яка серед усього іншого має місію на засвоєння учнями культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаєморозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму, а отже формування у школярів полікультурної компетентності.

Аналіз сучасного стану мовно-літературної освіти приводить до висновку, що художня література як навчальний предмет здатна виконати свою місію лише за умови подолання протиріччя, з одного боку, на її вивчення буде виділено більше навчального часу, а, з іншого, буде відчутно зменшена кількість творів, які належить вивчати.

Починаючи з 60-х років минулого століття кількість навчального часу на вивчення цієї дисципліни поволі, але невпинно, мов «шагренева шкіра», скорочувалася. Ще в радянські часи на вивчення української літератури відводилося 4 години, зараз же – 2 години. Який вихід?

Вихід – і не лише для художньої літератури як навчального предмету – полягає у міжпредметній інтеграції. Усі освітні системи в світі вже давно почали міжпредметну інтеграцію, бо в умовах майже щорічного подвоєння інформації та

шалених інформаційних потоків без міжпредметних інтеграційних процесів просто не обійтись. Але достатньої та належної нормативно-методичної бази немає.

Тому, виникає проблема: *які педагогічні умови інтеграції мовно-літературних дисциплін для ефективного формування полікультурної компетентності школярів.*

Виходячи із проблеми, перед нами виникли завдання:

1. На основі аналізу психологічної, педагогічної, методичної та дидактичної літератури розкрити теоретичні основи полікультурної освіти, формування полікультурної компетентності та міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін.

2. Розробити модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін» в закладі «Загальноосвітня школа I–III ступенів № 14 Вінницької міської ради».

3. Реалізувати модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін».

4. Розробити навчально-методичне забезпечення для роботи з формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін.

Запропонований спосіб інтеграції мовно-літературних дисциплін не є «винайдення велосипеда» — різні форми такої міжпредметної інтеграції уже давно випробувані в багатьох зарубіжних освітніх системах. Метою методичного посібника є висвітлення досвіду роботи комунального закладу «Загальноосвітня школа I–III ступенів № 14 Вінницької міської ради» щодо організації інтеграції мовно-літературних дисциплін для ефективного формування полікультурної компетентності школяра, виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ШКОЛЯРІВ

1.1. Проблема полікультурності в психологічній та педагогічній літературі

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті передбачає, що система освіти має забезпечити виховання людини демократичного світогляду і культури, яка дотримується прав і свобод особистості, з повагою ставиться до традицій народів і культур світу, національного, релігійного, мовного вибору особистості, виховання культури миру і міжособистісних відносин. Це вимагає дотримання полікультурних підходів до організації освітянської сфери.

Полікультурність – одна із найактуальніших тенденцій світового процесу реформування освіти, покликана до життя демократизацією, що поглиблюється і все більше охоплює соціальні структури світового співтовариства. Із надзвичайною силою дана тенденція проявилась у західноєвропейських країнах, що пов'язано не тільки з процесом реформування освітніх систем, а і з мінливим демографічним і національним складом населення, причиною якого став небувалий потік іммігрантів із Східної Європи, Азії, Африки.

Ідеї полікультурності висловлювали багато поколінь європейських лібералів, починаючи із Б. Спінози, Б. Паскаля, Т. Гоббса і до М. Вебера, Ф. фон Хайєка, К. Поппера, О. Камю та ін. У загальному сенсі полікультурність як вчення стверджує ідею, що в основі світу лежить велика кількість самостійних, незалежних духовних сутностей.

Як зазначають спеціалісти, що займаються проблемою полікультурності системи освіти, глибокі процеси трансформації, що охопили увесь світ, суттєво змінюють традиційну роль освіти. Проблеми гуманістичних, культурних, міжнародних його аспектів повинні розглядатись у глобальному контексті, тобто у такому, що обіймає проблеми, які стосуються інтересів всього світового співтовариства. Часто такі терміни, як “полікультурна”, “багатокультурна”,

“міжкультурна”, “інтеркультурна”, “кроскультурна”, “мультикультурна” освіта використовуються як взаємозамінні. Декотрі вчені вважають, що більшість вказаних термінів є синонімами, бо перша частина цих слів позначає одне й те ж саме, лише має різне походження – грецьке, російське, латинське. Інші дослідники даної галузі знань поняття полікультурної (багатокультурної) освіти звужують до поняття поліетнічної або багатоетнічної освіти. Ми згодні з думкою Г.Д. Дмитрієва, що “немає ніякого сумніву в тому, що поліетнічна або багатоетнічна освіта – дуже важлива і надзвичайно актуальна частина освіти, але вона, маючи за свою благородну мету сприяння створенню гармонії між етнічними та національними групами, не вирішує проблеми гуманізації стосунків між людьми, що належать до однієї етнічної групи і в її межах – до різних соціокультурних груп і тих, хто має відмінну культурну ідентичність (політичну, родову, статеву, релігійну тощо)” [1, с. 4].

Сьогодні дискусії щодо понять і цілей, що асоціюються з полікультурною освітою, охопили усі континенти. Полікультурна освіта – явище не нове. Проблеми полікультурності порушували й досліджували багато видатних вчених минулого. Ідея створення міжнародної організації для співпраці в цій галузі освіти походить з кінця XVIII – початку XIX століття.

Видатний французький публіцист, засновник порівняльної педагогіки Марк Антуан Жюльєн Паризький ще на початку XIX ст. пропагував ідеї міжнародної солідарності, миру і співпраці між народами. За його ініціативою була створена Французька спілка об’єднаних націй, яку можна розглядати як один з перших попередників ЮНЕСКО. Випередивши багатьох європейських мислителів, він зробив висновок про те, що співпраця держав у галузі освіти – це найкращий спосіб досягнути суспільної злагоди і перший крок до політичного взаєморозуміння. Півстоліття потому голландець Герман Молкенбер, розвиваючи свою утопічну теорію благоденства, писав, що саме школа є тим інструментом, якому належить майбутнє, і лише спільні дії вихователів зможуть навести у світі моральний порядок. Німець М. Курнігу 1904 р. розробив проект Міжнародного педагогічного консультативного центру. Вчений був переконаний, що “кожна нова

війна, яку ведуть народи або до якої вони готуються, – це результат відсутності міжнародного єднання, що помічається у сфері освіти” [2, с.62]. На початку ХХ століття ідею полікультурної освіти висували німецькі педагоги-гуманісти, засновники реформаторської Бременської школи Л. Гурлітт (1885-1931), Ф. Гансберг (1871-1950), Г. Шаррельман (1871-1940). До полікультурної освіти вони включали знання національної та світової культури, що сприяли розвитку загальнолюдської свідомості та ствердженню ідеї про єдиний світ. За їх глибоким переконанням, неприпустима уніфікація культури, зведення її до рівня національної художньої творчості. Вони виступали на захист культурних відмінностей, яким належить привносити та усталювати.

Полікультурну освіту педагоги-реформатори пов’язували із свободою духовного розвитку особистості і народу: людина не може глибоко і свідомо володіти культурою, якщо їй нав’язують сторонні ідеї та погляди, якщо не забезпечується розвиток її природних сил та здібностей. Бременські педагоги були єдині у ствердженні того, що полікультурна освіта з необхідністю включає вивчення культурної спадщини народів світу і культури свого народу, у тому числі “місцевої культури”. Педагоги-реформатори розглядали полікультурну освіту як засіб розвитку особистості, її гуманізації й підготовки до життя у демократичному суспільстві.

Особливе місце у розумінні полікультурної освіти мають положення М.М. Бахтіна про людину як унікальний світ культури, який вступає до взаємодії з іншими особистостями – культурами.

Таким чином, проведений нами теоретичний аналіз публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів привів до думки про те, що концепція полікультурної освіти є такою широкою системою, у рамках якої може бути найбільш повно реалізовано принцип оптимального співвідношення загальнолюдського, міжнаціонального і національного у діяльності педагога.

У процесі роботи ми виявили, що вперше поняття полікультурної освіти було подано у Міжнародному педагогічному словнику, де воно визначається як відображення культурного плюралізму у сфері освіти, тобто “як освітня ситуація,

коли носій однієї культурної системи вступає до контакту з цінностями іншої чи інших культур, представлених у даному навчальному закладі” [3, с. 143]. Згодом це поняття зазнало суттєвої еволюції. Найбільш повно, на наш погляд, поняття полікультурної освіти розкрито у Міжнародній енциклопедії освіти. Воно визначається як “освіта, що включає організацію і зміст педагогічного процесу, де представлено дві або більше культур, що відрізняються за мовною, етнічною, національною чи расовою ознакою” [4, с.183]. Тут же відзначається, що полікультурна освіта сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального і особливого в традиціях, образі життя, культурних цінностях народів, звертається увага на важливість виховання у тих, хто навчається, толерантності у ставленні до носіїв іншої культурної системи. До задач полікультурної освіти включений розвиток пізнавальних і невербальних умінь та навичок, що дозволяють вступати в контакт із іншими культурами та їх носіями. Полікультурну освіту пов’язують із підвищенням рівня освіченості і досягненням успіху в багатокультурному середовищі. Наведене визначення дозволяє виокремити чотири основні функції полікультурної освіти:

- формування у тих, хто навчається, уявлення про різноманітність культур і їх взаємозв’язок;
- усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості;
- виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей;
- розвиток вмінь та навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння.

Аналіз педагогічної, психологічної, філософської літератури як зарубіжної, так і вітчизняної, привів нас до висновку, що сьогодні продовжує існувати широке розмаїття думок і суджень по цілому ряду питань щодо концептуального оформлення полікультурної освіти. На думку Маргарет Гібсон, полікультурна освіта – це процес, у якому особистість розвивається у ході сприйняття, оцінки й роботи в системі культурних цінностей, відмінних від її власних, тобто педагогу

необхідно враховувати, що цінності різноманітних культур мають прямий чи непрямий вплив на весь навчальний процес і через нього – на особистість.

Американський вчений Джеймс Бенкс – директор Центру мультикультурної освіти (університет Вашингтон), один із провідних експертів у цій галузі, що отримали міжнародне визнання, розробив концепцію полікультурної освіти, в основі якої лежить розуміння культури і тієї ролі, яку етнічна приналежність відіграє в американському суспільстві. Висновок, до якого прийшов Дж. Бенкс, має наступні положення: американці діють у рамках декількох культур, включаючи основну і різноманітні етнічні. Головна мета полікультурної освіти, що впливає із ролі етнічного фактору в американському суспільстві, полягає у тому, щоб допомогти підростаючим поколінням розвинути міжкультурну компетентність. Дж. Бенкс створив моделі змісту полікультурної освіти, сформулював ряд положень, що утворюють основу його концепції. Учений впевнений, що полікультурна освіта найбільш успішно досягає своєї мети за наступних умов:

- заохочування й поваги принципу різноманіття;
- інтегрування етнічного змісту до всіх предметів, що викладаються протягом всіх років навчання;
- доступності для тих, хто навчається, матеріалів, що містять об'єктивну інформацію з історії та культури етнічних груп;
- наявності систематичних, всеохоплюючих, обов'язкових і постійно діючих програм підготовки й удосконалення педагогів;
- зміни культури навчального закладу та його навчальної програми такою мірою, якою це є необхідним для відображення культур і когнітивних цілей студентів – представників різних етнічних груп;
- спрямованості змісту освіти на формування цінностей, відносин та способів поведінки, що підтримують етнічний плюралізм;
- реалізації міждисциплінарного підходу.

Дж. Бенкс вважає, що існує загальна культура, що має універсальну основу, яка охоплює всіх американців, незалежно від їх положення. На думку Дж. Бенкса, першочергова задача освіти – виховання членів суспільства, які дотримуються

основоположних американських цінностей, що дозволяють зберегти суспільну злагоду. Зміст освіти, за Дж. Бенксом, має відображати культуру різних етнічних груп і загальну американську культуру [5, с. 223].

Маті Хінт (Прибалтика) вважає, що народи в змозі розвиватися разом, зберігаючи свої мовні і культурні розбіжності, в умовах дійсно мовного та культурного розквіту. На його думку, пропагандистам асиміляції належить дати твердий опір. У денационалізованому середовищі не виростуть люди, які володіють високою культурою праці і сучасним екологічним мисленням, які по-господарськи ставляться до культури і загальнонародних надбань. Міграція населення, що посилюється, обмеження сфери вживання національних мов, невизначеність національної належності й інші подібні явища, на думку М. Хінта, несуть масову напівмовність і напівкультуру, що поширюються у численних регіонах [6, с.246].

Щодо України, то вона належить до країн із монокультурним середовищем, що формувалося на її теренах упродовж століть. Крім того, воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів. За сучасними стандартами Україна є порівняно етнічно однорідною країною – етнічні українці становлять майже три чверті населення. Проте в багатьох місцевостях (здебільшого прикордонних) компактно мешкають чимало іноетнічних груп (росіяни, угорці, румуни, молдавани, гагаузи, болгари, поляки, словаки тощо), а в окремих регіонах питома вага іноетнічних груп доволі помітна [7, с.232].

У сучасних освітніх, економічних, політичних та культурних умовах особлива увага української шкільної освіти та педагогіки звернена на розробку засад полікультурної освіти та застосування позитивного досвіду на практиці у цій галузі. Правовий аспект полікультурної освіти базується на законодавчих актах та документах: Конституції (Основному Законі) України, Законах «Про національні меншини в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про об'єднання громадян», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, інших чинних документах, а також міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України.

Зокрема, у Листі МОНмолодьспорту України від 10.06.11№ 882/15- 26 «Про проведення заходів із профілактики поширення ксенофобських і расистських проявів серед дітей та учнівської молоді» наголошено на тому, що «актуальною проблемою сучасної педагогічної практики є полікультурне виховання дітей, що ґрунтується на принципах рівності і недискримінації у всебічному розвитку особистості та на створенні навчальним закладом умов для збереження і розвитку національних мов та культур». Також в Листі зазначається, що «полікультурність майбутнього громадянина виховується не тільки і не стільки під час навчального процесу. Мова йде про встановлення доброзичливих, позитивних взаємовідносин між учнями різних національностей, відпрацювання навичок поведінки, які базуються на розумінні, терпимості, компромісі, самоповазі та повазі до оточуючих» [8].

Наразі для врахування освітніх потреб та розвитку етнокультури етнічних груп в Україні формується мережа загальноосвітніх шкіл з навчанням мовами національних меншин. Працюють 2940 шкіл із російською мовою навчання, 104 – з румунською, 64 – з угорською, 5 – з єврейською, 3 – з польською, 2 – з кримськотатарською. Загалом викладання мовами національних меншин здійснюється у 15 % школах України. Крім того, 2339, або 11 %, шкіл є двомовними: однією з мов викладання в них є українська, іншою – мова національної меншини. У загальноосвітніх школах працюють також факультативи та гуртки, у яких вивчають рідну мову близько 170 тис. дітей, збільшилась кількість недільних шкіл, де навчається близько 7 тис. дітей [9, с.19].

На сьогоднішній день в Україні існує ряд національних організацій та осередків, що займаються поширенням полікультурної освіти в країні, серед них: Державний комітет у справах національностей та релігій, Державний комітет у справах національностей та міграції, Рада представників громадських об'єднань, Рада представників кримськотатарського народу, Румунська спільнота в Україні, Товариство ромів України, національно-культурні товариства і т.д.

У сучасній вітчизняній науковій літературі не існує загальноприйнятої термінології для позначення поняття «полікультурна освіта». Можна провести

синонімічний ряд термінів: «полікультурна освіта» (Г. Абібублаєва, Р. Агадуллін, О. Гукаленко, Я. Гулецька, О. Ковальчук, В. Мілютіна, Л. Супрунова, Н. Якса), «полікультурне виховання» (В. Бойченко, О. Галус, О. Джуринський, І. Лощенова, Г. Розлуцька, А. Солодка, О. Сухомлинська, Л. Шапошнікова), «мовна полікультурна освіта» (В. Сафонова, П. Сисоєв), «багатокультурна/мультикультурна освіта» (М. Воловікова, Г. Дмитрієв, Г. Палаткіна), «мультикультурний підхід» (А. Шафікова), «інтеркультурна освіта» (Р. Антонюк), «плюралістична освіта» (А. Абсалямова, Н. Козакевич), «глобальне виховання» (А. Василюк).

У процесі роботи над посібником ми з'ясували існування різних тлумачень поняття «полікультурна освіта». Зокрема, у сучасній «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя зазначено, що розуміння сутності полікультурної освіти і виховання у світовій педагогіці відбувається завдяки наступним підходам: – акультураційному, тобто пов'язаному з утворенням гармонійних відносин між членами різних етнічних груп; – діалоговому, заснованому на ідеї культурного плюралізму; – соціально-психологічному, згідно з яким полікультурна освіта є особливим способом формування певних соціально-установчих, ціннісно-орієнтаційних схильностей, комунікативних і емпатичних умінь, за допомогою яких здійснюється розуміння інших культур [10, с.691].

У «Словнику з педагогіки» Г. Коджаспірової «полікультурна освіта» трактується як побудова навчання на принципі культурного плюралізму, на визнанні рівноцінності та рівноправності усіх етнічних та соціальних груп, які створюють певне суспільство, на недопустимості дискримінації людей за ознаками національної та релігійної належності, статі, віку. Полікультурна освіта допомагає перетворити дивертисивність суспільства в корисний фактор його розвитку, забезпечує швидшу адаптацію особистості до мінливих умов життя, допомагає йому сформувати більш багатогранну картину світу [11, с.258].

У «Понятійно-термінологічному словнику» В. Полонського термін «полікультурна освіта» є компонентом загальної освіти, спрямованим на краще розуміння інших культур, сприяння встановленню спиятливих відносин,

взаємообміну та взаєморозуміння між представниками різноманітних культур країни, виховання в душі ненасилля та віротерпимості [12, с. 76].

У «Словнику термінів з порівняльної педагогіки та історії педагогічної думки» «полікультурна освіта» – освіта, метою якої є прилучення молодого покоління до етнічної, національної і світової культури, розвиток на цих засадах планетарної свідомості, формування готовності і вміння жити в багатонаціональному середовищі [13, с. 46] Сутність терміну «полікультурна освіта» визначається низкою науковців таким чином (таблиця.1.1).

Таблиця 1.1

Трактування терміну «полікультурна освіта» українськими вченими

Автор	Означення терміну «полікультурна освіта»
Л. Голік, Т. Клищенко, М. Красовицький, Г. Левченко (1999)	Організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності школярів, взаємостосунків, що забезпечують ознайомлення з культурою народів, які проживають в одній країні, створення умов для встановлення між ними довіри і солідарності, уміння взаємодіяти.
В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова (1999)	Головною прерогативою полікультурної освіти є формування людини, здатної до активної і ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим відчуттям розуміння і пошани інших культур, уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас і вірувань.
О. Літвінов (2000)	Освіта, що базується на реальній ситуації в школах та створює більш насичене і продуктивне середовище, дозволяє усвідомити роль культури й мови в освіті, зробити методичні стратегії більш різноманітним.
В. Болгаріна та І. Лощенова (2002)	Освіта, для якої ключовим поняттям є культура як загальнолюдське явище; це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток.
І. Прокопенко (2002)	Це освіта, яка забезпечує повноцінний розвиток особистості, здійснює виховання стійкого етичного ставлення до навколишнього світу, до собі подібних, до самого себе.

Л. Волик (2005)	Полікультурна освіта сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального і особливого в традиціях, способах життя, культурних цінностей.
О. Заболотна (2005)	Освіта, яка набуває широких можливостей у створенні умов, що гарантують успішну соціалізацію особистості.
В. Бойченко (2006)	Розвиток планетарного мислення, сприйняття світу в його різноманітних проявах, формах існування мов, культур, поглядів тощо; формування у людини гуманістичного світогляду, таких якостей, як толерантність, уміння вести діалог з позиції рівних прав та взаємоповаги.
Л. Перетяга (2007)	Складне, багатоаспектне поняття, що об'єднує різні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з расовою, етнічною, культурною неоднорідністю сучасного суспільства. Пріоритетною метою цієї освіти є підготовка молодого покоління до життя в полікультурному суспільстві.
Я. Гулецька (2008)	Складовий компонент професійної освіти, спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаємопорозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму.
Ю. Сива (2008)	Освіта, метою якої є формування людини, здатної до активного співжиття в умовах багатонаціонального та багатокультурного середовища, і основною цінністю є сама особистість, що володіє розвиненим відчуттям розуміння інших культур, умінням жити в мирі та злагоді з людьми різних рас, національностей, вірувань.
М. Симоненко (2010)	Педагогічний процес, спрямований на оволодіння молоддю глибокими знаннями етнічної (рідної), загальнонаціональної і світовою культури, на формування готовності і вмінь жити в багатонаціональному середовищі, на виховання поваги та толерантного ставлення до інших народів у процесі ознайомлення та навчання іншої культури.

Корисною для нашого посібника стала дисертаційна робота Перетяги Л. Є. «Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів» (2008 р.). Адже в ній теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено дидактичні умови формування полікультурної компетентності школярів. Автор зробив вдалу, на нашу думку, спробу уточнити критерії і показники рівнів сформованості полікультурної компетентності молодших школярів. У дисертації науково обґрунтовано сутність поняття «полікультурна компетентність» як складного, багатокомпонентного особистісного

утворення. Результат полікультурної освіти, ґрунтується на засадах теоретичних знань та об'єктивних уявлень про етнокультурне різноманіття світу, реалізується через уміння, навички і моделі поведінки, які забезпечують взаємодію з представниками різних народів і культур на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття досвіду міжкультурної взаємодії, що сприяє ефективній міжетнічній взаємодії в сучасному полікультурному середовищі; структурні компоненти (когнітивний, афективний, операційний, поведінковий) [14, с. 4].

Дослідниця Перетяга Л. Є. доводить, що процес формування полікультурної компетентності може бути успішним за наступних дидактичних умов: забезпечення інтеграції полікультурної інформації із основним програмовим матеріалом навчальних предметів та забезпечення взаємозв'язку навчальної та позанавчальної діяльності у процесі формування полікультурної компетентності. На основі отриманих результатів автор робить загальний висновок про те, що реалізація обґрунтованих дидактичних умов дійсно забезпечує покращення стану сформованості полікультурної компетентності молодших школярів.

Проблеми формування полікультурної компетентності досліджено у роботі російського педагога-науковця Данилової Л. Ю. Метою її роботи була спроба обґрунтування сукупності педагогічних умов, що сприяють формуванню полікультурної компетентності студентів. Автором було доведено, що формування полікультурної компетентності студента є успішним та сприяє освітньому процесу за умови забезпечення: збагачення текстової діяльності та поетапної реалізації ідеї «діалогу культур» на заняттях іноземної мови; побудови комплексної програми формування полікультурної компетентності студента, що включає в себе мовні освітні проекти, побудовані з урахуванням професійних інтересів студента; створення на заняттях атмосфери, яка є максимально наближеною до реальних комунікативних умов. Формування полікультурної компетентності – це процес, що свідомо організується та керується. Структура полікультурної компетентності, стверджує науковець, «об'єднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний,

діяльнісний і емоційний компоненти та визначає здатність суб'єкта орієнтуватися в соціокультурному просторі» [15, с. 8].

Вдала спроба дослідження формування полікультурної компетентності була зроблена Песковим І. В.. Предметом його дослідження стала системи полікультурних компетенцій, а також умови їх формування у старшокласників загальноосвітньої школи. На думку науковця, досягнення ефективності формування полікультурної компетентності учнів старших класів є можливим, якщо: полікультурна компетентність трактується як «фактор продуктивної життєдіяльності людини в полікультурному та багатонаціональному середовищі на основі поваги до інших народів, миру та не насилля; полікультурна компетентність розглядається як органічний компонент системи базових компетенцій учнівської молоді; формування полікультурних компетенцій здійснюється в просторі полікультурної освіти як цілісного цілеспрямованого процесу, що спеціально моделюється, інтегрується в наявні шкільні програми; враховується соціокультурна специфіка середовища, в якому знаходяться учні, а також враховуються їх етнокультурні та особистіно-індивідуальні особливості» [15, с. 12].

Інтегральними компонентами структури полікультурних компетенцій, вважає І. В. Песков, є знання про полікультурну реальність, емоційно-ціннісне ставлення до явищ полікультурного середовища, культура поведінки в культурному суспільстві. Полікультурні компетенції старшокласників, доводить педагог, формуються як відкрита, ієрархічно побудована система. Полікультурні компетенції як елемент цієї системи взаємопов'язані та взаємообумовлені, не дивлячись на те, що характеризуються, з одного боку, відносною автономністю, а з іншого, – являють собою цілісний феномен [16, с.22].

Теоретичний аналіз джерел дозволив констатувати існування різних поглядів щодо визначення поняття «полікультурна компетентність», її змісту, компонентів та шляхів формування. Сьогодні більшість учених під полікультурною компетентністю особистості розуміють здатність людини жити й діяти в багатокультурному середовищі [16, с. 72].

Завдячуючи дослідженню Гончаренко Л. А., ми мали змогу проаналізувати педагогічні ідеї білоруської дослідниці М. Ситникової щодо цієї проблеми. Зокрема, вона вважає, що здійснення ефективної міжкультурної взаємодії, яке необхідне для подальшого стабільного розвитку людства, неможливе без формування у всіх членів людського співтовариства полікультурної компетентності. Полікультурна компетентність, на її думку, містить знання про культурне середовище, представників інших національностей, особливості ціннісних ієрархій, що визначаються різними соціумами, оскільки єдність системи цінностей (й особливо морально- етичних) може стати фактором, що поєднує людей і консолідує їх зусилля щодо побудови демократичного суспільства, котре ґрунтується на повазі представників різних культур та носіїв різних ідеологій [17, с. 73].

Р. Р. Агадуллін подає власний погляд на полікультурну компетенцію і під цим поняттям розуміє «загальну здатність до плідної життєдіяльності в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства, здатність, що ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії» [18, с.18]. У структурі цього інтегративного утворення він виділяє такі складові: аксіологічна, особистісна, інтелектуально-діяльнісна.

Російська дослідниця І. Васютенкова визначає феномен полікультурної компетентності як інтегративну характеристику, що відображає здатність здійснювати політику полілінгвізму в полікультурному просторі. Вчена вважає полікультурну компетентність системою якостей, що допомагають орієнтуватися в культурних відносинах рідної і іншомовної країни, та забезпечують досягнення мети виховання людини культури [19, с. 19].

Л. І. Воротняк визначає полікультурну компетентність як здатність людини інтегруватися в іншу культуру при збереженні взаємозв'язку з рідною мовою, культурою, яка ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії, що

в результаті сприяє безконфліктній ідентифікації особистості в багатокультурному суспільстві та її інтеграції в полікультурний світовий простір [20, с. 106].

Отже, аналіз державних документів та підходів вітчизняних науковців до визначення поняття «полікультурна освіта» свідчить більше про національний, громадянський наголос в освіті, ніж полікультурний. На нашу думку, це зумовлено географічними та демографічними чинниками. Адже місце розташування України – майже у центрі Європи; расовий та етнічний склад населення становлять переважно люди з однаковим кольором шкіри та віросповідання. Тому, в Україні «полікультурну освіту» можна визначити як освіту, метою якої є виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості. А узагальнюючи найбільш значимі, на наш погляд, висловлення вітчизняних і зарубіжних авторів, ми вважаємо, що сучасні дослідження феномену полікультурної компетентності, спрямовані в контекст формування її в учнів системи полікультурних компетенцій: готовності школярів до полікультурного діалогу, знання про історію формування соціокультурних спільнот через їх взаємодію. А при розвитку полікультурних компетенцій старшокласників слід зважати на досвід міжкультурних контактів в їх різних формах: знайомство з творами мистецтва і архітектури, досягненнями літератури, зустрічі і діалоги з представниками інших соціокультурних спільнот, знайомство з традиціями і звичаями в побуті і повсякденному житті.

1.2. Міжпредметна інтеграція навчальних предметів мовно-літературних дисциплін як стратегія формування полікультурної компетентності

Інтеграція (від лат. *integer* – повний, цілий) – це об'єднання в ціле раніше ізольованих частин. Інтегровані уроки ставлять за мету об'єднати споріднені блоки знань із різних навчальних предметів навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприйняття, мислення, почуттів учнів. Це дає можливість пізнавати явище з різних боків, досягнути цілісності знань. Інтегрований урок – це урок, який проводиться з метою розкриття загальних

закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах [35].

Стратегічним напрямком формування полікультурної компетентності учнів є міжпредметна інтеграція предметів мовно-літературного спрямування: української мови, англійської мови, української літератури, зарубіжної літератури. Інтеграція – необхідна умова сучасного навчального процесу. Інтеграційні процеси в освіті різноманітні, але мета їх одна – розвинена, креативна особистість, здібна до творчого пошуку.

Однією з найважливіших проблем сучасної освіти є помітне зниження зацікавленості учнів до навчання. Тому оновлення змісту освіти вимагає розв'язання складної проблеми – як перетворити гігантський масив знань в індивідуальне надбання та знаряддя кожної особистості. Одним із кроків підвищення ефективності уроків літератури, англійської та української мов є впровадження технології міжпредметної інтеграції навчання [21,с.44] (таблиця 1.2.).

Для сучасної мовно-літературної освіти характерна міжпредметна інтеграція, варіативність, орієнтація на міжкультурний аспект оволодіння мовою. Україна є багатонаціональною країною, що створює специфічні умови соціалізації дітей. Мозаїчність національного складу населення нашої держави обумовлює існування такого соціуму, як полікультурний освітній простір. Останнє являє собою особливе освітнє середовище, у якому відбувається соціалізація різних національностей, що навчаються. Наша держава є прикладом неповторного сполучення культур українського, російського, татарського й інших народів, що становлять основу її населення. Подібна мовна ситуація створює плідну базу для багатомовності окремої особистості й для усвідомлення нею актуальності вивчення як іноземних мов, так і мов етнічних груп, що проживають по сусідству [21, с. 13].

Однією з найгостріших проблем сьогодення, на наш погляд, проблема навчання іноземних мов у полікультурних умовах. Як наслідок, вітчизняним науковцям важливо визначити, якого змісту набуде процес навчання іноземних мов у полікультурних умовах, яких принципів треба буде дотримуватися, щоб

забезпечити ефективність процесу полікультурної освіти, як сприятиме вивчення іноземної мови й іншомовної культури на розвиток особистості в цілому та які завдання висуватиме полікультурна освіта у процесі навчання іноземним мовам.

Таблиця 1.2.

Напрямки інтеграційного процесу в мовно-літературній освіті школярів

І Н Т Е Г Р А Ц І Я	МІЖНАУКОВА	понятійно – термінологічне об'єднання, узгодження психолого-педагогічного циклу предметів і фахових методик (мов, літератур)
	МІЖКУРСОВА	відбір і об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (українська, зарубіжна літератури – культура – музика – мистецтво – історія – наука тощо)
	МІЖПРЕДМЕТНА	відбір і об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (українська, зарубіжна літератури – культура – музика – мистецтво – історія – наука тощо)
	МІЖЛІТЕРАТУРНА	контактно-генетичні зв'язки націо-нальних і міжнаціональних літератур, видатних майстрів художнього слова [А. Градовський] (спільні джерела творів, запозичення й наслідування; переклади і переспіви ...)
	ТИПОЛОГІЧНА	встановлення спільності едностей, аналогій у літературі й мистецтві (теми, мотиви, сюжети, ідеї, образи, літературні школи, течії, напрямки)
	МІЖТЕКСТУАЛЬНА	проблемно-тематична єдність, близькість літературних і мистецьких творів (тема часу чи хитності життя; людина-герой, людина-трудівник; «чистота серця»; ідея «сродної праці»; вірність і зрада; любов і ненависть; екологія Всесвіту і душі тощо)
	ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНИХ ЗНАНЬ І ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИХ ЯВИЩ	виявлення наявності у структурі теоретичного матеріалу інформаційно-вузлових зв'язків, створення взаємної опори для засвоєння провідних понять, фактів, положень (романтизм у європейській і вітчизняній літературі; художній образ і прийоми зображення; портрет, деталі в літературі і мистецтві; експресіонізм (імпресіонізм...) у літературі, живопису, музиці тощо.

Як стверджують сучасні науковці, навчання іноземним мовам у полікультурних умовах набуває нового змісту, який характеризується наявністю декількох компонентів. Першим важливим компонентом є гуманітарний та освітній зміст, тому що повноцінна освіта залежить від ступеню володіння мовою як засобом спілкування. Другим виділяють особливий лінгвістичний зміст, так як

між мовами існує безперервний взаємозв'язок, у результаті якого забезпечується порівняння іноземної мови з рідною, а також перехід з іноземної мови на рідну й навпаки. У такій взаємодії мови вступають у складні відносини, що стимулює загальний розвиток особистості школяра. Третім компонентом вважають специфічний соціально-релігійний зміст. Носії різних мов є представниками різних релігійних конфесій, взаємовплив мов і релігій також сприяє загальному розвитку особистості. Четвертий компонент - культурно-політичний зміст [22, с. 12].

Педагогічна практика дає зрозуміти, що нікому не можна дати освіту на засадах якоїсь окремої науки незалежно від інших наук, що органічне поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності учителів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу.

Інтеграція здатна вирішити чисельні проблеми освітянської системи. Інтегроване навчання, як ніяке інше, закладає нові умови діяльності учасників навчально-виховного процесу, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу.

Упровадження інтеграції в навчальний процес актуальне, тому що дає змогу: "спресувати" споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми, усунути дублювання у вивченні ряду питань; ущільнити знання, тобто реконструювати фрагмент знань таким чином, засвоєння якого вимагає менше часу; опанувати з учнями значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності знань; залучати учнів до процесу здобуття знань; формувати творчу особистість учня, його здібності; дати можливість учням застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів[23, с. 16].

Урок в сучасних умовах повинен носити творчий характер. Потрібно запозичувати все найкраще в досвіді вчителів, самому шукати можливі, більш ефективні підходи пояснення нового матеріалу і повторення вивченого матеріалу.

Засвоєння знань, формування умінь і навичок на уроці – це нелегкий процес. Виникають різні задачі, шляхи, способи і форми вивчення навчального матеріалу, щоб призводить до багатогранності видів уроку, до різних його варіантів [24, С.9; 25, С.24].

Під час підготовки до такого уроку треба зазначити вимоги до планування й організації їх проведення (рис. 1.1).

Кожен тип уроку має внутрішній зміст – методика вирішення окремих дидактичних задач на кожному етапі уроку. Методика – це найбільш мобільна частина кожного уроку, тому що методи, прийоми і засоби навчання використовуються на уроці в різних співвідношеннях, послідовності і взаємозв'язку.

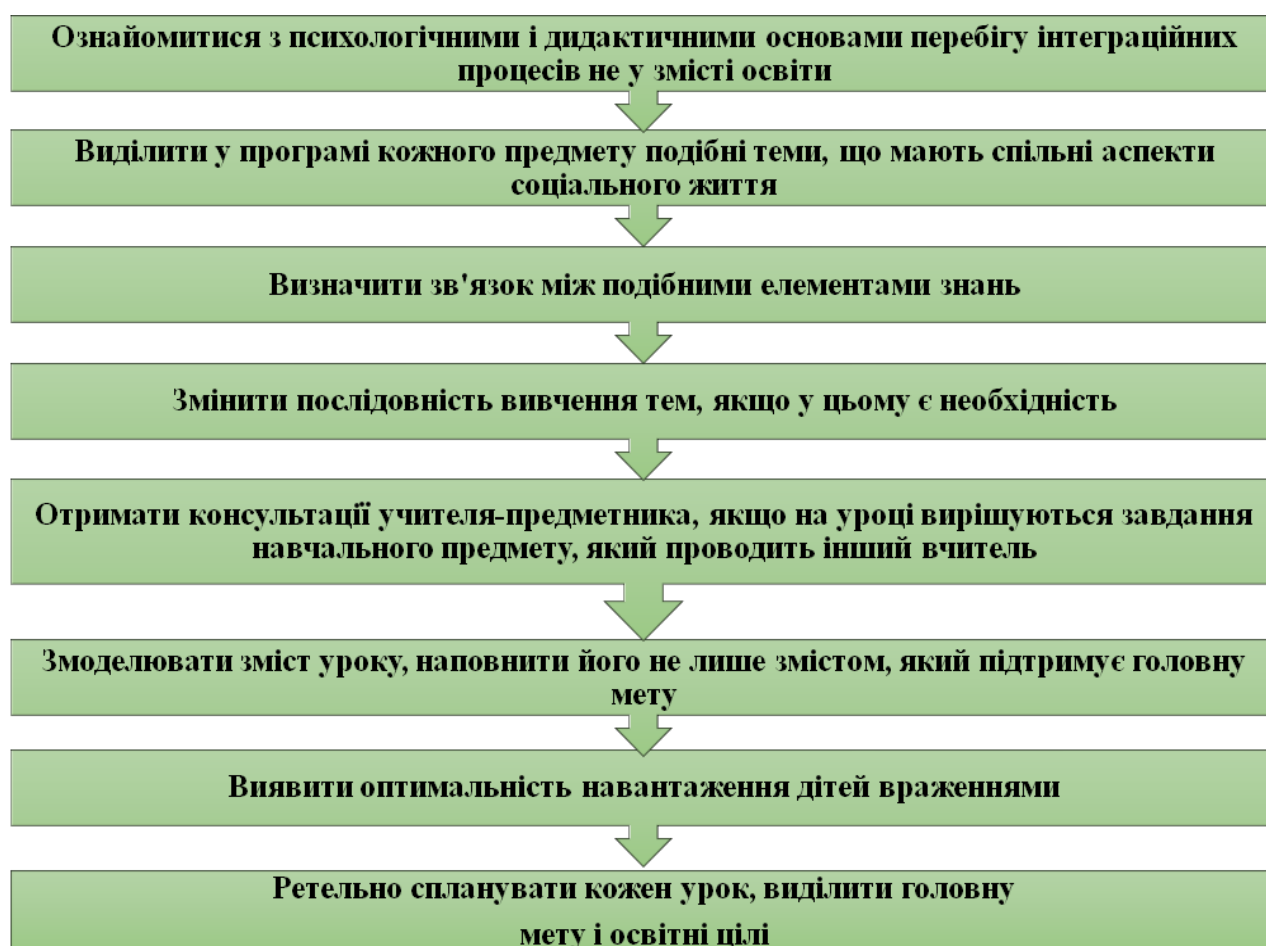

Рис.1.1. Планування і організація інтегрованого уроку

Основні завдання інтегрованих уроків: створення передумов для всебічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища; формування системного мислення; збудження уваги; позитивного емоційного ставлення до пізнання.

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світосприйняття, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання [26, С.89].

При доборі матеріалу для інтегрованого уроку вчителю слід керуватися тим, що зміст різних предметів, об'єднаних в одній темі, – не проста сума знань. Методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків впливають на результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Урок повинен підпорядковуватися одній головній меті, а не бути безладною мозаїкою окремих картин. Тому заздалегідь потрібно визначати інтегрований урок зіставляючи матеріал різних предметів, визначаючи теми, близькі за змістом або метою використання. До інтегрованих уроків слід готуватися не лише вчителю, а й учням. Часто таким урокам передують випереджувальні домашні завдання, постановка проблемних завдань чи створення ситуації для моделювання, коли учень перетворюється з об'єкта навчання на суб'єкт, виконує та розв'язує поставлені завдання; створює власні моделі ситуацій та предметів, встановлює зворотний зв'язок – ставить запитання вчителю.

За структурою інтегровані уроки є традиційними. На основі досліджень науковців (М.Г. Іванчук [27], Н. С. Антонов [28], Н.К. Чапаєв [29], М.С. Сердюкова [30]), ми пропонуємо класифікацію інтегрованих уроків (таблиця 1.3.).

Таблиця 1.3.

Типи інтегрованих уроків

За дидактичною метою	За етапами навчальної діяльності
1	2
	Вступні уроки (передбачають повідомлення учням теми, мети і завдань уроку, мотивацію навчання школярів, сприймання й усвідомлення учнями практичного матеріалу.[27,С.94]
Уроки засвоєння нових знань.	Уроки первинного ознайомлення з матеріалом (сприймання й усвідомлення учнями практичного матеріалу, осмислення зв'язків і залежностей між елементами виучуваного.[28,С.187]
	Уроки формування понять, вивчення законів і правил (передбачають вивчення нового матеріалу, виведення законів і правил, тобто осмислення всього вивченого на основі формування понять.[29, С.140]
Уроки формування практичних умінь і навичок.	Уроки формування практичних умінь і навичок (передбачається осмислення змісту, послідовності застосування, способів виконання дій, самостійне виконання учнями завдань під контролем і з допомогою учителя; звіт учнів про роботу й теоретичне обґрунтування отриманих результатів).
	Уроки застосування знань на практиці (головна увага звертається на виконання вправ під час вивчення нового матеріалу (вступні мотиваційні та пізнавальні вправи), первинне застосування нових знань (пробні вправи; самостійні застосування учнями знань у стандартних ситуаціях (тренувальні вправи за зразком, інструкцією, завданням), творче перенесення знань і навичок у нові ситуації (творчі вправи) [31, С.42].
Уроки узагальнення і систематизації знань.	Уроки повторення і узагальнення матеріалу (відтворення та узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань; узагальнення і систематизація основних теоретичних положень і відповідних ідей науки).
Контрольні уроки.	

У процесі інтегрування навчальних предметів можна використовувати різноманітні види зв'язків: репродуктивні, пошукові, творчі (за способом засвоєння та відображення); двопредметні та багатопредметні (за широтою охоплення); послідовні, супутні, перспективні (за часом використання); однобічні, двобічні, різнобічні (за способом взаємозв'язку предметів); епізодичні, постійні, систематичні (за способом реалізації); урочні, позаурочні, тематичні (за способом організації навчального процесу); індивідуальні, групові, колективні (за формою організації роботи).

У той же час усі міжпредметні навчальні проблеми мають одну особливість— усі вони можуть бути вирішені поетапно. Етапи організації процесу проблемно – інтегрованого навчання, у ході яких найбільше доцільні реалізація міжпредметних зв'язків: етап підготовки учнів до сприйняття міжпредметної навчальної проблеми; етап створення між предметної проблемної ситуації; етап формулювання міжпредметної навчальної проблеми; етап розв'язку міжпредметної навчальної проблеми; етап доказовості слушності знайденого розв'язку; етап творчого застосування засвоєних знань і способів дій. [31, С.91].

Елементами змісту інтегрованих уроків є знання уміння і навички – лінійні та пересічні; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності – світу, суспільства, людини. Інтегративна цілісність уроку потребує наявності однакового рівня спільності взаємодіючих елементів, спільної мети для всіх процесів взаємодії, спрямованої на досягнення кінцевого результату.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає саме в тому, що предметом вивчення (аналізу) на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використанні міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляд однопланових об'єктів, своєрідна структура, методи і прийоми, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Вивчаючи технологічну структуру кожного типу уроку, вчитель повинен враховувати тему і зміст, предметів, які інтегруються на одному уроці, найдоцільніші методичні засоби і прийоми, конкретні умови, в яких проводитиметься урок, рівень підготовки учнів.

При цьому майже в усіх типах інтегрованих уроків наявні такі структурні елементи: – повідомлення теми, цілей та завдань уроку; – мотивація навчальної діяльності учнів; – актуалізація та корекція опорних знань; – повторення й аналіз основних фактів, подій, явищ; – творче перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації; – узагальнення та систематизація навчальних досягнень учнів, основних ідей та наукових теорій з предметів, що є складовими інтегрованого курсу [32, С.50].

Використовуючи дослідження Д.І. Самойленка [26, С.36], Д.І. Коломієць [33, С.49] представимо наступну класифікацію інтегрованих уроків (рис. 1.2.).

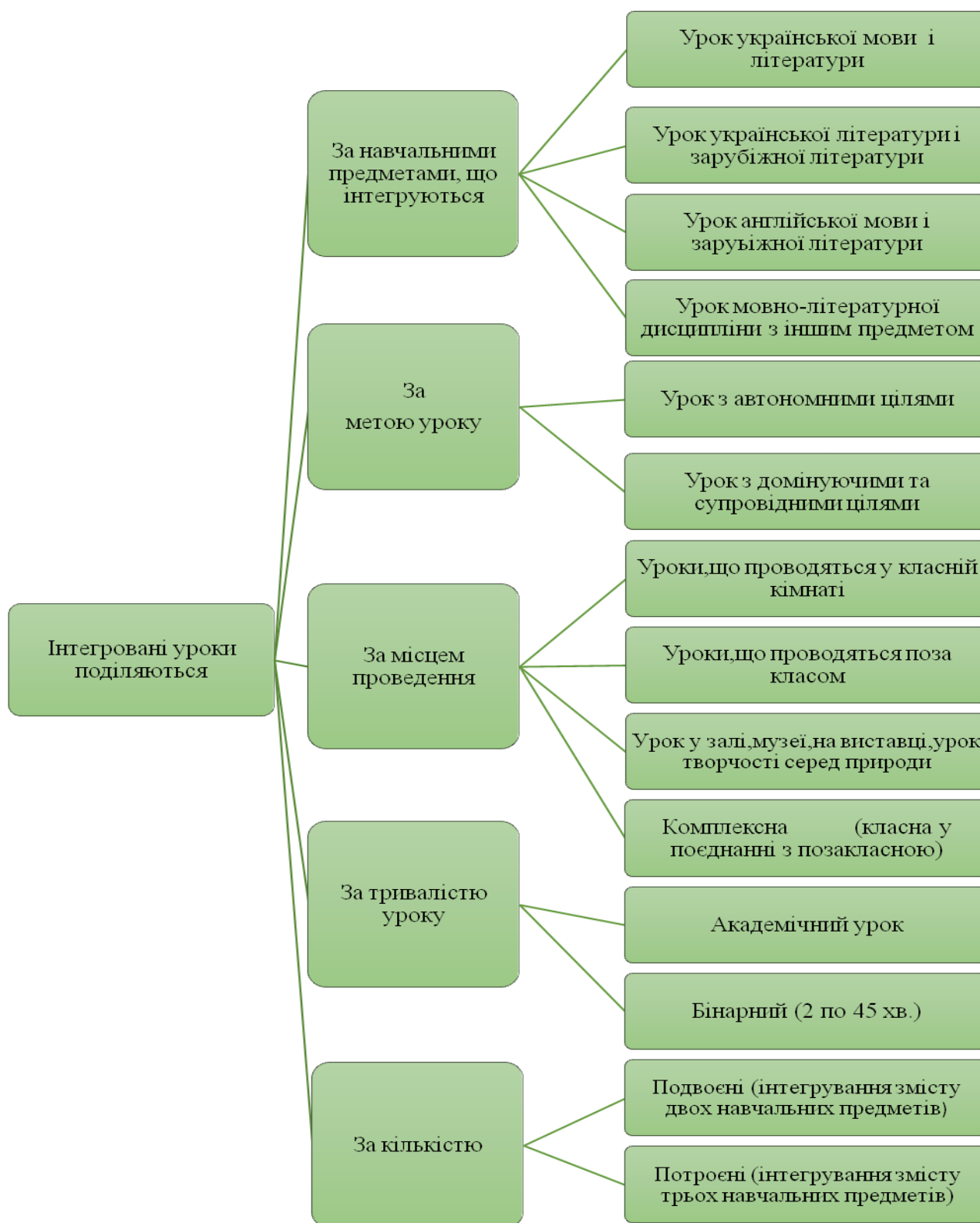

Рис.1.2. Класифікація інтегрованих уроків

На таких уроках учням в описовій формі подається загальна картина тих явищ, які будуть вивчатися.

Технологія проведення інтегрованого уроку може бути різною. Це залежить від цілей, завдань, змісту уроку, способів діяльності, ситуацій, що виникають у процесі його проведення. Як приклад, пропонуємо технологічну схему вступного інтегрованого уроку. Перший етап проведення інтегрованого уроку – організаційний. Він передбачає вступну частину, перевірку домашнього завдання. Другий – повідомлення теми, цілей та завдань уроку. Третій – актуалізація та корекція опорних знань. Четвертий етап – мотивація навчання школярів. П'ятий етап – це сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу, творче перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації. Шостий етап – узагальнення та систематизація навчальних досягнень учнів. Сьомий етап – підсумковий. Передбачає підведення підсумку уроку, повідомлення домашнього завдання (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Технологічна схема вступного інтегрованого уроку

Інтегрований урок, як і звичайний традиційний урок, направлений на досягнення триєдиної мети. З урахуванням цього загальні вимоги до уроку конкретизуються в дидактичних, виховних і розвиваючих вимогах [35]. Серед загальнодидактичних вимог, яким повинен відповідати якісний інтегрований урок, виділяють наступні: використання нових досягнень науки, передової педагогічної практики, побудови уроку на основі закономірностей навчально-виховного процесу; інформація на уроці оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил; забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної

діяльності учнів з врахуванням їх інтересів здібностей і потреб; зв'язок з раніше засвоєними знаннями і вміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів; мотивація і активізація розвитку всіх сфер особистості; логічність і емоційність всіх етапів навчально-виховної діяльності; ефективність використання педагогічних засобів; зв'язок з життям, особистим досвідом учнів; формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення і діяльності; формування вміння вчитися, потреби постійно поповнювати об'єм знань; ретельна діяльність, прогнозування, проектування і планування кожного уроку.

Виховні вимоги до інтегрованого уроку включають: визначення виховних можливостей навчального матеріалу, діяльності на урок; тільки тих виховних завдань, які органічно витікають із цілей і змісту навчальної роботи; формування життєвонеобхідних якостей: охайності, відповідальності, самостійності, уважності, чесності, колективізму та інших; увага і гуманне відношення до учнів, до тримання вимог педагогічного такту, співробітництво зі школярами і зацікавленість у інших успіхах.

До розвиваючих вимог відносяться: формування і розвиток в учнів позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, інтересів, творчої ініціативи і активності; вивчення та врахування рівня розвитку і психологічних особливостей учнів, проектування «зони найближчого розвитку»; проведення інтегрованого уроку на випереджаючому рівні, стимулювання нових якісних змін у розвитку [35].

Таким чином, для досягнення головного результату мовно-літературної освіти – формування полікультурної компетентності школяра, потрібно модернізувати методичний інструментарій учителя; створити сучасне навчально-розвивальне шкільне освітнє середовище, комфортне для дитини, а також широко використовувати інноваційне освітнє середовище для впровадження ефективних форм, методів, засобів, інструментів з метою набуття учнем необхідної компетентності.

Готуючись до уроку, вчителі повинні старанно продумувати зміст навчальних завдань і використання різних прийомів подачі їх, щоб забезпечити кожному учневі ситуацію успіху, яка є могутнім стимулом для формування компетентностей. Інтеграція навчальних предметів дає змогу кожному учневі розвивати свої здібності, опановувати програму в доступному для нього темпі. За умови врахування класифікації, дотримання технології проведення інтегрованих уроків забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу.

1.3. Модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін»

При розробці моделі формування полікультурної компетентності учнів ми опиралися на наступні тенденції розвитку освітнього процесу в Україні:

1. Формування в Україні громадянського суспільства, яке базується на принципі Конституційного розуміння поняття громадянської ідентичності та нації, та на відчутті усіма громадянами України сутності багатомірності та єдності національно-культурного простору.

2. Активізація зовнішніх та внутрішніх міграційних процесів які спричиняють зростання суспільної багатоманітності.

3. Інноваційна модернізація та реформування сучасної системи загальної освіти та виховання з метою якісного підвищення її ефективності.

4. Потреба випускників навчальних закладів у здатності адаптуватися у новому для себе полікультурному середовищі.

Розроблена нами модель формування полікультурної компетентності учнів є дисперсна, оскільки досягнення цілей полікультурної освіти пов'язується з окремими навчальними предметами або освітніми галузями в даному випадку мовно-літературних дисциплін.

Основою нашої моделі формування полікультурної компетентності учнів є практико-орієнтовальний підхід: практичне застосування моделі здійснюється через реалізацію цілої низки педагогічних дій/вправ, котрі можуть проводитися на

певних уроках навчального плану, позакласній і позашкільній діяльності. У цьому сенсі запропонована модель представлена педагогічними технологіями, інтегрованими уроками, позакласними заходами, що дозволяють сформувати у дітей необхідні компетентності. Зазначені форми й методи формування полікультурної компетентності дозволятимуть особистості гармонійно інтегруватись у полікультурне середовище.

Наша модель є відображенням педагогічного процесу формування полікультурної компетентності учнівської мови від мети до результату. Метою є виховання учня, здатного до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, що володіє почуттям розуміння і поваги інших культур, вміннями жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань. Результат: підвищення рівня полікультурної компетентності учнівської молоді. Ефективність педагогічного процесу визначається педагогічними умовами формування полікультурної компетентності учнів. Педагогічними умовами формування полікультурної компетентності учнівської молоді є: 1.Оновлення змісту освітніх стратегій в системі мовно-літературної освіти; 2.Розвиток полікультурної складової компетентностей учнів на основі діалогічності, готовність учня до функціонування в багатокультурному середовищі; 3. Активізація пізнавально-пошукової діяльності учнів шляхом використання новітніх педагогічних технологій викладання; 4.Наявність моделі формування полікультурної компетентності учнів.

Педагогічний процес має чотири компоненти: теоретичний, змістовий, технологічний і діагностико-результативний.

Теоретичний компонент.

Мотивація. Культурна та комунікативна інтеграція України у європейське і світове співтовариство потребують якісно нової освітньої філософії для створення й існування суспільства в нових історичних реаліях. Основу такого суспільства складає національна ідея інтеграції культурно-національних і загальнолюдських цінностей, діалог культур, взаємодія менталітету титульної української нації й окремих корінних народів та етносів, які живуть в Україні (за умови збереження їх

національної своєрідності і неповторності; гармонійного розвитку кожної особистості, дотримання свобод та релігійної толерантності). Здійснити ці завдання неможливо без діяльної творчої особистості із сформованою полікультурною компетентністю при допомозі навчально-методичного інструменту полікультурної освіти (рис.1.4.).

Теоретичні основи. Проблеми забезпечення інтернаціоналізації освіти й формування полікультурності молодого покоління все частіше стають предметом наукових досліджень у галузі педагогіки, психології, філософії освіти. Зокрема, філософські й методолого-теоретичні основи полікультурності як соціокультурного феномену розкривають зарубіжні та українські дослідники. Теоретико-методичні проблеми здійснення навчально-виховного процесу в системі загальноосвітніх навчальних закладів на засадах полікультурності у вітчизняному й зарубіжному педагогічному досвіді розробляються у наукових працях українських та зарубіжних учених. Одночасно, бібліометричний аналіз вітчизняних науково-педагогічних джерел свідчить про незначну кількість цілісних досліджень, присвячених науковій розробці проблеми формування полікультурності молоді.

Нормативно-правове забезпечення. Розвиток правового забезпечення полікультурних та поліетнічних інтересів населення України відбувався через достатньо численну кількість законодавчих актів, затверджених на міжнародному рівні. У зв'язку із цим можна розглянути два основні напрями нормативно-правового регулювання полікультурного виховання: 1) міжнародна нормативно-правова база; 2) нормативно-правова база України. Спираючись на табл. 1.3.1, проаналізуємо загальні правові документи, які регулюють питання полікультурної освіти й полікультурного виховання в країнах Європи та в світі.

Аналізуючи зазначені в табл. 1.3.1 нормативно-правові документи, які регулюють питання полікультурної освіти, зокрема полікультурного виховання в країнах Європи та в світі, ми дійшли висновку, що спільним є проголошення права людини підтримувати свою самобутність через засоби рідної мови, створення атмосфери толерантності та міжкультурного діалогу й регламентують ефективні заходи для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва між

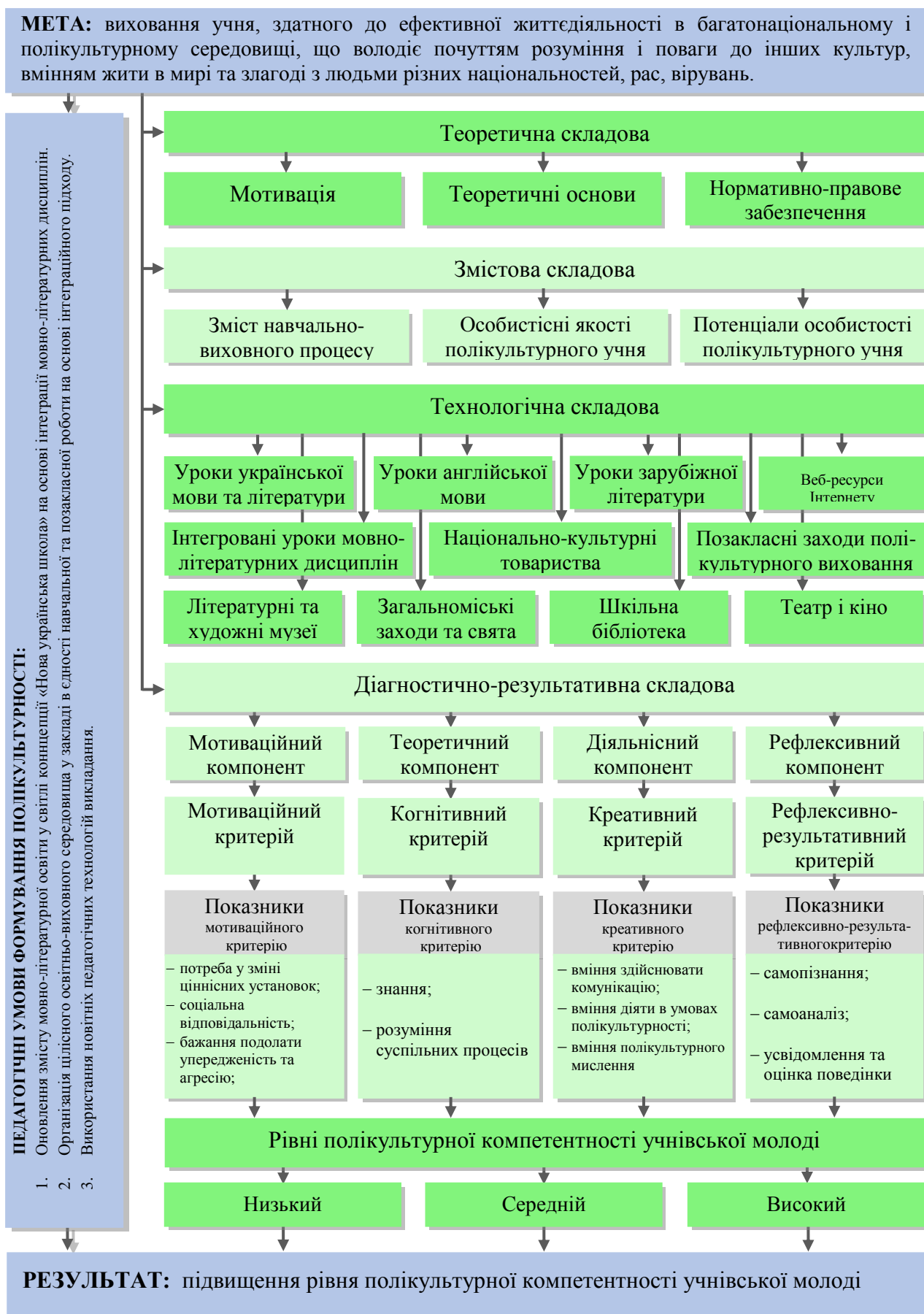

Рис.1.4. Модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін»

національними меншинами й країнами загалом, а освіта в міжкультурному контексті спрямована на збереження миру. Ідеї полікультурної освіти знаходять державну підтримку та відображені в нормативно-правових документах, що впливають на зміни в самій теорії виховання й освіти майбутніх поколінь. Також слід зазначити, що закладені в документах твердження є підґрунтям для правового регулювання та забезпечення полікультурного виховання населення України.

Таблиця 1.3.1.

Міжнародна нормативно-правова база регулювання питань полікультурного виховання в країнах Європи та світі

№	Законодавчий документ	Рік прийняття, стаття	Ідеї полікультурності
1	Загальна декларація прав людини	1948 Ст. 26	Освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими та релігійними групами, а також діяльності Організації Об'єднаних Націй у підтримці миру [20]
2	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	1950 Ст. 14	Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою: статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою [27]
3	Конвенція й Рекомендація ЮНЕСКО про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти	1960 Ст. 3	Освіта має бути спрямована на загальний розвиток особистості та повагу прав і свобод людини; вона має сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між народами й усіма расовими та релігійними групами [34]
4	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права	1966 Ст. 1 Ст. 18 Ст. 27	Усі народи мають право на самовизначення [41]
			Кожна людина має право на свободу думки, совісті й релігії [41]
			У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї самої групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію й виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою [41]
5	Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин	1992 Ст. 1 Ст. 2	Держави захищають на їх відповідних територіях існування та самобутність національних чи етнічних, культурних, релігійних і мовних меншин та заохочують створення умов для розвитку самобутності [24]

			Особи, які належать до національних чи етнічних, релігійних і мовних меншин (надалі називаються особами, що належать до меншин), мають право користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, а також користуватися своєю мовою в приватному житті й публічно, вільно та без втручання чи дискримінації в будь-якій формі [24]
6	Європейська хартія регіональних мов і мов меншин	1992 Преамбула Ст. 7	<p>Право на використання регіональної мови або мови меншини в приватному та суспільному житті є невід’ємним правом..., охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин у різних країнах та регіонах Європи є важливим внеском у розбудову Європи [28]</p> <p>Необхідність здійснення рішучих дій, спрямованих на розвиток регіональних мов або мов меншин з метою їх збереження..., передбачення належних форм і засобів викладання та вивчення регіональних мов або мов меншин на всіх відповідних рівнях. Сторони зобов’язуються відповідними заходами поглиблювати взаєморозуміння між усіма мовними групами населення країни [28]</p>
7	Віденська декларація (Рада Європи)	1993	Завершення поділу Європи створює історичну можливість зміцнити мир та стабільність на континенті. Усі наші держави поділяють принципи плюралістичної й парламентської демократії, неподільності та загальності прав людини, правової держави й спільної культурної спадщини, збагаченої своєю різноманітністю... Держави повинні створити особам, що належать до національних меншин, усі необхідні умови для розвитку їх культури, збереження їх релігії, традицій та звичаїв [19]
8	Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин	1995 Преамбула Ст. 6	<p>Плюралістичне та справді демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини, а й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності [44]</p> <p>Сторони створюють атмосферу толерантності та міжкультурного діалогу й вживають ефективних заходів для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва [44]</p>
9	Декларація принципів толерантності	1995 Ст. 2 Ст. 4	<p>В інтересах міжнародної згоди важливо, щоб окремі особистості й нації визнавали та поважали культурний плюралізм людського суспільства. Мир неможливий без терпимості, а розвиток демократії неможливий без миру [23]</p> <p>Виховання є найбільш ефективним засобом запобігання нетерпимості. Виховання в дусі терпимості починається з навчання людей того, в чому полягають їх спільні права та свободи, щоб забезпечити здійснення цих прав, і заохочення прагнення до захисту прав інших [23]</p>

У щорічній доповіді Президентів України “Молодь в умовах становлення незалежної України” також наголошено на основних напрямках розвитку сучасної політики у галузі освіти та акцентовано на необхідності задоволення потреби

суспільства в освіченій та полікультурно грамотній особистості. Проте на особливу увагу заслуговують документи, прийняті наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. в Україні, що регламентують основні положення в галузі полікультурної освіти й полікультурного виховання (табл. 1.3.2).

Таблиця 1.3.2

**Нормативно-правова база регулювання питань
полікультурного виховання в Україні**

№	Державний документ	Рік прийняття, стаття	Зміст ідей полікультурності
1	Конституція України	1996 Ст. 10	Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання й захист російської, інших мов національних меншин України [36]
		Ст.11	Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [36]
		Ст. 53	Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою <i>чи</i> на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах <i>або</i> через національні культурні товариства [36]
2	Закон України “Про освіту“	1991 Ст. 6	Рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв’язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; взаємозв’язок з освітою інших країн [33]
3	Закон України “Про загальну середню освіту”	1999 Ст. 3	Навчання й виховання “ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, інтегративності, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави” [30]
4	Державний стандарт базової й повної середньої освіти	2011 Розділ II	Засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку. Засвоєння через мову й літературу історії, культури народу, моральних та естетичних цінностей, формування духовного світу учнів, їх світоглядних переконань, громадянських якостей, утвердження за допомогою засобів мови й літератури національних і загальнолюдських цінностей [26]

5	Національна доктрина розвитку освіти	2002 Розділ II. п. 3	Збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії й культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних та міжособистісних відносин [42]
6	Закон України “Про національні меншини в Україні”	1992 Ст. 6	Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування й навчання рідною мовою <i>чи</i> вивчення рідної мови в державних навчальних закладах <i>або</i> через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідання своєї релігії [32]
7	Декларація прав національностей України	1991 Ст. 1 Ст. 3	Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, які проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права [21] Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання й розповсюдження інформації [21]
8	Закон України “Про мови в Українській РСР”	1989 Ст. 25	Вільний вибір мови навчання є невід’ємним правом громадян Української РСР. Українська РСР гарантує кожній дитині право на здобуття освіти національною мовою. Це право забезпечується створенням мережі дошкільних установ та шкіл з вихованням і навчанням українською та іншими національними мовами [31]

У нормативно правових документах України враховано основні засади полікультурної освіти й формування полікультурності та наголошено на необхідності створення умови для вивчення кожною людиною національної культури народів України та світу, що забезпечує консолідацію населення, затвердження загальнолюдські цінності, реалізації всебічного розвитку та здібностей особистостей, принципів рівності, гуманізму й демократії, виховання толерантності та взаємної поваги між народами.

Змістовий компонент.

Зміст навчально-виховного процесу. Система формування полікультурної компетентності може бути успішною за таких дидактичних умов: забезпечення інтеграції полікультурної інформації з основним програмовим матеріалом навчальних предметів; забезпечення взаємозв'язку навчальної та позанавчальної

діяльності в процесі формування полікультурної компетентності; опанування виховними цінностями, етнопедагогічною культурою народу.

Перша виділена дидактична умова має реалізовуватись під час навчальної діяльності, бо вона передбачає забезпечення зв'язку полікультурної інформації з основним змістовим матеріалом навчальних предметів. Щоб забезпечити цей зв'язок, необхідно проаналізувати нормативні документи, теорію та практику освіти, що дає змогу виокремити п'ять моделей введення народознавчо-регіонального матеріалу в зміст загальної освіти, але ці моделі є універсальними й можуть використовуватися для введення й полікультурної інформації до змісту освіти, а саме:

- міжпредметна модель – передбачає розподіл відповідної інформації по всіх навчальних предметах;

- модульна модель – реалізується за допомогою включення для вивчення дисциплін гуманітарного циклу спеціальних тем (модулів), що відображають полікультурну інформацію;

- монопредметна модель передбачає поглиблене вивчення етнічної культури, рідної мови, історії, географії країни (регіону) на заняттях зі спеціально виділених для цієї мети навчальних предметів;

- комплексна модель реалізується у вигляді інтегративних курсів, у яких окремі аспекти національної культури можуть бути подані у взаємозв'язку історії та краєзнавства, народознавства тощо;

- доповнювальна модель передбачає ознайомлення з етнокультурною інформацією в процесі організації позакласних і позашкільних заходів.

Виходячи із цього, у процесі навчальної діяльності можна реалізовувати міжпредметну, модульну, монопредметну, комплексну моделі введення полікультурної інформації до змісту освіти, що може бути досягнуто через навчальні предмети, інтегровані курси, факультативи, спеціальні модулі, теми занять, спеціальні прийоми, методи й методологічні підходи, що посилюють полікультурну специфіку. Але аналіз як базового навчального плану загальноосвітнього навчального закладу, так і розроблених на його основі типових

навчальних та робочих планів дав змогу стверджувати, що на сьогодні серед переліку предметів інваріативної й варіативної складових частини не має жодного предмета, який би передбачав цілеспрямоване формування полікультурної компетентності.

Якості полікультурного учня.

Учень з сформованою полікультурною компетентністю має особисті якості: **гуманність, толерантність, етнічну й національну самосвідомість.**

Так, **гуманність** полікультурного учня має виявлятися в готовності і прагненні допомагати іншим людям, виявляти повагу до людини, піклуватися, співчувати. Нагадаємо, що І.Кант виділяв дві основні складові людяності в суспільстві: "Людина робить сама себе людиною, по-перше, поважаючи в собі людину і, по-друге, поважаючи людину в іншій особі."

Толерантність - це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних.

Етнічна й національна самосвідомість як сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів.

Потенціали полікультурної особистості.

Ядром нашої моделі є **учень із сформованою полікультурною компетентністю**. Відповідно до даної моделі ефективність її реалізації у нашому дослідженні визначається критеріями сформованості культурно-пізнавального, толерантно-ціннісного та комунікативно-поведінкового потенціалів особистості. **Культурно-пізнавальний критерій** є показником розвитку когнітивної сфери особистості й представляє систему засвоєних нею знань про інші культури, притаманні їм соціальні норми поведінки, психологічні особливості поведінки. **Толерантно-ціннісний критерій** характеризує почуття власної гідності суб'єкта, толерантне ставлення особистості до представників інших культур на основі морально-етичних принципів та виявляється через комплекс її почуттів, поглядів, ідей, переконань, моральних принципів. **Комунікативно-поведінковий критерій**

визначає діяльнісну складову міжкультурної взаємодії, котра базується передусім на комунікативних засадах міжособистісної емпатії. У своєму розвитку всі три компоненти полікультурної компетентності взаємопов'язані, оскільки в характеристиці цього особистісного утворення вони становлять цілісність, що дає змогу всебічно оцінювати результативність полікультурного виховання[40, с.71].

Технологічний компонент:

- уроки української літератури;
- уроки зарубіжної літератури;
- уроки іноземної мови;
- інтегровані урокимовно-літературних дисциплін;
- позакласні заходи;
- Шкільна бібліотека;
- літературні музеї;
- театр і кіно;
- веб-ресурси;
- національно-культурні товариства.

Уроки української літератури. Проведення уроків компаративного аналізу. Психолого-педагогічні та методичні умови проведення таких уроків – це достатній рівень усвідомлення теми та ідеї твору, що стане ґрунтом для порівняльного аналізу явищ різнонаціональних літератур. Встановлення зв'язку нового матеріалу з раніше вивченим. Активне залучення таких прийомів мислення учнів, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Спрямування школярів на розв'язання дослідницьких завдань. Систематичне порівняння художніх явищ різнонаціональних літератур, а не епізодичне звернення до зіставлення деяких творів. Урахування вікових можливостей пізнавальної діяльності учнів, індивідуальних особливостей їхнього читацького сприйняття.

Уроки зарубіжної літератури. Головна мета уроків зарубіжної літератури – виховання не тільки грамотного читача, а й адаптованої до життя в реальному суспільстві особистості, тому особлива увага приділяється полікультурному

вихованню учнів. Завдяки сучасним методам і прийомам на уроках створюється атмосфера співробітництва, порозуміння, доброзичливості.

Уроки іноземної мови. Навчання іноземній мові й іншомовній культурі сприяє формуванню вмінь вчитися, спілкуватися, співіснувати з людьми різних етнічних груп, формує багатий досвід соціально-культурного спілкування, що є міцною базою залучення учнів до глобальних цінностей цивілізації. У процесі вивчення іноземної мови учні опановують нові засоби спілкування для безпосереднього доступу до цінностей світової культури, особливо до культурних цінностей країни досліджуваної мови: її історії, географії, науки, літератури, мистецтва.

Інтегровані уроки мовно-літературних дисциплін. Це сучасні уроки предметів філологічного циклу, які забезпечують опанування учнями взаємопов'язаного програмового матеріалу, цілісну реалізацію змістових ліній чинної програми з української мови й літератури, зарубіжної літератури, іноземної мови, комплексне формування мовної, мовленнєвої, літературної, полікультурної та діяльнісної компетентності учнів основної школи. Процес застосування і впровадження у практику школи інтегрованих уроків має бути дуже обережним, адже їх часте використання може призвести до небажаних, неочікуваних результатів, гіпотетично, з одного боку, часткова інтеграція не дасть очікуваного навчально-виховного ефекту і просто надокучить учням, а з іншого інтеграція всіх предметів призведе до зниження загального рівня знань учнів, до неможливості користуватися конкретними методами для вирішення актуальних питань.

Позакласні заходи. Позакласна робота в умовах полікультурного середовища передбачає організацію та проведення заходів спрямованих на міжкультурне взаєморозуміння: виховні години з використанням методики "занурення в національну культуру", години етнонаціонального спілкування, зустрічі з письменниками, відкриті діалоги, фестивалі національностей, дні національної культури, форум-театри, конкурси читців, творчих робіт, дослідницька діяльність учнів з вивчення традицій, історії, культури – це той

невеликий перелік форм роботи, що забезпечать формування полікультурної компетентності особистості з активною громадською позицією.

Шкільна бібліотека. Виховання толерантності в людських взаємовідносинах, формування культури міжетнічних стосунків – одне із головних завдань, що ставить у своїй діяльності шкільні бібліотеки. В бібліотеці повинні бути створенні сприятливі умови для міжетнічного спілкування, спілкування рідними мовами, вивчення літератури авторів різних національностей. Виставки художньої літератури, створення літературних куточків "Літературне розмаїття", проведення бібліотечних уроків за темами: "Взаємодія культур", "Джерела толерантності", "Пізнай свою країну", "Обери друга", "День національної літератури", "Добрі сусіди", "Єдність у розмаїтті", "Жива бібліотека" тощо. На уроках можуть звучати вірші, уривки з творів авторів – представників мовного розмаїття регіону.

Ефективною формою ознайомлення з літературою авторів різних національностей може стати організація літературних читань, постійно діючих бібліотечних виставок, в рамках яких проводити дискусійні клуби із запрошенням сучасних письменників, поетів, діячів культури.

Літературні музеї. Одним із цікавих напрямків у цій роботі може бути створення пересувних літературних стендів. Наприклад при створенні пересувних літературних стендів, враховуючи, що інтегровані курси "Література" (національної меншини та світова) вивчаються паралельно з українською літературою, особливу увагу можна приділити взаємодії різних культур та в доступній для учнів формі розкривати міжлітературні зв'язки, виявляти роль українських письменників і перекладачів у творчості майстрів інших народів та навпаки. Підкреслювати також взаємозв'язки різних літератур, особливо тих народів, які мешкають на теренах України з іншими видами мистецтв, зважаючи, що літературний текст як факт мистецтва відображає ознаки конкретної культурної епохи, її філософські концепції. Знайомство з літературними творами на тлі широкого культурологічного контексту сприятиме осмисленню фундаментальних цінностей загальнолюдської культури.

Театр і кіно. Виховання засобами мистецтва кіно та театру в позаурочній діяльності може здійснюватись через організацію переглядів фільмів та вистав, зустрічей із діячами кіно та театру, обговорення теле- та радіопередач про діячів кіно- та театрального мистецтва, створення дискусійних клубів, рецензування та обмін інформацією в шкільній пресі, написання есе, відгуків, ознайомлення з історією українського та зарубіжного кінематографу, творчістю видатних митців, засвоєння основних кінематографічних та сценічних понять, усвідомлення художніх прийомів, структурних елементів кіно та театру, жанрів, їх місця в системі мистецтв і особливостей створення художнього образу; знайомство з роллю і специфікою роботи режисера, сценариста, оператора, художника, композитора тощо.

Веб-ресурси мережі Інтернет. Інтернет-середовище - це глобальне полікультурне середовище. Інтернет є невід'ємною складовою освітнього процесу, який сприяє всебічному розвитку людини як особистості та її найвищої цінності для суспільства; зумовлює нагальну проблему обґрунтування нових підходів у системі освіти щодо підготовки фахівців, які поєднували би глибокі фундаментальні теоретичні знання та ретельну практичну підготовку. Використання комп'ютерних технологій дає змогу реалізувати важливий дидактичний принцип індивідуалізації навчання.

Національно-культурні товариства. У місті Вінниці та 15-ти районах області активну роботу зі збереження і розвитку культури свого народу проводять 80 товариств, які об'єднують представників 17 національностей. Серед них польські, єврейські, циганські, білоруські, німецькі, російські, чеське, литовське, вірменське, грузинське, азербайджанське, грецьке, ассірійське, молдавське, гагаузьке, кримсько-татарське, тюрксько-карапапацьке. Культуру своїх предків пропагують більше 40 національних творчих аматорських колективів області: хорових – 4, вокальних - 15, хореографічних- 10, інструментальних – 4, театральних – 1, фольклорних та фольклорно-етнографічних – 5 та інші – окремі виконавці та майстри народного мистецтва. 7 різножанрових творчих колективів національних меншин мають почесне звання «народний (зразковий) аматорський»:

1- єврейський, 3 – польських, 2 – циганських, 1 – чеський. В них учасників – 253 чол. Ці колективи беруть активну участь у багатьох заходах, які проводить обласний центр народної творчості.

Діагностично-результативний компонент. Рівні полікультурної компетентності учнівської молоді. Вихованість особистості може характеризуватися трьома рівнями полікультурності: високим (активним), середнім (активно-ситуативним) і низьким (пасивним). Найважливішими показниками їх вираженості є пізнавальний, чуттєво-мотиваційний, поведінковий. **Високий** (активний) рівень сформованості полікультурності характеризується глибокими усвідомленими знаннями сутності поняття «полікультурність», готовністю до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії з представниками різних культур при збереженні власної ідентичності; сформованістю стійкого ціннісного ставлення до себе, інших; Батьківщини, людства, природи; толерантність переходить в осмислену необхідність і потребу. **Середній** (активно-ситуативний) рівень сформованості толерантності характеризується знаннями про полікультурність, але неглибоко усвідомленими; чіткими уявленнями про важливість толерантності в суспільстві, але неготовністю до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії; ціннісне ставлення до себе, інших, Батьківщини, людства, природи, сформоване фрагментарно. **Низький** (пасивний) рівень сформованості толерантності характеризується поверховими знаннями сутності полікультурності (або відсутністю таких знань); пасивністю, небажанням взаємодіяти, недостатньою вихованістю толерантних якостей; наявністю хибних уявлень про свою винятковість, прагненням переносити відповідальність на оточення, високим рівнем тривожності; ціннісне ставлення до інших, людства, Батьківщини несформоване.

Таким чином, модель формування полікультурної компетентності учнів являє собою педагогічну систему, що розкриває об'єктивні потреби сучасного суспільства в інноваційних технологіях формування полікультурної компетентності та безпосередньо залежить від педагогічних умов формування

полікультурності які забезпечують реалізацію суспільних потреб у розвитку культурного різноманіття на основі діалогу та взаємозбагачення різних культур.

Педагогічними умовами розвитку полікультурної компетентності учнівської молоді є: 1.Оновлення змісту освітніх стратегій в системі мовно-літературної освіти; 2.Розвиток полікультурної складової компетентностей учнів на основі діалогічності, готовність учня до функціонування в багатокультурному середовищі; 3. Активізація пізнавально-пошукової діяльності учнів шляхом використання новітніх педагогічних технологій викладання; 4.Наявність моделі формування полікультурної компетентності учнів.

**РОЗДІЛ II. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ «ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ МІЖПРЕДМЕТНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИХ ДИСЦИПЛІН» В
КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ
СТУПЕНІВ №14 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»**

**2.1. Організація роботи щодо впровадження моделі «Формування
полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції
мовно-літературних дисциплін»**

Починаючи з вересня 2015–2016 навчального року, вчителі суспільно-гуманітарного циклу нашого закладу розпочали роботу над загальношкільним методичним проектом «Формування полікультурних компетентностей школярів засобами інтеграції мовно-літературних дисциплін». Координатором даного проекту стала голова методичного об'єднання вчителів суспільно-гуманітарного циклу Хільченко О.В..

Актуальність проекту. Оновлення освіти в Україні, з одного боку, характеризується зростаючою автономізацією установ, посиленням їх відповідальності за якість освіти, з іншого боку, відбувається з урахуванням процесів глобалізації, інтеграції у світовий освітній простір, зростаючої мобільністю людини. У зв'язку з цими процесами у сучасному суспільстві і, відповідно, у сучасній освіті виникає ситуація зустрічі і взаємодії різних культур, що визначає багатокультурний характер соціальних процесів. Гострота цієї проблеми зумовлена тим, що полікультурність простору життєдіяльності людини стала невід'ємною рисою сучасного світу і України. Друга проблема сучасної освіти - це як перетворити гігантський масив знань в індивідуальне надбання та знаряддя кожної особистості. Адже світ «інформаційного вибуху», який формує нові взаємовідносини між дитиною і знаннями, стає все складнішим, тому молодь потребує вміння розв'язувати складні проблеми, критично ставитися до обставин, порівнювати альтернативні точки зору та приймати зважені рішення.

Отже, головним завданням освіти є підготовка молоді до сучасного життя, тобто формування в неї необхідних компетентностей, у тому числі і полікультурних, а одним із засобів їх формування є *інтеграція навчальних дисциплін*. Інтеграція може вирішити основні суперечності освіти – протиріччя між безмежністю знань і обмеженими людськими ресурсами.

Стає зрозумілим, що нікому не можна дати освіту на засадах якоїсь окремої науки незалежно від інших наук, що інтеграція, тобто органічне поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, є однією з *найперспективніших інновацій*, яка закладає нові умови діяльності викладачів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу.

Мета проекту: набуття вчителем певних компетентностей, які повинні забезпечити йому можливість навчатися самому та навчати інших в умовах динамічного розвитку сучасного світу, активізація пошуку нових педагогічних рішень, формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу, розвиток толерантної особистості учня. До таких компетентностей належать:

- аналітико-синтетичні (уміння аналізувати програмно-методичні документи, виявляти методичні проблеми й визначати шляхи їх вирішення, уміння класифікувати, систематизувати методичні знання);
- прогностичні (уміння прогнозувати ефективність обраних засобів, форм, методів, прийомів, уміння застосовувати методичні знання, уміння, навички в нових умовах);
- конструктивно-проектуювальні (уміння структурувати і вибудовувати процес навчання, відбирати зміст і форми проведення занять, підбирати методики й прийоми, уміння планувати методичну діяльність).

Об'єкт реалізації проекту: учні 5-9 класів.

Предмет проекту: формування полікультурного учня базової школи через шкільне освітнє та позашкільне культурне середовище.

Гіпотеза. Формування полікультурних компетентностей учнів засобами інтегрованого навчання можливе завдяки таким чинникам: володіння вчителями методиками інтегрованого навчання з використанням ІКТ на уроці; вміння педагогів користуватися можливостями інтегрованих технологій; застосування на практиці отриманих знань, навичок, умінь.

Методи. Теоретичний – вивчення педагогічної та психологічної літератури про проведення інтегрованих уроків; ознайомлення з досвідом роботи вчителів країни, міста з даного питання; систематизація та класифікація отриманих знань. Практичний – анкетування, тестування, спостереження, застосування на практиці. Статистичний – отримання певних даних.

Дата реалізації – 2 роки (2015–2017 роки). Проект реалізується в три етапи:

I етап – діагностико-організаційний (вересень 2015 – лютий 2016 року): вивчення нормативно-правової бази; ознайомлення з методиками використання інноваційних технологій при проведенні інтегрованих уроків мовно-літературних дисциплін; підготовка вчителів до проведення інтегрованих уроків із застосуванням ІКТ; ознайомлення з досвідом вчителів країни, міста з даного питання.

II етап – організаційно-практичний (лютий 2016 – квітень 2017 року): застосування інноваційних інформаційних технологій при проведенні інтегрованих уроків української і зарубіжної літератури, іноземної мови; методична допомога в реалізації, обмін досвідом, вдосконалення майстерності вчителя; відстеження результативності інтегрованих уроків з використанням інноваційних технологій, їх порівняльний аналіз, корекція; психологічна, соціальна, педагогічна підтримка вчителів.

III етап – рефлексійно-узагальнюючий (квітень – серпень 2017 року): аналіз та узагальнення результатів; моніторингові дослідження; аналіз діяльності вчителів; визначення проблем, що виникли при реалізації проекту, шляхи їх вирішення, корекція.

Під час реалізації проекту проводяться різні види роботи: координаційна, діагностична, кадрова, розвивальна, інформаційна. Координаційна робота – це

організація роботи колективу, забезпечення нормативно-правової бази, ресурсне забезпечення, контроль та аналіз діяльності педагогів початкових класів. Діагностична робота – проведення діагностики, анкетування. Кадрова робота спрямована на підвищення кваліфікації педагогів (курси, участь у семінарах, творчих групах), мотивація педагогічних працівників (допомога методична та психологічна), науково-методична діяльність. Розвивальна робота направлена на створення середовища для навчання вчителів, використання системи інтеграції та інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційна робота – це висвітлення досягнень вчителів у фахових виданнях.

Станом на вересень 2015 року була розроблена Програма реалізації проекту «Формування полікультурних компетентностей школярів засобами інтеграції мовно-літературних дисциплін» яка була схвалена рішенням методичної ради від 19.09.2015 р., протокол № 1) (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1.

**Програма реалізації проекту
«Формування полікультурних компетентностей школярів засобами інтеграції
мовно-літературних дисциплін»**

І етап – діагностико- організаційний (вересень 2015 – лютий 2016 року)

№	Заходи	Форма роботи	Терміни проведення	Відповідальні
1.	Психолого-педагогічна діагностика навчально-виховного процесу в 5 - 9 класах	Спостереження, анкетування, узагальнення	Вересень - жовтень 2015р.	Фурман В.В. Романова Г.М.
2.	Надання навчально - методичних консультацій з проблеми учителям школи	Консультації	Протягом етапу	Козлов О.Л.
3.	Ознайомлення, опрацювання та аналіз методичної літератури з використанням інтегрованих уроків.	Складання картотеки літератури, самоосвіта	Протягом етапу	Хільченко О.В. Романова Г.М.
4.	Практичні вміння вчителя при інтегрованих уроків	Групова консультація	Січень 2016р.	Хільченко О.В.
5.	Ознайомлення з досвідом педагогів міста, що використовують інтеграцію у навчально-виховній роботі	Дискусія - зустріч	Лютий 2016 р.	Козлов О.Л.
7.	«Банк методичних ідей»	Засідання МО	Січень 2016р.	Хільченко О.В.

8.	Проведення інформаційної роботи серед батьків щодо необхідності впровадження інтегрованих методик	Батьківський всеобуч	грудень, 2015 р.	Маріуца Ю.Г. Класні керівники
9.	Моніторингове дослідження «Аналіз підсумків роботи над проблемою І етап»	Спостереження, анкетування, узагальнення	Лютий, 2016 р.	Фурман В.В. Романова Г.М.
Методичні заходи щодо реалізації І етапу проекту				
10.	Застосування інтеграції мовно - літературних дисциплін в контексті формування полікультурності	методична рада (рішення)	лютий 2016 р.	Керівник творчої групи
11.	Конструювання інтегрованого уроку мовно-літературних дисциплін: теорія і практика	Семинар практикум	Грудень 2015 р.	Хільченко О.В. Романова Г.М.

II етап – організаційно-практичний (лютий 2016 – квітень 2017 року)

№ з/п	Заходи	Форма роботи	Терміни проведення	Відповідальні
1.	Аналіз результатів педагогічного процесу з метою виявлення загальних та окремих проблем науково-методичної роботи	Анкетування, узагальнення	Лютий, 2016 р.	Фурман В.В.
2.	Підпорядкування індивідуальних проблемних тем проблемі проекту	Діагностика	лютий 2016 р.	Вчителі мовно-літературних дисциплін
3.	Порівняльне дослідження «Формування полікультурності учнів 5-9 кл.»	Спостереження, анкетування	Січень 2016, 2017 р.р.	Фурман В.В.
4.	Створення картотеки презентацій з навчальної та виховної діяльності	Картотека	Протягом проекту	Вчителі мовно-літературних дисциплін
5.	Взаємовідвідування уроків та виховних заходів з використанням інтеграції.	Самоосвіта	Протягом проекту	Вчителі мовно-літературних дисциплін
6.	Випуск методичного бюлетеня	Методичний бюлетень	Березень 2017 р.	Хільченко О.В.
7.	Створення електронного банку педагогічних ідей	Електронний банк	Протягом проекту	Хільченко О.В.
8.	Організація та проведення семінарів з даної проблеми	семінар	Протягом етапу	Хільченко О.В., Романова Г.М.
9.	Розробка методичного посібника з використання інтеграції як засобу формування полікультурності учнів 5-9 класів	Методичний посібник	Квітень – червень 2017 р.	Козлов О.Л. Вчителі мовно-літературних дисциплін

10.	Робота з батьками	Батьківські збори, консультації, всеобучі	Протягом проекту	Вчителі мовно-літературних дисциплін
11.	Обмін досвідом між вчителями школи, іншими педагогами в мережі Інтернет	Робота в мережі Інтернет	Протягом проекту	Вчителі мовно-літературних дисциплін
12.	Створення презентацій з досвіду роботи на сайті школи	Робота з сайтом	Квітень 2017 р.	Вчителі мовно-літературних дисциплін
13.	Моніторингові дослідження навчально-виховної, педагогічної діяльності в початкових класах	Спостереження, Анкетування	Квітень 2017 р.	Фурман В.В.

Методичні заходи щодо реалізації II етапу проекту

17.	«Використання інтегрованих методів навчання у вивченні мовно-літературних дисциплін»	Засідання МО	Березень, 2016 р.	Хільченко О.В.
18.	«Шляхи формування полікультурної особистості учня на основі впровадження інноваційних технологій навчання»	Круглий стіл	Листопад, 2016 р.	Хільченко О.В.
19.	«Формування полікультурної компетентності вчителя та учнів інтеграції предметів»	Семінар - практикум	Січень, 2017 р.	Хільченко О.В.

III етап – рефлексійно-узагальнюючий (квітень – серпень 2017 року)

<i>№ з/п</i>	<i>Заходи</i>	<i>Форма роботи</i>	<i>Терміни проведення</i>	<i>Відповідальні</i>
1.	Аналіз результатів роботи над проектом	Анкетування Узагальнення	травень 2017 р.	Фурман В.В.
2.	Взаємовідвідування уроків та виховних заходів з використанням інтеграції.	Самоосвіта	Протягом етапу	Вчителі мовно-літературних дисциплін
3.	Участь у міських семінарах з даної проблеми	Семінар	Протягом етапу	Вчителі мовно-літературних дисциплін
4.	Творчі звіти педагогів за результатами роботи над індивідуальними проблемними темами	Засідання МО, педрада	Березень-квітень 2017 р.	Вчителі мовно-літературних дисциплін
5.	Оформлення підсумків роботи над проектом у вигляді методичних рекомендацій, посібників порад, графіків, діаграм	Підсумковий звіт. Узагальнення	Протягом етапу	Вчителі мовно-літературних дисциплін

Методичні заходи щодо реалізації III етапу проекту				
6.	«Формування полікультурних компетентностей учнів за допомогою міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін»	Педрода	Жовтень, 2017 р.	Хільченко О.В. Романова Г.М.

При виконанні заходів Програми було використано елементи диференційованого підходу в навчально-виховній роботі; вчителями мовно-літературних дисциплін застосовувалися засоби ІКТ на уроках міжпредметної інтеграції та в позаурочній діяльності; в учнів формувалися вміння та навички орієнтування у інформаційному просторі; проводились конкурси, інтелектуальні ігри, вікторини; була представлена проектна діяльність учнів; здійснювалось створення дитячих портфоліо.

Очікуванні результати: реалізація творчого потенціалу вчителя; застосування інноваційних інформаційних технологій при проведенні уроків міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін; систематизація уроків вчителів, їх методичних розробок для використання у навчальній діяльності.

Реалізація проекту відбувається шляхом:

- активного пошуку нових педагогічних рішень, що сприяють формуванню полікультурної компетенції;
- перенесення знань з одного предмета в інший, який характеризує продуктивність пізнавальної діяльності;
- формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності;
- підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів;
- виявлення здібностей учнів та їх особливостей.
- конструювання уроку на засадах міжпредметної інтеграції.

Таким чином, реалізувавши цей проект ми чітко розуміємо, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, сприяє інтенсивному розвитку школярів в аспекті вибраної тематики; сприяє формуванню

інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей.

Ми збагнули, що методичними принципами інтеграції навчальних предметів в сучасній школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок в змісті окремих дисциплін; зближення однорідних предметів тощо.

2.2. Організація інтеграційного навчання мовно-літературних дисципліни в закладі

Сьогодні, коли на часі питання про множення й поглиблення зв'язків України з європейською спільнотою, надзвичайно актуальним є порівняння літературних творів української та зарубіжної літератур, англійської та української мов. Це дає можливість показати учням те, що об'єднує різні народи, й те, що свідчить про самобутність нації. Таким чином, головне завдання міжпредметної інтеграції є формування поваги до традицій, звичаїв, історії України; ствердження гуманістичної моралі та формування загальнолюдських цінностей; формування толерантного ставлення до культур та традицій інших народів; на основі оволодіння досягненнями національної культури стимулювати прийняття та розуміння інших культур [36,с. 17].

Щоб учні усвідомили єдність світового літературного процесу, самобутність його складових, необхідно вчити школярів виявляти літературні аналогії, визначати спільне та відмінне у творах, знаходити їхні оригінальні риси, порівнювати англійську мову та українську.

Широкі можливості для вирішення цієї проблеми дає взаємозалежне вивчення української, зарубіжної літератур, англійської та української мов зокрема, введення в шкільну практику елементів історико-типологічного й історико-генетичного зіставлення. Щоб учні змогли засвоїти думку про єдиний закономірний розвиток цілих художніх систем і про художню взаємозумовленість світового літературного процесу в цілому. Необхідно ще в 5-9 класах дати учням початкові поняття про:

- спорідненість українських казок з казками народів світу (народні казки «Про правду і кривду», «Мудра дівчина» - «Пані Метелиця» Братів Грім, «Розумна жінка»);

- типологічний зв'язок (балада Т.Г.Шевченка «Тополя» - балада Й.В.Гете «Вільшаний король»);

- запозиченість (Л.Глібов «Вовк і ягня» - І. Крилов «Вовк і ягня», Езоп).

При вивченні у 5 класі народних казок порівнюємо українську народну казку «Про жар-птицю і вовка» та російську народну казку «Сказка об Иване-царевиче и сером волке», використовуючи засоби образотворчого мистецтва.

Треба вчити дітей умінню встановлювати аналогії на рівні мікроструктури, тобто окремих компонентів твору, а саме: ідеї; проблеми; сюжети, композиції; образні системи; характер творів.

Особливу увагу необхідно приділяти принципу пріоритетності загальнолюдських цінностей. Доцільно пропонувати школярам завдання, мета яких - наблизити їх до засвоєння не тільки подібності творів, але і близькості світогляду різних народів. Так, у 5 класі при розгляді усної народної творчості і казок необхідно звертати увагу учнів на спільність тем, ідей, мотивів, сюжетів, подібність образів у міжнаціональних творах. Завершуючи вивчення теми, слід запропонувати питання "Що поєднує різні народи?". У процесі роботи над вивченням тематичного розділу вчитель, на нашу думку, повинен працювати над формуванням в учнів уміння виділяти загальнолюдське у творах. Тоді на підсумковому занятті школярі зможуть назвати поняття, що свідчать про міцну єдність людей на всій Землі, а саме: загальні думки; загальні переконання; загальні прагнення; загальні погляди; загальні цінності.

Уважаємо, що в середніх класах необхідно звернути увагу учнів насамперед на особливість змісту національної специфіки. Основними елементами змісту, що вказує на національну специфіку творів, є:

1. Екзотизми (назва національних реалій визначеного народу, що у будь-якому перекладі залишаються незмінними) – це:

- ознаки соціального стану: дворянин, буржуа, козак;

- професії: ямщик, рикша;
- посади: цар, міністр, падишах, хан;
- чини: капрал, таємний радник, урядник;
- назва мір довжини чи ваги: ярд, аршин;
- назва грошей: ліра, долар, гривня;
- назва свят, традицій, ігор, танців: гопак, карнавал;
- назва різних предметів матеріальної культури: одягу (кожух, сюртук, черкеска), страв (борщ, плов); музичних інструментів (кобза, гуслі, волинка); будівель (хата, терем, сакля) тощо.

2. Власні імена і назви. У кожного народу є розповсюджені власні імена (Грицько - в українців, Іван - у росіян, Джек - в англійців). На національну специфіку можуть вказувати і географічні назви.

3. Події національної історії, специфічно-національні заняття, звичаї, традиції, погляди.

Наприклад, в українському фольклорі - навали татаро-монгол, у Франції - похід Карла Великого в Іспанію.

4. Опис національних особливостей зовнішності. На приналежність до тієї чи іншої нації можуть вказувати риси обличчя (в українців - чорні очі, чорні брови, у росіян - коса), одяг (в українців - шаровари, у росіян-сарафан, у шотландців - спідниця).

5. Предмети й образи - символи. Символом гостинності в українців і росіян є хліб-сіль, у французів хліб-вино, в узбеків хліб-чай.

Найбільш яскрава національна специфіка творів розкривається через стилістичну лексику. У ході навчання важливу роль необхідно відводити словниковій роботі, зокрема окремим її видам, як:

- пояснення незнайомих слів;
- пошук слів, що вказують на національну специфіку;
- співвідношення національних назв загальних чи окремих реалій.

Доцільно звертати увагу школярів на екзотизми, як вони розуміють їхній зміст. Наприклад:

- Який національний інструмент звучить у творі?

- Які танці і пісні виконують герої твору?

- У що вони одягнені?

- Використовуючи попередні відповіді, відповісти, твір якого народу ми прочитали, доведіть це.

Можна дати завдання: простежити, як у різних народів називається глава держави. Співвідносячи назви (цар, хан, султан, король, падишах, імператор), учні побачать не тільки їхню різноманітність, але і можуть прийти до висновку, що наявність таких слів підказує, де народився цей твір. Так, наприклад, при вивченні у 8 класі лірики Лесі Українки можна використовувати засоби образотворчого мистецтва, музики, імена великих художників, поетів, музикантів: ліричні поезії Ф. Петрарки, М.Лермонтова, мариністичний живопис І.Айвазовського, музику Ф.Шопена, П.Чайковського.

Справа, зрозуміло, не в кількості (їх може бути і більше), а в тім, щоб змусити серце учня забитися прискорено від гордості за вітчизняну культуру, історію. Пишаючись своєю культурою, людина буде поважати і чужу, інший народ, тобто він буде щирим громадянином Землі [37, с. 16].

Важлива роль у формуванні світової культури належить Біблії. Прекрасні її сторінки присвячені філософствуванню, повчанню, любові. Без конкретних біблійних текстів навряд чи можна проаналізувати «Ісая. Глава 35», Т.Шевченка, поему «Мойсей» І.Франка тощо. Нижче ми будемо розглядати урок української літератури у 10 класі за темою: «Іван Франко. Філософська поема «Мойсей» - одна з вершин творчості І.Франка. Біблійна основа твору, його проблематика. Композиційне та ідейне значення прологу до поеми як духовного заповіту українському народові». Твори Т.Шевченка на теми Старого й Нового Заповітів є цілою епохою в освоєнні Біблії українськими митцями.

Роботу з літературними творами, з позиції компаративності, можна проводити поетапно.

1. Ознайомлення з текстом (емоційне сприйняття, зіставлення з особистим досвідом).

2. Осмислення естетично-пізнавальної інформації (через зіставлення з іншими відомими творами).

3. Літературний аналіз: визначення теми, ідеї і композиції (на основі зіставлення в рамках жанру).

4. Установлення міжпредметних зв'язків, насамперед для деталізації композиційної структури.

5. Культурологічний етап вивчення твору.

Форми і методи проведення уроків літератури побудовані на інтерактивних методиках, технологіях розвивального навчання.

Особливу увагу приділяємо принципу пріоритету загальнолюдських цінностей. Пропонуємо школярам завдання, мета яких – наблизити їх до засвоєння не тільки подібності творів, але і близькості світогляду різних народів. Так, у 5 класі при розгляді усної народної творчості і казок звертаємо увагу учнів на спільність тем, ідей, мотивів, сюжетів, подібність образів у міжнаціональних творах. Порівнюючи твори української та світової літератури, учні користуються пам'ятками «Як готуватися до компаративного аналізу», «Пам'яткою для підготовки до характеристики літературних героїв з елементами порівняння» [38, с. 10].

Ефективним засобом здійснення компаративного аналізу вважаємо складання порівняльних таблиць, діаграм (діаграм Венна), в яких систематизується необхідна інформація про компоненти двох порівнюваних елементів. Урок-семінар теж допомагає здійснити компаративний аналіз творів. Прикладом такого аналізу є порівняння "Енеїди" Вергілія й однойменної поеми І.Котляревського.

Найдоцільнішим на уроках компаративного аналізу є використання методів творчого читання, евристичного та дослідницького перекладу; прийомів індивідуального й коментованого читання типологічно близьких текстів; аналіз проблемної ситуації, проблемних пізнавальних завдань, пов'язаних з необхідним орієнтуванням учнів у різних художніх системах, порівняння художніх творів, зіставлення твору з його генетичним джерелом, евристичної бесіди, диспуту,

діалогу тощо. Саме вони допомагають розкрити творчий потенціал особистості кожного учня, сформувати аналітичне мислення, полікультурну компетентність.

Сприяють формуванню полікультурного світогляду учнів інтегровані та бінарні уроки. Наприклад, у 6 класі, вивчаючи твір В. Нестайка «Тореадори з Васюківки», згадуємо роман Ж. Верна «П'ятнадцятирічний капітан».

Дієвим засобом формування полікультурної компетентності учнів є уроки літератури рідного краю. У їх основі лежить краєзнавчий матеріал, який вивчається в контексті української чи світової літератури, інших галузей мистецтва і науки, що дає можливість учням краще зрозуміти особливості рідної літератури.

Ми використовуємо такі форми інтегрованого навчання: урок та його різновиди; семінари, лекції, конференції, екскурсії, практичні заняття та ін.

Інтегровані уроки здійснюємо між різними навчальними дисциплінами, навіть такими, які, на перший погляд, здаються несумісними.

На інтегрованих уроках формуються наступні компетенції:

- ціннісно-сміслові (розуміння мети уроку, важливості вивчення теми);
- загальнокультурні (культура мовлення, почуття патріотизму, історичні дані про рідне місто);
- інформаційні (робота з комп'ютером, вміння самостійно підбирати необхідний матеріал);
- комунікативні (вміння працювати в групах, вислуховувати, спілкуватися, лояльно відноситися до людей з іншою точкою зору).

Проведення інтегрованого уроку доцільне лише за умови наявності спільної мети. Залежно від теми, мети та завдань уроку визначаємо його тип. У відповідності до теми, задач, типу уроку добираємо фактичний і дидактичний матеріал. Обираємо найбільш ефективно поєднання методів і прийомів – відповідно до поставленої мети, змісту навчального матеріалу. Обмірковуємо структуру уроку.

Акцент робимо на самостійній пізнавальній діяльності учнів, створенні проблемних ситуацій з урахуванням логіки навчальних дисциплін.

Структура інтегрованих уроків може бути різною. Це залежить від мети,

завдань, змісту уроків, способів діяльності. Для ефективного проведення інтегрованих уроків необхідні наступні умови:

- правильне визначення об'єкту вивчення, ретельний відбір змісту уроку;
- високий професіоналізм вчителів, що забезпечить творчу співпрацю при підготовці уроку;
- включення самоосвіти учнів в навчальний процес;
- використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності на всіх етапах уроку;
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи;
- обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів.

Специфіка інтегрованого уроку літератури зумовлена тим, що він побудований не тільки на основі взаємодії різних видів мистецтва, а й інших «немистецтвознавчих» наук. Структура уроку дуже динамічна, але практика свідчить про доцільність виокремлення таких компонентів:

- «занурення» учнів в епоху, світ письменника, простір тексту, в історію і культуру, побут, традиції, звичаї тієї країни, нації, які відбилися в його творчості; це «занурення» має забезпечити осягнення, «відчування» настрою усього твору, його провідних мотивів. Крім того, ці настрої, враження, образи зображеної епохи слід порівняти з тим, що протягом усього уроку доповнюватимуться учнями, коригуватимуться ними, а можливо, й змінюватимуться [37, с. 11];
- пошук тих самих настроїв, вражень, мотивів, образів в інших видах мистецтва (живопис, музика, архітектура та ін.), характеристика тих засобів художньої виразності, що є специфічними для даного виду мистецтва і виражають загальні проблеми і настрої (це сприяє водночас засвоєнню учнями «мови» різних видів мистецтва). Відбиття тих самих настроїв і вражень у повному виді власної творчої діяльності (малювання, словесний опис, музика, театралізація, міміка), що виражає почуття та емоції учнів;

- співвідношення цих образів, проблем, настроїв із літературним текстом, його аналіз у єдності форми й змісту, характеристика системи образів, авторської позиції, композиції, засобів художньої виразності тощо;
- зіставлення «мови» літератури й інших видів мистецтва; розкриття специфіки цієї «мови»;
- створення власних словесних, зорових, звукових образів, що виникли в уяві учнів в наслідок читання художнього твору, обмін думками і враженнями щодо власного образу, а також образів, створених у різних видах мистецтва;
- відтворення цього образу в тому чи іншому виді власної художньо-творчої діяльності: музичній, образотворчій, театральній, літературній; створення на уроці колективного образу, що фокусує у собі найважливіші літературознавчі знання й особисте ставлення до них та позначає якийсь результат співтворчої діяльності учнів, учителів, автора тексту, художнього полотна, музичного твору.

Головна проблема при підготовці і проведенні інтегрованого уроку - опанування самою технологією організації співтворчості вчителів і учнів у процесі осягнення тексту художнього твору.

Технологія такої діяльності вимагає від вчителів розвиненого образного мислення. Кульмінацією співтворчої діяльності вчителів і учнів є народження образу, що відбувається в процесі їхнього діалогу на тлі особливого емоційного піднесення. Цей образ - своєрідний синтез почуттів і знань. Він втілює в собі єдність і індивідуальних образів світу, коли виникає таке ціле, з якого не можна вилучити жодну з його складових, і коли кожна дитина переживає цю цілістність, неповторність їх бачення.

Наприклад, у процесі вивчення у 7 класі повісті М.В. Гоголя «Тарас Бульба» залучаємо до співтворчості вчителів української, зарубіжної літератур, історії, музики, образотворчого мистецтва, художньої культури, щоб показати учням взаємозв'язок повісті з одноіменною оперою, як різними засобами відображені історичні події, національні риси характеру, почуття, переживання головного героя Тараса Бульби. Опрацювавши репродукції картин художників

Є.Кібрика («На Запоріжській Січі», «Тарас Бульба»), І Репіна, присвячених українському козацтву, підводимо учнів до висновку, що повість, опера М.Лисенка, репродукції картин доповнюють і збагачують знання учнів, отримані раніше на уроках історії. Така робота вчить співставляти, досліджувати, узагальнювати.

Діяльність по впровадженню в урок літератури матеріалу з суміжних дисциплін починається в 5-6 класах і продовжується у роботі із старшокласниками. Ось декілька прикладів.

Література і образотворче мистецтво. При вивченні теми «Фольклор» в 5 класі проводимо урок інтегрованого типу «Ілюстратори казок. Художник І.Я. Білібін». Прагнучи показати різницю між картиною і ілюстрацією, в процесі бесіди з п'ятикласниками підкреслюю, що картина – це самостійний твір, а ілюстрація допомагає глибше прочитати текст, краще зрозуміти письменника, характеру твору. Справжній ілюстратор ніколи не прагне до простої прикраси книги. Він намагається створити такі ілюстрації, які зливалися б з текстом твору і передавали б сприйняття художником того або іншого літературного образу. Учні працюють з ілюстраціями І. Білібіна, визначають, який епізод ілюстрував художник, яка з ілюстрацій найточніше передає чарівний світ казки, характери героїв, визначають, чим ілюстрації І. Білібіна відрізняються від картин з казковим сюжетом В.М. Васнецова. Таким чином, діти вчаться порівняльному аналізу ілюстрації і картини, отримують навички зіставлення образів літературних героїв з тими, що створюють художники [38, с.13].

Після вивчення теми «Літературні казки» проводимо в 5 класі урок у формі творчої майстерні «Наші казки». До цього уроку учні отримують творче завдання: написати казку і намалювати до неї ілюстрації. Кращі роботи діти читають і обговорюють в класі, об'єднуючи потім в рукописний літературно-художній журнал. Далі учні перекладають свої казки на англійську мову. Чималим стимулом в розвитку літературно-художньої творчості дітей є публікація кращих робіт в шкільній газеті (як українською мовою, так і англійською), участь у фестивалях і конкурсах.

Після вивчення теми «Байки І.А. Крилова» проводимо інтегрований урок «Невідомий Леонардо да Вінчі. Притчі великого художника». На цьому уроці показуємо специфіку жанру притчі, її відмінність від байки, а також залучаємо дітей до світової художньої культури: знайомимо з епохою Відродження в італійському мистецтві, особливо і художньою творчістю Леонардо да Вінчі. Урок проходить у формі подорожі, припускає залучення до його підготовки учителів історії і образотворчого мистецтва, англійської мови та зарубіжної літератури, знайомить дітей з відомими полотнами художника «Мона Ліза», «Мадонна з квіткою», «Темна вечір».

Література й англійська мова. На інтегрованому уроці в 7 класі «Де є спільна справа, там не має проблеми батьків і дітей» з елементами літературознавчого аналізу (за оповіданням Дж. Олдріджа «Останній дюйм») аналізуємо сюжет і композицію твору, з'ясовуємо тему та ідею оповідання, виявляємо як розв'язується проблема «батьків і дітей».

Розкрити ідею твору допомагає семантизація назви оповідання. Вчитель англійської мови пояснює, що в англійській мові слово inch (дюйм) входить до складу деяких фразеологізмів. Наприклад, every inch (з ніг до голови), що означає: «цілком, повністю»; «в усьому - в думках, вчинках». Фразеологічний вислів inch by inch (дюйм за дюймом) у перекладі українською означає «дуже повільно, але наполегливо». «Дюйм за дюймом» рухаються назустріч один одному батько і син. Роблять неймовірні зусилля, йдуть до перемоги (не тільки у фізичному значенні цього слова, але і в психологічному, що, можливо, ще важливіше). Inch (дюйм) - зовсім невелика відстань (близько 25см), але іноді вона перетворюється на прірву, яку і в продовж усього життя люди не можуть здолати. Підводимо учнів до висновку: на щастя, Бен і Деві зуміли з честю пройти випробування, що випали на їхню долю, і не тільки залишилися жити, а й подолали отой найважчий the east inch (останній дюйм), що наблизив їх один до одного.

У 8 класі «Шекспірівський сонет в розмаїтті перекладів» (інтегрований урок з елементами читання й інтелектуальної гри; світова література, англійська мова, українська література, музика) учитель світової літератури розповідає про

найпоетичнішу сторінку творчості Шекспіра – сонети. Учні декламують їх українською, російською, англійською мовами та аналізують їх. Учитель музики розповідає про те, що на сонети Шекспіра було написано музику Д. Шостаковичем, Д. Кабалевським, М. Таривердієвим. Вчитель української літератури розповідає про українських перекладачів творчості Шекспіра. Клас ділиться на дві команди, які сідають за окремими столами під музику, написану на слова Шекспіра. Вчитель наголошує на тому, що музика налаштовує команди на інтелектуальні змагання; переможе команда, яка відповідатиме першою і правильно. Правильність відповідей англійською мовою оцінює вчитель англійської мови. Наприкінці уроку звучить пісня на сонет В. Шекспіра у виконанні Алли Пугачової «Залиш мене».

Інтегрований підхід передбачає не лише інтеграцію знань з кількох дисциплін, а й використання прийомів і методів навчання, які підвищують позитивну мотивацію учнів, забезпечують розвиток їх критичного мислення та творчих здібностей. На уроках літератури найчастіше застосовуємо наступне.

Припущення на основі запропонованих слів. Цей метод застосовується під час актуалізації для того, щоб налаштувати учнів на сприйняття художнього тексту, який вони будуть читати або слухати на уроці. Учні в парах або малих групах спільно складають певну історію, використовуючи кілька слів, узятих із твору.

Спрямоване слухання та обмірковування. Учні слухають твір, який їм читає вчитель, і роблять припущення стосовно того, про що буде йти мова в тексті далі. Учитель просить школярів час від часу звіряти свої припущення з текстом твору і висловлювати нові припущення.

Спрямоване читання. Метод дозволяє спрямовувати учнів при самостійному читанні («про себе») за допомогою запитань рівня розуміння. Читаючи твір по кілька абзаців, учні шукають відповіді на поставлені запитання. Читання відбувається із зупинками та обговоренням прочитаного.

Карта персонажів. Завдання, при виконанні якого застосовується графічний організатор – для того, щоб допомогти учням проаналізувати головних персонажів.

Цей метод допомагає школярам записати риси героїв і графічно зобразити їх з метою порівняння та протиставлення. Семантична карта. Завдання, при виконанні якого застосовується графічний організатор – для того, щоб побачити, які в учнів є асоціації.

Що має зробити вчитель, щоб вирішувати завдання формування полікультурної компетентності учнів і який результат з позиції діяльнісного підходу може свідчити про його здійснення?

УЧИТЕЛЬ	УЧЕНЬ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснює відбір полікультурних відомостей освітніх галузей. 2. Використовує на уроках високохудожні взірці світової культури. 3. Спонукає учнів до практичного використання знань в позакласній діяльності, до науково-пошукових досліджень. 4. Враховує середовище, в якому живе дитина, її оточення. 5. Виховує людину нового покоління. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. На практиці використовує набуті культурологічні знання й вміння (в усних відповідях, письмових висловлюваннях). 2. Бере участь у позакласній діяльності. 3. Набуває досвіду шляхом науково-пошукових досліджень, самоосвітою. 4. Толерантно ставиться до людей, представників інших етнічних, релігійних, расових ознак.

Зміст навчальної діяльності вибудовуємо за ієрархією:

- мотивація: сучасне суспільство надає багато можливостей стати успішною людиною, але для цього потрібні знання з різних галузей наук, інтелект, вміння спілкуватися;
- мета діяльності вчителя: зацікавити учнів до вивчення рідного слова, сприяти розширенню світогляду учнів, долученню їх до світової культури;
- форми організації: парна, групова, індивідуальна на різножанрових уроках (інтерактивна лекція, прес-конференція, урок-практикум, урок-подорож тощо);
- методи: словесні, частково-пошукові, дослідницькі, репродуктивні, пояснювально-ілюстративні;

- прийоми: редагування, переклад тексту, рольові ігри, взаємоопитування, ситуативні діалоги тощо;
- очікувані результати: учень не тільки володіє знаннями, уміннями та навичками з предмета, але й має широкий кругозір, орієнтується в досягненнях людської культури, має потребу в постійному поповненні своїх знань, уміє формулювати власну точку зору, співпрацювати в колективі.

Створенню відповідних умов для активізації й розвитку пізнавальної діяльності учнів сприяє використання таких методів та прийомів:

- інтерактивні технології навчання: «мозкова атака», «мікрофон», «незакінчені речення», «робота в групах», «акваріум» та інші;
- технологія розвитку критичного мислення: «структурований огляд», «діаграма (кола) Вена», «сенкан», «семантична карта (гронування)» та інші;
- проектна технологія: дослідницькі проекти (короткочасні – реферати, повідомлення, виступи; довготривалі – науково-дослідницька робота у Малій академії наук); творчі проекти (шкільна газета, колективний чи індивідуальний колаж, дидактичний матеріал, сценарій свята, творча робота: твір, вірш, репортаж, інтерв'ю); інформаційні проекти (стаття, реферат, комп'ютерна презентація);
- інформаційні технології навчання: електронні підручники з української мови та літератури, світової літератури; презентації, фільми, Інтернет та інші.

Особливе значення у формуванні полікультурної компетентності учнів мають інформаційно-комп'ютерні технології, які дозволяють учителю провести на високому методичному, дидактичному та естетичному рівні уроки різних типів: уроки знайомства з історико-культурною епохою, уроки вивчення біографії письменника, уроки компаративного аналізу художнього твору, повторення та систематизації вивченого, контролю та корекції знань. Засоби мультимедіа, завдяки можливості широкого використання візуалізованих матеріалів (ілюстрацій, репродукцій картин, кіно- та відеоматеріалів, узагальнювальних схем, аудіофрагментів), дозволяють ефективно використовувати на уроці такі прийоми

інтерактивного навчання, як «знайди помилку», «лекція з паузами», «впізнай героя за предметом», «діалог поглядів», «відшукай подію», «обери ілюстрацію» тощо.

Використання на уроці презентацій дозволяє урізноманітнити форми викладу матеріалу, типи навчальних завдань, «занурити» учня в уявний світ мистецтва, індивідуалізувати процес навчання, створити можливості для проведення компаративного аналізу художнього твору чи літературного явища з іншими видами мистецтв (живопису, кіномистецтва, музики).

Важливо побудувати процес навчання так, щоб учень відчував потребу в тих знаннях, вивчення яких організує вчитель. Застосовуємо різноманітні форми уроків: урок-реквієм, урок-подорож, урок-телепередача, урок-конференція, урок-суд, урок-звіт, урок-гра, урок-уявна екскурсія. Поглиблення змісту уроку відбувається за рахунок встановлення міжпредметних зв'язків з історією, музикою, географією, художньою культурою, російською мовою, світовою літературою, англійською мовою, інформатикою.

Практика нашої роботи показала плідність інтеграції, виявила перспективи подальшого розвитку та удосконалення такого підходу до навчання. Застосування інтеграційних форм навчання сприяє налагоджуванню взаєморозуміння і поліпшенню співпраці учителів та учнів у процесі навчання, дає можливість ширше використати потенційні можливості змісту навчального матеріалу та розвинути здібності учнів.

Отже, викладання мовно-літературних дисциплін — це специфічна галузь творчої педагогічної діяльності, яка спонукає вчителя до нестандартного художньо-педагогічного мислення. Учитель повинен зрозуміти, усвідомити свою роль у житті нашої держави і в житті своїх учнів, систематизувати все надбане, відкрите в щоденній копіткій праці, здійснити крок на шляху опанування таких педагогічних технологій, які б допомогли вчителю зробити процес навчання стратегічно спрямованим на формування полікультурної компетентності. Організація навчання мовно-літературних дисциплін здійснюється на основі застосування й поєднання основоположних дидактичних і методичних принципів (взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку; демократизації й гуманізації;

особистісної орієнтації; комунікативно-діяльнісного; органічного поєднання навчання мови й мовлення як засобу й способу мовленнєвої діяльності; практичної спрямованості), то й ефективність процесу формування полікультурної компетентності учня буде залежати від цілісного сприйняття ним функціонування різних мовленнєвих та літературних понять, явищ, норм, утверджуватиме світоглядні, морально-етичні, духовні якості, сприятиме прояву інтелектуальної особистості тощо.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз психологічної, педагогічної, методичної та дидактичної літератури, державних документів та підходів вітчизняних науковців до визначення поняття «полікультурна освіта» свідчить більше про національний, громадянський наголос в освіті, ніж полікультурний. Це зумовлено географічними та демографічними чинниками. Адже місце розташування України – майже у центрі Європи; расовий та етнічний склад населення становлять переважно люди з однаковим кольором шкіри та віросповідання. Тому, в Україні «полікультурну освіту» можна визначити як освіту, метою якої є виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

Сучасні дослідження феномену полікультурної компетентності, спрямовані в контекст формування її в учнів системи полікультурних компетенцій: готовності школярів до полікультурного діалогу, знання про історію формування соціокультурних спільнот через їх взаємодію. А при розвитку полікультурних компетенцій старшокласників слід зважати на досвід міжкультурних контактів в їх різних формах: знайомство з творами мистецтва і архітектури, досягненнями літератури, зустрічі і діалоги з представниками інших соціокультурних спільнот, знайомство з традиціями і звичаями в побуті і повсякденному житті.

Для досягнення головного результату мовно-літературної освіти – формування полікультурної компетентності школяра, потрібно модернізувати методичний інструментарій учителя; створити сучасне навчально-розвивальне шкільне освітнє середовище, а також широко використовувати інноваційне освітнє середовище для впровадження ефективних форм, методів, засобів, інструментів з метою набуття учнем необхідної компетентності. Інтеграція мовно-літературних дисциплін дає змогу кожному учневі розвивати свої здібності, опанувати програму в доступному для нього темпі. За умови врахування класифікації, дотримання технології проведення інтегрованих уроків забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу.

2. Розроблена модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін» в закладі

«Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради» являє собою педагогічну систему, що розкриває об'єктивні потреби сучасного суспільства в інноваційних технологіях формування полікультурної компетентності та безпосередньо залежить від шкільного літературного та позашкільного культурного середовища, в якому забезпечується реалізація суспільних потреб у розвитку культурного різноманіття на основі діалогу та взаємозбагачення різних культур.

3. Реалізувавши модель «Формування полікультурної компетентності школярів шляхом міжпредметної інтеграції мовно-літературних дисциплін» ми чітко зрозуміли, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, сприяє інтенсивному розвитку школярів в аспекті вибраної тематики; сприяє формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички учнів. Ми збагнули, що методичними принципами інтеграції навчальних предметів в сучасній школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок в змісті окремих дисциплін; зближення однорідних предметів тощо.

4. Розробивши навчально-методичне забезпечення, яке сприяє формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяє систематизувати знання, створює сприятливі умови для особистісно-орієнтованого та розвивального навчання школярів, формування полікультурної компетентності учнів, вносить у звичайну структуру мовно-літературної освіти новизну, оригінальність. Оскільки мовно-літературна освіта є основою формування полікультурної компетентності учня та формування його особистості, вчителі зрозуміли, що в подальшому більш доцільним є використання інтегрованих уроків з можливою подальшою інтеграцією мовно-літературних дисциплін загалом.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитриев Г.Д. Многокультурность как дидактический принцип // Педагогіка. – 2000. – № 10. – С. 4.
2. Bekri C. L'UNESCO: Une enterprise erronee? – P., 1991. – P. 62-63.
3. International Dictionary of Education. – London: Kogan Page, 1977. – P. 273.
4. International Encyclopedia of Education. – Vol. 7. – Oxford: Pergamon Press, 1994. – P. 3963.
5. Banks J.A., Banks Ch.A. MacGee Multicultural Education: Issues and Perspectives (3rd ed.). – Boston: Allyn and Bacon, 1999. – 446 p.
6. Хинт М. Нація. Язык. Литература // Дружба народов. – 1998. – № 5. – С. 229-260.
7. Sleeter C.E. and Grant C.A. Analysis of Multicultural Education in the United States // Harvard Educational Review 57. – 1987. – № 4. – P. 421-444.
8. Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи [Електронний ресурс] / Лист МОНмолодьспорту від 27.07.12 № 1/9-530. – Режим доступу : [www.iitzo.gov.ua /lysty_mon.html](http://www.iitzo.gov.ua/lysty_mon.html).
9. Вікторов В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 4(14). – С. 17–22.
10. Енциклопедія освіти [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
11. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. – 258 с.
12. Полонский В. М. Понятийно-терминологический словарь по народному образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М., ИТОиИ РАО, 2001. – 76с.
13. Термінологічний словник з культурології / [уклад. Н. Больша, Н. Єфімчук]. – К. : МАУП, 2004. – 141 с.
14. Перетяга Л. Є. Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Л. Є. Перетяга. – Харків, 2008. – 24 с.

15. Данилова Д. Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л. Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – № 3. – С. 12–15.
16. Песков И. В. Формирование поликультурных компетенций учащихся старших классов общеобразовательной школы: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образо» / И. В. Песков. – Тверь, 2009. – 22 с.
17. Гончаренко Л. А. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів : навчальний посібник / Л. А. Гончаренко, А. М. Зубко, В. В. Кузьменко / За ред. В. В. Кузьменка. – Херсон: РІПО, 2007. – 176 с.
18. Агадуллин Р. Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект / Р. Р. Агадуллин // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 18–29.
19. Васютенкова И. В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последипломого образования: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. В. Васютенкова. – СПб, 2006. – 27 с.
20. Воротняк Л. І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах / Л. І. Воротняк // Вісник Житомирського державного університету (Педагогічні науки). – 2008. – № 39. – С. 105–109.
21. Тройницька С. Використання міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі сучасної школи / С. Тройницька // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 3. – С. 43–47.
22. Габидуллина Л. Л. Реализация идей поликультурного образования при обучении английскому языку в средней школе / Л. Л. Габидуллина, Е. Л. Сырцова // Новостинаучноймысли. - 2006. - № 6. - С. 12-18.
23. Хакимов Э. Р. Сущность поликультурного образования / Э. Р. Хакимов // Вестник ИжГТУ. - 2009. - № 3. - С. 189-191.
24. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. – К.: Освіта, 1989. – 304 с.

25. Бондар С. П. Компетентність особистості інтегрований компонент на- вчальних досягнень учнів / С. П. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.
26. Данилюк А.Я. Учебный предмет как интегрированная система // Педагогика. – 1997. – № 4. – С.24-28.)
27. Иванчук М.Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: Навч.-метод. посібник. – Чернівці: Рута, 2001. С.94-97
28. Ковальова В.І. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів (опис досвіду роботи) м. Краматорськ.
29. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1955. – 627 с..
30. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків // Початкова школа. – 1992. - №1 с. 2 – 9.
31. Сердюкова М.С. Интеграция учебных занятий в начальной школе // Начальная школа. – 1994. – № 11. – С.45-49.
32. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю // Вибр.твори.: в 5 –ти т. – К.: Рад.школа. 1976. – т.3. 253с.
33. Шишов С. Н. Понятие компетенции в контексте качества образования / С. Н. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – 142 с.
34. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление развития и реализации / Дж. Равен. – М. : Академия, 2002. – 412 с.
35. http://old.vvsu.ru/dap/development_program/files/zimnyaya.pdf
36. Сафонова В. В. Проблемы социокультурного образования в языковой педагогике / В. В. Сафонова // Культуроведческие аспекты языкового образования / В. В. Сафонова. - М. : Еврошкола, 1998. - С. 27-35.
37. Пассов Е. И. Современные направления в методике обучения иностранным языкам / Е. И. Пассов. - Воронеж, 2002. - С. 40.
38. Кендзьор П. І. До проблеми формування ідентичності особистості в умовах полікультурного суспільства / П. І. Кендзьор // Вісник Прикарпатського

національного університету. Сер. «Педагогіка». – 2013.– Вип. XLVI. – С. 64–69.

39. Ковальова В.І. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів. / Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/initial/8032.
40. Кендзьор П. І. Ефективність полікультурного виховання у ЗНЗ за результатами педагогічного експерименту / П. І. Кендзьор // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Сер. «Педагогічні науки». – 2016. – Вип. 4 (86). – С. 70–74.

ДОДАТКИ

Розробка інтегрованого уроку української та зарубіжної літератури у 6 класі

Автор: Командістова Л.В.,

вчитель української мови та літератури

Тема уроку: Найцікавіші епізоди повісті В. Нестайка «Гореадори із Васюківки» та роману Ж. Верна «П'ятнадцятирічний капітан»

Мета уроку:

Навчальна: ознайомити учнів із життям і творчістю письменників, зацікавити їх творами, розвивати інтеграційні моменти у вивченні цих творів; показати зв'язок з іншими народами та культурами.

Розвиваюча: розвивати навички аналізу епічного твору; розвивати навички публічних виступів; розвивати полікультурну компетентність учнів.

Виховна: виховувати почуття любові до народу, віру в краще майбутнє виховувати прагнення до знань, сміливість, наполегливість; повагу до інших культур.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: портрети письменників, виставка художньої літератури, ілюстрації до творів, мультимедійна дошка, ноутбук, проектор, телевізор.

Методи і прийоми: розповідь учителів української та зарубіжної літератур, пояснювальна бесіда, евристична бесіда, робота в групах, літературна вікторина, літературознавче дослідження, експрес-опитування.

Методична мета: вдосконалення та поглиблення знань учнів при формуванні полікультурних компетентностей.

Міжпредметні зв'язки: зарубіжна література, українська мова, українська література, історія України, музичне та образотворче мистецтво.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Епіграфом уроку будуть такі слова:

Ніхто на світі не проживе без мрії.

Леся Українка

Вчитель: Діти, сьогодні у нас незвичайний урок-подорож. Тож приготуйтеся дізнатися багато цікавого про творчість двох відомих письменників: В.Нестайка та Ж.Верна. Вони написали твори, що подібні своєю темою та головними героями. Давайте подумаємо, що означають слова епіграфа, чому я обрала саме їх для уроку?

Рис.1 Перший вигляд повісті

Рис. 2 Перший вигляд роману

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Вчитель української літератури: перед тим, як ми почнемо розглядати ці два твори, давайте повторимо деякі поняття з теорії літератури. А проведемо це опитування у вигляді гри «Чи знаєш ти...». Учні дають відповіді у зошитах:

Питання:

1. Які є роди літератури?
2. Що таке епос?
3. Що таке повість?
4. Які є види повісті?
5. Який твір є пригодницьким?

6. Який жанр твору «Тореадори з Васюківки»?
7. Що означає слово «тореадори»?
8. Що означає слово «корида»?
9. Що означає слово «романтик»?
10. Який у слова «романтика» є синонім?

III. Повідомлення теми, мети та завдань уроку.

Девіз уроку

*Життя – це
пригода, в
якій є місце
подвигу*

РОМАНТИКА ПОДРОЖЕЙ У РОМАНІ
Ж. ВЕРНА «П'ЯНАДЦЯТИРІЧНИЙ КАШТАН»

Вчитель світової літератури Гладка О.М. Великомоствський НВК

Рис. 3 Життя - це пригода

IV. Сприйняття та засвоєння учнями нового матеріалу.

1. Слово вчителям української та зарубіжної літератур:

Вчитель української літератури: Учні, чи любите ви пригоди? Адже вони бувають різними: приємними й прикрими, несподіваними й передбачуваними, як у повісті В. Нестайка «Тореадори з Васюківки». Але обов'язково – романтичними. Яка ж пригода без романтики? (Додаток 1)

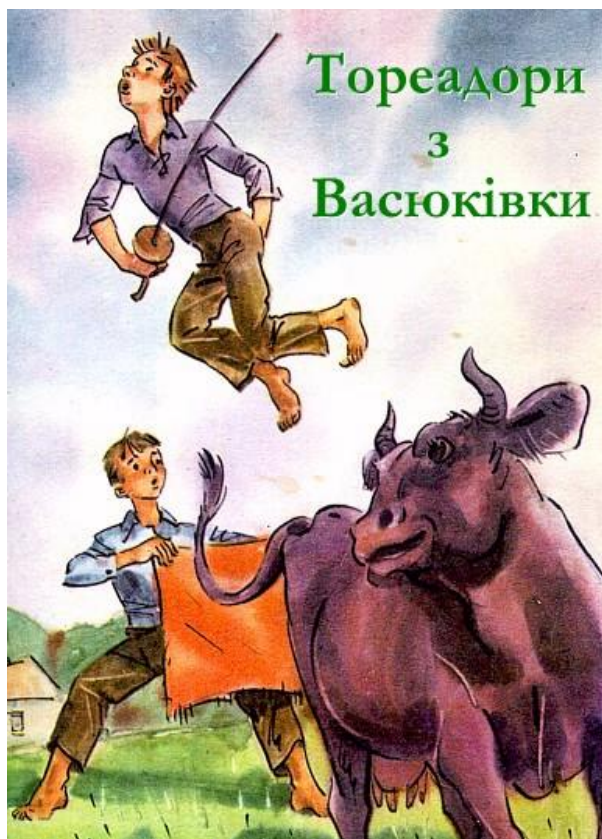

Рис. 4 Перший вигляд повісті

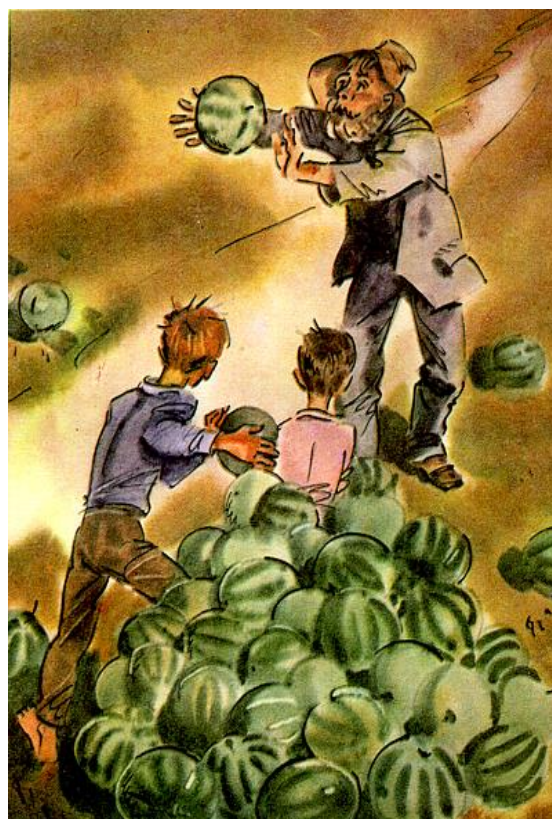

Рис. 5 Улюблені епізоди повісті

Вчитель зарубіжної літератури: На уроках зарубіжної літератури вам теж, мабуть, полюбилися пригодницькі твори Д. Дефо, Дж. Лондона, Дж. Ролінг.

Ми ще раз звернемося до епіграфа з метою з'ясування значення мрії в житті людини та дитини.

Вчитель української літератури. Справжніми чарівниками художнього слова можна назвати В. Нестайка та Ж. Верна, тож давайте познайомимося з життєвим і творчим шляхом цих незвичайних людей. Але краще, якщо вони самі завітають до нас у гості, і ви запитаєте у них все, що вас цікавить.

Перед тим об'єднуємося у 3 групи:

I група - «Актори» - учні цієї групи готують біографії письменників.

II група - «Критики» - учні цієї групи будуть працювати з тлумачним словником.

III група - «Дослідники» - учні цієї групи підбирають прислів'я про дружбу

І група «Актори»

Рольова гра «Інтерв'ю з письменниками».

На дошці записано:

Всеволод Нестайко

(нар. в 1930 р.)

Жуль Верн

(нар. в 1930 р.)

Учні першої групи по черзі, звертаючись до кожного з письменників, задають запитання:

1. Коли Ви народилися?
2. Де народилися?
3. Як пройшло Ваше дитинство?
4. Що спонукало почати писати?
5. Про що Ваші перші твори?
6. Чому саме твори про дитячі мрії?

Вчитель зарубіжної літератури: Сьогодні ми говоримо про подорожі, пригоди, романтику. А чи знаєте ви, що таке пригода, романтика, пригодницький твір? Надамо слово групі «Критиків», які підготували теоретичний матеріал.

ІІ група – «Критики»

Ще кілька інших учнів працювали у класі з тлумачним словником і підготували нам для запису в зошити такі визначення. Тож давайте їх запишемо.

Літературознавчий словничок

Пригода – непередбачуваний, незвичайний випадок у житті. Пригодницький твір – це прозовий твір, сюжет якого наповнений великою кількістю пригод і незвичайних подій.

Романтика – це незвичність, казковість, це те, що викликає емоційну піднесеність.

Вчитель української літератури: А тепер ми помандруємо цікавими сторінками творів. Повість «Тореадори з Васюківки» - пригодницька. А такий твір має складний, заплутаний сюжет, із його героями трапляються неймовірні історії.

Рис. 7 Теорія літератури. Повість та пригодницька повість

2. Перегляд уривка з фільму «Тореадори з Васюківки», що має назву «Метро під свинарником» (2 хв.). www.youtube.com/watch?v=AyArSTVciLE

3. Бесіда за уривком «Метро під свинарником»:

Питання:

- Хто є героями твору?
- Якими ви їх уявили?
- Яка мрія була у хлопців?
- Чому уривок, який ви щойно переглянули, викликав у вас посмішки?
- А чому Павлуша так незвично називає свого друга Явою?
- Згадайте, які пригоди трапляються з хлопцями?
- Чи можна назвати Яву та Павлушу справжніми друзями?
- Які риси характеру мають бути притаманними справжнім друзям?

4. Літературознавче дослідження.

Учні знаходять художні засоби у творі «Тореадори з Васюківки», виписують до зошитів епітети, метафори, порівняння, гіперболи (по два приклади).

Вчитель зарубіжної літератури: Ви, мабуть, переконалися, що пригоди Яви та Павлуші були звичайні та веселі, іноді схожі на дитячі пустощі. А ще пригоди можуть бути значні, сповнені неймовірних пригод, де герої опиняються у складних

життєвих ситуаціях, з яких, звичайно, виходять переможцями. Як у романі Ж. Верна «П'ятнадцятирічний капітан».

5. Учні працюють з текстом твору Ж.Верна «П'ятнадцятирічний капітан». Вчитель зарубіжної літератури:

Бесіда:

1. Назвіть імена головних героїв.
2. З якою метою шхуна «Пілігрим» вийшла у плавання?
3. Яка трагедія сталася на судні?
4. Хто з героїв взяв на себе капітанські обов'язки?
5. Хто такий Дік Сенд?
6. Яку обіцянку він дав собі в дитинстві?
7. Чи він дотримав своє слово?
8. Складіть карту-схему мандрів героїв роману. (Додаток 2)

6. Перегляд та обговорення уривка з фільму «П'ятнадцятирічний капітан» «Острів на обрії».(2 хв.) www.youtube.com/watch?v=oOvy7sszurQ

Вчитель зарубіжної літератури: Тож ми з вами переконалися, що твори, які ми сьогодні розглядаємо на уроці, сповнені пригод і романтики, а герої долають усі перешкоди на своєму шляху.

А як ви думаєте, що допомагає їм у цьому?

III група – «Дослідники»

Вчитель української літератури. Наші учні сьогодні мали випереджувальне домашнє завдання і готували прислів'я про дружбу. Давайте поспробуємо пояснити їх значення:

1. Без вірного друга велика туга.
2. Друзі пізнаються в біді.
3. Людина без друзів - що дерево без коріння.
4. Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже.
5. Нових друзів май, старих не забувай.
6. При добрій годині всі друзі й побратими.
7. У друга вода солодша від вражого меду.

8. Як прийде туга, пізнаєш друга.
9. Дружба - найбільший скарб.

6. Учні працюють з текстом твору В.Нестайка «Тореадори із Васюківки»

Вчитель української літератури: Подумайте, будь ласка, і скажіть, за допомогою яких засобів творення комічного автор досягає того, що читаючи повість «Тореадори з Васюківки», ми не можемо стримати сміх?

(Діти визначають і називають засоби творення комічного у повісті, результати дослідження записують в таблицю)

Засоби творення комічного

Назва засобу	Приклад
1.Надання предмету зображення невластивих йому рис	«Таке катання було, на мою думку, образою для велосипеда»
2.Неграмотна дитяча мова	Ярищині «загаза чортова», «так тобі й тгеба », «щоб ти гозбив свою погану могду»
3.Уживання приказок, прислів'їв, фразеологізмів	«Причепився, як реп'ях до собаки», «шукай вітра в полі»
4.Несподівані порівняння	«Очі – наче тракторні фари», «землю гребе ногами, як екскаватор»
5.Надання незвичних для тварин кличок	Корова Контрибуція. Бугай Петька, цап Жора
6.Використання зниженої лексики	«Вуха пообриваю, анциболотники, авантюрист шмаркатий»
7.Перебільшення	«Трирічне дівча могло зараз нас брать за п'яти, кидать у торбу й нести на

7. Хвилинка культури мовлення. Колаж «Мої мрії»

Вчитель зарубіжної літератури: Учні, як ви думаєте, про що мені слід зараз запитати вас? Так, чи є у вас мрії. Хто мені допоможе взяти інтерв'ю в однокласників? Чи є у вас мрія і яка?

Але до цього питання є два підходи:

1.Не варто про свої мрії говорити вслух, бо, кажуть у народі, що тоді ми їх сполохаємо і вони не здійсняться...

2. Візуалізація мрій. У мрій є крила, тому вони і називаються крилатими. А ще вони теплі, тому їх називають рожевими. Їм треба простір, віра й широкий світ... Тому я пропоную заплющити очі й тихо про себе подумати про свою найпотаємнішу мрію і випустити її у світ прекрасний, чистий, як і ваші мрії. Хай летять вони на своїх крилах у світ, допомагають вам його відкривати, чим більше мрії пізнають світ, тим ви будете щасливішими. А разом з вами і ми, батьки і вчителі. Життя-це мрія. Здійсни її.

Наші учні мали завдання: намалювати мрію на малюнку. Ось два приклади. Давайте проаналізуємо, що там зображено:

Рис. 8,9 Колажі «Мої мрії»

8. Вибірковий диктант.

Вчитель української літератури: Крім названих вами засобів комічного автор, щоб зробити розповідь яскравішою, образнішою, автор використовує різні художні засоби. Які ж саме? (Діти називають художні засоби) Ви вже знаходили їх у тексті, тому зараз я пропоную, об'єднавшись у три групи, виокремити з поданих художніх засобів епітети, порівняння, метафори.

(1 група виписує епітети, 2 група – метафори, 3 група – порівняння.)

А я тим часом читаю художні засоби:

Нам'яти вуха; сталь, а не характер; прекрасна, благородна ідея; причепилося те ім'я до нього, як реп'ях до собачого хвоста; найкращий друзяка; мисливець завзятий; розлючений бик; червоний, мов рак; півдня загорів на ізоляторах (на стовпі); все, що було поганого на дорозі, ми підібрали на свої штани і сорочки; очі, наче тракторні фари; славний, знаменитий, могутній єгипетський фараон; землю гребе, як екскаватор; схожий, як свиня на коня; червоно-біло-зелена каша; репаються смугасті бомби; страшнуче мурмило; ллється червона кавуняча кров; вітер гуляє по сцені; ми жували слова.

9. «Хвилинка мудрості»

Вчитель зарубіжної літератури: Поясніть, будь ласка, народне прислів'я: «Кожна пригода – до мужності дорога». (Учні пояснюють прислів'я)

Так, у пригодах, у різноманітних приємних і неприємних ситуаціях гартується воля, характер людини і справжня дружба.

- А чи хотіли б ви мати таких друзів, як Павлусь і Ява? Чому?

- Вони були гарними друзями?

- Згадаймо історію з виставою, як ви думаєте, якби хлопцям дали не однакові, не рівноцінні ролі, вони б посварилися?

10. Проблемне запитання.

Вчитель української літератури: Уявіть, що ми з вами вирішили поставити виставу і під час розподілу ролей вам випала найгірша. Як би ви вчинили? Чому? Дякую за відповіді. Пам'ятайте, що у деяких ситуаціях треба вміти відстояти власну думку, але також треба вміти знаходити компромісні рішення. Можливо, керуючись здоровим глуздом, навіть піти на поступки. А ще завжди залишатися оптимістом, у всьому знаходити позитив. До речі, які слова асоціюються у вас зі словами «пригоди», «оптимізм», «романтика»?

11. Учні складають план - характеристику образів Яви та Павла

План

1. Іван Рева та Павло Завгородній – друзі-п'ятикласники.

2. Пригода – невід'ємна частина життя хлопців.

3. Риси характеру:

- а) доброта і чуйність;
- б) справедливість;
- в) винахідливість;
- г) гумористи, бешкетники, здатні на вигадку.

4. Розкриття закономірностей поведінки героїв через їх вчинки та стосунки з оточуючими.

5. Учні розповідають про героїв твору за поданим планом.

6. Складання сенкану.

Ява, Павлик.

Розумні, кмітливі.

Бешкетують, будують, здобувають.

Справжні друзі.

Романтики. (Додаток 3).

12. Завдання «Так чи ні»

Я попрошу Вас, діти, поставити «+» або « - » на позначення правильного та хибного твердження, потім виконаєте взаємоперевірку за поданим ключем.

1. Хлопці хотіли прорити метро під клунею. (Ні, під свинарником)
2. За проїзд у метро хлопці збиралися брати п'ять копійок з учительки української мови. (Ні)
3. Дідусь у покарання примусив хлопців закопувати метро назад. (Так)
4. Зробити підводний човен хлопці вирішили з плоскодонки. (Так)
5. Щоб витягти цуценя з криниці, хлопці принесли мотузку з дому. (Ні)
6. Кандидатура цапа Жори не підійшла на тореадорський бій, бо він був з одним рогом. (Ні)
7. Хлопці шукали порятунку від Контрибуції в калабані. (Так)
8. Павлусь дружив з Явою ще з першого класу. (Ні)
9. Сестра Яви не вимовляла літеру «Л». (Ні)
10. Театр хлопці організували разом з учителькою Галиною Сидорівною. (Так)

11. Ява з Яришкою найчастіше сварилися через велосипед. (Так)

12. Думаючи, що вмирає, Ява подарував Яришці свій магнітофон. (Ні)

13. Захист малюнків до творів.

14. Інтелектуальна вправа «Мозковий штурм»

Вчитель зарубіжної літератури: Я забула сказати, що перед уроком мені принесли листа. Виявляється цей лист прислав Негору. *«Привіт від работоргівця! Я впевнений, що ви не вирушите у плавання, бо я порушив послідовність подій у романі і ви ніколи не зможете відновити її. І нещастя будуть переслідувати вас протягом усього уроку»*

Рис. 10. Послідовність подій у романі

Учні, нам потрібно довести, що ми уважні читачі і все ж таки розпочати наше плавання. Попробуємо розташувати пункти у такому порядку, як вони відбувалися у романі:

1. Шхуна – бриг «Пілігрим»
2. Дік Сенд.
3. Напівзатоплене судно.
4. Врятовані з «Вальдека»
5. «С. В.»
6. Кит на обрії.
7. Капітан Сенд

15. Гра «Хто зайвий»

Рис. 11. Вправа «Дерево рішень»

Вчитель зарубіжної літератури: учні, я називаю літературні герої, а ви визначаєте, чи вони є героями даного роману, сигналізуючи «сонечками» і «хмаринками» Дік Сенд, Скрудж, місіс Уелдон, кузен Бенедикт, Марлей, Геркулес, Негору, Прометей, капітан Халл, Джек, Робінзон Крузо, Остін, П'ятниця, Дінго.

V. Узагальнення й систематизація знань учнів. Прийом «Лови помилку»

Вчитель української літератури: «2 лютого 1873 року китобійна шхуна «Вальдек» вирушила у плавання. Всі члени команди були дуже дружні, тільки кузен Бенедикт тримався осторонь і з неприязню зиркав на членів команди. Був на цьому кораблі і Дік Сенд, який був рідним сином місіс Уелдон. Що вже боягузливий був хлопчина. Одного дня команда «Пілігрима» врятувала напівзатоплене судно. На ньому було 5 негрів і собака Рекс. Дінго зразу накинувся на капітана Халла. Проте з судном «Пілігрим» сталося нещастя. Загинув їхній капітан і капітаном «Пілігрима» одногосно обрали Діка Сенда.»

Учні, знайдіть помилку у сюжеті і вкажіть правильний варіант

Рис. 12. Вкажіть вірний варіант

VI. Підведення підсумків уроку. «Кошик»

Учні, у мене на столі лежить три речі: смітник, валіза і шкатулка. Зараз я підійду до кожного з вас, а ви виберете те, що вам найбільше підходить, і кинете в обраний кошик.

У шкатулку – кидаємо те, що розважило.

У смітник - неправильний, на вашу думку, вчинок героїв.

У валізу – що візьмемо в життя.

VII. Повідомлення домашнього завдання

- дочитати твори,
- намалювати малюнки до епізодів, які найбільше сподобалися.

Фото 1. Конкурс малюнків до творів

Додаток №1

«Тореадори з Васюківки»

Образ Яви Звідки таке незвичне ім'я — Ява? То він сам себе так назвав, коли йому було лише півтора роки. Чи то воно, пискля мале, хотіло сказати: «Я - Ваня», а вийшло «Ява»..., але причепилося оте «Ява» до нього, як реп'ях до собачого хвоста. У Івана руде скуйовджене волосся, а обличчя хлопця рясно вкрите веснянками. Ява Рень — енергійний і відчайдушний хлопець. Зазвичай саме він є ініціатором різноманітних вигадок: то метро під Васюківкою прокласти, то влаштувати бій биків, то організувати шкільний театр. Але хлопець здатний не тільки на бешкет: коли сталася прикра подія з переекзаменовкою, то він влітку сумлінно готувався до перескладання екзамену з української мови на «безлюдному» острові, дібравши собі ім'я «Робінзон Кукурузо».

«Тореадори з Васюківки» образ Павлуші Павлуша Завгородній — кращий друг Яви. Це більш врівноважений і спокійний хлопець. Він захоплюється малюванням і мріє стати льотчиком, але не менше за Яву любить різноманітні пригоди й таємниці. Васюківські «тореадори» завжди мають благородні наміри, але через брак досвіду і знань, на жаль, іноді потрапляють у прикрі ситуації.

Нерозлучні друзі, обмірковуючи вчинки, вміють усвідомити помилки й намагаються їх не повторювати, хоча відразу ж вигадують і здійснюють нову «авантюру». Тому читачі з цікавістю довідуються про пошуки незнайомця з тринадцятої квартири, зйомки в кіно, про допомогу хлопців під час рятування рідного села від стихійного лиха, про викриття двох місцевих «шпигунів». Мені зрозумілі бажання і наміри Яви і Павлуші, адже вони мої ровесники. Думаю, головне, про що хоче сказати нам автор: дружба — велика сила; важливо мати поруч вірного і відданого товариша, який піде за тобою в огонь і у воду, не зрадить, завжди допоможе в скрутній ситуації.

Додаток №2

Образи головних героїв повісті

В. Нестайка "Тореадори з Васюківки"

Нещодавно на уроках української літератури ми познайомилися з уривками пригодницько-гумористичної повісті Всеволода Нестайка "Тореадори з Васюківки". Це надзвичайно цікава історія. Мене настільки захопили події, описані автором, що я пішов до бібліотеки, взяв книгу про пригоди "тореадорів" і залюбки прочитав її від першої до останньої сторінки.

Головні персонажі повісті - Ява Рень і Павлуша Завгородній - звичайні школярі-підлітки, що мешкають у селищі Васюківка, бешкетники, фантазери та "зривщики дисципліни".

Звідки таке незвичне ім'я - Ява? То він сам себе так назвав, коли йому було лише півтора роки. Чи то воно, пискля мале, хотіло сказати: "Я - Ваня", а вийшло "Ява"..., але причепилося оте "Ява" до нього, як реп'ях до собачого хвоста. У Івана руде скуйовджене волосся, а обличчя хлопця рясно вкрите веснянками. Ява Рень - енергійний і відчайдушний хлопець. Зазвичай саме він є ініціатором різноманітних вигадок: то метро під Васюківкою прокласти, то влаштувати бій биків, то організувати шкільний театр. Але хлопець здатний не тільки на бешкет: коли сталася прикра подія з переекзаменовкою, то він влітку сумлінно готувався до перескладання екзамену з української мови на "безлюдному" острові, дібравши собі ім'я "Робінзон Кукурузо".

Павлуша Завгородній - кращий друг Яви. Це більш врівноважений і спокійний хлопець. Він захоплюється малюванням і мріє стати льотчиком, але не менше за Яву любить різноманітні пригоди й таємниці.

Мені зрозумілі бажання і наміри Яви і Павлуші, адже вони мої ровесники. Думаю, головне, про що хоче сказати нам автор: дружба - велика сила; важливо мати поруч вірного і відданого товариша, який піде за тобою в огонь і у воду, не зрадить, завжди допоможе в скрутній ситуації. Попереду в мене знайомство з багатьма літературними творами відомих письменників. Але я впевнений: "Тореадори з Васюківки" В. Нестайка - одна з найкращих книжок, тому я усім раджу прочитати її.

Додаток №3

«П'ятнадцятирічний капітан» — роман Жюль Верна, в якому він виступив проти рабства. Сюжет роману «П'ятнадцятирічний капітан» пригодницький та цікавий, тому твір читається швидко. «П'ятнадцятирічний капітан» короткий зміст Шхуна «Пілігрим» плує на китів. Але на шхуні є й пасажери: це дружина хазяїна «Пілігрима» з п'ятирічним сином Джеком. Вони плывуть до Америки, щоб побачитися там з містером Уелдоном — чоловіком та батьком. З ними кузен Бенедикт — його цікавить тільки ентомологія (наука про комах).

Мандрівники зустріли в морі покинуте судно, де були живі істоти: собака Динго та п'ятірка негрів. Величезний негр Геркулес став добрим другом усім, особливо маленькому Джеку. Під час полювання на кита гине шлюпка з капітаном та командою. Юнга Дик Сенд бере на себе керування судном. Розумний хлопець упорався б, але судовий кок Негоро зіпсував компас. Цей кок дуже підозрілий. Ось і собака, який потоваришував з усіма, на Негоро гарчить та гавкає. Нарешті дісталися берега. Мандрівники гадають, що вони у Південній Америці. Негоро каже, що він знайомий з цим континентом. Ось дістануться вони якогось міста, зв'яжуться з містером Уелдоном, і він усіх урятує.

Та трапляються дивні речі. Рослинність не американська, малий Джек ніяк не може побачити обіцяного колібрі, кузен Бенедикт радіє, що побачив африканську

комахи в Америці. Раптом усі побачили жирафів — але ж на американському континенті цих тварин нема. Компанія зустрічає шляхетного на вигляд пана на ім'я Герріс. Він каже, що вони опинилися у Болівії. Запрошує усіх до своєї гасієнди (садиби), де всі можуть перепочити та діждатися звістки від чоловіка місіс Уелдон. Це була пастка. Герріс та Негоро у змові. І континент— зовсім не Америка. Це — Африка! Герріс та Негоро піклуються тільки про гроші. Вони злодії. Негрів продають у рабство. Втекти вдалося тільки Геркулесу. Герріс змушує місіс Уелдон написати листа чоловіку. Вони з Негоро заманили жінку з сином, щоб узяти чималий викуп. Вірна дружина боїться, що її чоловіка теж заманять у пастку й будуть вимагати чогось зовсім неймовірного. Жінку з сином та кузена поселили серед негритянських дикунів. Кузена Бенедикта відпускають блукати без охорони, бо вважають чоловіком не сповна розуму. Ентомолог справді бачить тільки своїх комах.

Раптом якась дужа рука схопила його та кудись потягла. Зникнення кузена змусило посилити охорону матері та сина. В африканському селищі відбулося велике свято. На таких святах усі чекають на прихід лісового духа — чаклуна «мганга». Він зазвичай з'являється весь розписаний дивними фарбами, у чудернацькому вбранні. І ось він з'явився! Це був велетень. Танцював, підскакував, волав несамовито, підкидаючи списа, та обрав собі дві жертви: місіс Уелдон і її сина. Ніхто не посмів опиратися йому. Він звалив жертви собі на плече та зник у хащі.

Жінка знепритомніла. Джек гамселів чудовисько маленькими кулачками. Виявилось, що той, хто вкрав Бенедикта та місіс Уелдон з сином, був зовсім не чаклун, а добрий Геркулес, вдячний за свій порятунок на морі. Вдалося чорношкірому велетню врятувати й Дика Сенда. Маленька група пробирається до моря, щоб сісти на якийсь корабель. Випадково вони зустрічають Негоро. Дик та Геркулес не встигають нічого зробити: Динго кидається на підступного кока та перегризає йому горлянку. На жаль, перед смертю негідник встиг встромити у вірного собаку кинджал, і пес загинув. З'ясувалося, що колись Негоро заради грошей убив першого хазяїна Динго — Сема Вернона. Нарешті всім, хто

врятувався, пощастило дістатися до Америки. Дик став місис Уелдон за старшого сина, Геркулес — за вірного друга. А негрів, що було продані у рабство, згодом знайшов та викупив містер Уелдон. На честь повернення мандрівників було влаштовано бенкет. Перший тост був за Дика Сенда — п'ятнадцятирічного капітана!

Розробка уроку української літератури у 10 класі

Автор: Командістова Л.В.,

вчитель української мови та літератури

Тема уроку: Філософська поема «Мойсей» - одна з вершин творчості І. Франка. Біблійна основа твору, його проблематика. Композиційне та ідейне значення прологу до поеми як духовного заповіту українському народові.

Рис. 1 І. Франко «Мойсей»

Рис. 2 Біблійна легенда

Мета уроку:

Навчальна: познайомити учнів з історією створення, композицією та філософським підґрунтям поеми «Мойсей»; показати зв'язок з іншими народами та культурами.

Розвиваюча: розвивати навички аналізу ліро-епічного твору; розвивати навички публічних виступів; розвивати полікультурну компетентність учнів.

Виховна: виховувати почуття патріотизму, любові до народу, віру в краще майбутнє; виховувати культуру дискусії; повагу до інших культур.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Обладнання уроку: підручник, робочі зошити, проектор, презентація.

Методи і прийоми: розповідь учителя, шкільна лекція, пояснювальна бесіда, евристична бесіда, робота в групах, літературна вікторина, експрес-опитування.

Методична мета: вдосконалення та поглиблення знань учнів при формуванні полікультурних компетентностей.

Міжпредметні зв'язки: зарубіжна література, українська мова, українська література, історія України, музичне та образотворче мистецтво.

Хід уроку

I. Організація класу. Привітання, перевірка готовності до уроку.

1. Епіграфом до уроку є слова :

«...Воздвигне Україна свого Мойсея...»

П.Тичина

Рис 3. Франка називають Мойсеєм

2. Учні записують в зошити тему, епіграф.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Вчитель: А зараз, учні, проведемо експрес - опитування за тестами :

1. Яку назву мала перша збірка поезій Івана Франка? («Баляди і розкази»).
2. У якій збірці вміщено вірш «Гімн»? («З вершин і низин»).
3. Який підзаголовок збірки «Зів'яле листя»? (лірична драма).

4. Протягом скількох років Франко створював збірку «Зів'яле листя»? (1886-1896).
5. Скільки жмутків мала збірка «Зів'яле листя»? (три).

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Вчитель: Він був середнього росту, а йшов, як велетень... мало хто встигав за ним, а головою сягав хтозна-як високо. Він був спокійної вдачі, а вибухав, як порох, коли йшлося про добро трудящих, і кидав громи, щоб Русь не спала. Його з війська відпустили за слабкий зір, а бачив краще від інших, з низин далі сягав оком, ніж інші згори. Влада гнобителів не пустила його викладати у вищій школі, а він став учителем усього народу. Напрацював за десятьох, а життя йому було дано лиш одне, та й то недовге. Таким був Іван Франко, робітник пера, Каменяр, чарівник слова. (Додаток №1)

Рис. 4 Біографічні відомості про поета

IV. Повідомлення теми, мети, завдань уроку. Сприйняття учнями нового матеріалу.

Вчитель: Сьогодні у нас незвичайний урок — урок-відкриття. Ми починаємо вивчати життєвий і творчий шлях визначного діяча нашої культури Івана Яковича Франка, спробуємо сьогодні відкрити для себе нові, раніше невідомі нам грані життя і творчості цієї людини, будемо знайомитися з його найкращими

творами.Сьогодні на уроці ми з вами будемо аналізувати поему «Мойсей» - вершину творчості Івана Франка, своєрідний підсумок його майже півстолітньої діяльності. Франко збагатив українську літературу численними поемами на різноманітні теми як для дітей, так і для дорослих. Для проведення своїх ідей він використовував казкові чи Біблійні сюжети, вдавався до власної інтерпретації тем, уже опрацьовуваних в інших літературах, звертався до минулого й сучасного рідного народу, велику увагу звертав на традиції, звичаї та мову інших народів. Але поема «Мойсей» посідає окреме місце в його творчості, тому що саме в цій поемі він висловив свої найзаповітніші мрії й сподівання, показав зв'язок українського народу з іншими народами.

Сергій Єфремов в «Історії українського письменства» писав: «І між ліричними поезіями, і між белетристичними та публіцистичними творами Франка, і між його поемами чимало знайдеться таких, що на довгі часи переживуть самого автора. Таким твором є поема «Мойсей».

Це глибокий філософський твір про взаємини вождя й народу на шляху боротьби за кращу долю, що був безпосереднім відгуком поета на події революції 1905 року в Росії. (Додаток №2)

І. Франко створив багатопроблемний твір, у якому відтворив історичну долю України, підняв проблему духовної єдності народу як основи національного й державного відродження нації. Значною мірою в поемі відображено й долю самого письменника як духовного проводиря українського народу в кінці ХІХ — початку ХХ ст., що не раз у своєму житті зазнавав важливих ударів від своїх співвітчизників.

Історія написання поеми. Розповідь учня про історію написання поеми «Мойсей»
Розповідь про Мойсея. Вчитель: Приступаючи до вивчення самої поеми, не можна не зупинитись на постаті самого Мойсея. Хто він був такий?

Доповідь учня.

Отже, твір має Біблійну основу. І не тільки тому, що головним героєм є Біблійний персонаж Мойсей. Джерелами для написання є:

- Біблія. Старий Заповіт (життєпис Мойсея – основа сюжету поеми).

- Апокрифічна легенда про Азазеля (Біблія. Книга левітів, розділ 15, с.5-10).
- Міф про Оріона.
- Притча про терен (дерева = народи; терен = обраний Богом народ).

Рис. 5 Поєма «Мойсей» - заповіт українському народу

Вчитель: Зрозуміло, що цілком ототожнювати автора з ліричним героєм не можна. Проте незаперечним є той факт, що життєві перипетії особистого життя Івана Франка позначились і на його творінні – поємі «Мойсей». (Додаток №3)

Отже, знаючи сюжет поєми і маючи уявлення про обставини особистого життя Івана Франка, спробуємо відшукати схожі моменти у творі та в особистому житті письменника.

Рис. 6 Образ Мойсея

Учні працюють з текстом поеми «Мойсей». Вчитель: Учні, зараз ми поспробуємо дати відповіді на проблемні запитання і завдання:

Проблемні запитання і завдання

- Прочитати й у ході уроку осмислити думку Мікулаша Неврлія (чеського літературознавця):
- «Перенісши біблійний сюжет на рідний ґрунт, Франко створив багатопроblemний філософський твір, який сягає корінням історичної долі українського народу, зачерпнув при цьому страдницької долі свого геніального творця».
- Як жити українцям?
- Якими шляхами йти до щастя?
- Яким вождям довіряти свою долю?

Робимо запис у зошити теми: «Основною темою поеми я зробив смерть Мойсея як пророка, не признаного своїм народом. Ця тема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і основана на біблійнім оповіданні». І. Франко

Проблематика поеми. Вчитель: Учні, давайте спробуємо визначити проблеми, підняті автором в цій поемі:

- Особистість і громада.
- Віра.
- Взаємини людини зі світом, Богом, собою.
- Служіння народу.
- Зростання свідомості маси та її історична роль.
- Сумніви й тривога, любов і віра, відчай і розпач.
- Покинутість і загубленість людини.
- Неспроможність віднайти красу й гармонію у світі суцього.

Сюжетні особливості. Вчитель: особливість поеми: розгортаючи її сюжет, витриманий в колориті давньої Біблійної легенди, Франко наповнює сучасним йому змістом. А зараз записуємо основні структурні елементи композиції:

Пролог	Вступне слово, автора; повідомлення про багаторічне блукання євреїв пустелею.
Експозиція	Розповідь про Мойсея, обстановку в таборі, повідомлення про конфлікт із Датаном і Авіроном .
Зав'язка	Промова Мойсея, казка про терен і її виклад; мова Авірона і Датана.
Кульмінація I	Промова Мойсея, його пророцтво. Це момент напруження і момент розриву з народом.
Розвиток дії	Мойсей йде з табору, в думках прощаючись із Ізраїлем; зустріч із дітьми-надією Мойсея на майбутнє відродження, бо вони всі були народжені в пустелі, не знали рабства; розмова з Азазелем; сумніви Мойсея, заклики до Єгови з проханням відповіді; молитва Мойсея; міф про Оріона; видіння майбутнього Палестини.
Кульмінація II	Мойсей виголошує: «Одурив нас Єгова». Промова Єгови.
Розв'язка	Смерть Мойсея.
Постпозиція	Повідомлення про зміну в таборі, про тугу, про Єгошуа, про смерть Датана.

Використавши Біблійну легенду, поет створив високохудожній філософський твір, в якому висловив погляди на історичну долю свого народу, пов'язуючи її з революційними подіями в Росії. Поет вірить, що волелюбний і талановитий український народ не примириться зі своїм поневоленням, підніметься на визвольну боротьбу і здобуде перемогу: «Вірю в силу Духа і в день воскресний твого повстання». (Додаток №4)

Бесіда за питаннями до поеми «Мойсей». Питання:

1. Отже, сформулюйте, будь ласка, тему поеми «Мойсей».
2. А тепер сформулюйте ідею поеми.
3. Яка основна думка поеми «Мойсей»?

Композиційне та ідейне значення прологу.

1. Якими думками сповнений вступ до поеми ?
2. Якими думками сповнений вступ до поеми?

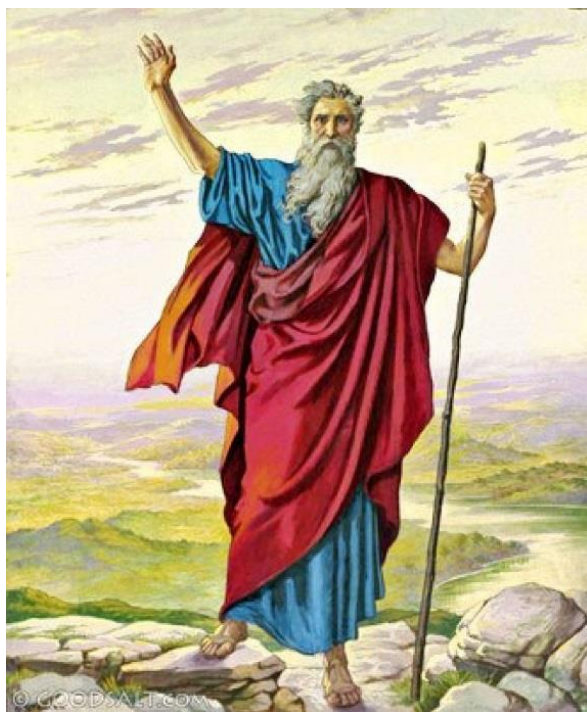

Рис.7. Образ Мойсея

3. Для чого пророк нагадує своєму народові про рабське минуле і Божий задум?
4. Чим керується Мойсей у своїх діях?
5. У поемі є притча про терен? Кого символізує ця рослина?
6. Чи доречним є порівняння іудеїв з тереном?
7. Яке ваше враження від поеми «Мойсей»?
8. Якими словами у творі сказано, що шлях поступу завжди тяжкий і дається дорогою ціною?

Вчитель: У хвилюючих, натхненних рядках перед нами, читачами, постає історична доля українського народу, його минуле, сучасне й майбутнє. Автор звертається до народу: «Народе мій, замучений, розбитий, мов паралітик той на роздоріжжі». Таким було українство на початку сторіччя: розшматоване, розділене між кількома державами, після кількох століть панської неволі, воно, не маючи свого ватажка, пророка, не знало. Куди і як рухатись.

Пролог написано терцинами, які вперше застосував Данте в «Божественній комедії».

Робимо запис у зошитах:

Терцина – це строфа з трьох рядків п'ятистопного ямба. Перший рядок у терцині римується з третім, а середній – з першим і третім рядком наступної строфи.

Проблемне запитання: пояснити значення таких слів: «Народ, який кидає у своїх пророків каміння, не має права на щасливе майбутнє».

Образ Мойсея. Вчитель: Поет змальовує Мойсея справжнім народним ватажком. Він був повністю відданий інтересам пригніченого народу, усе життя, силу й здоров'я віддав йому.

Сорок років проводив разом із народом прокладав важкий шлях у пустелі до омріяної країни, де на них чекало щастя й вільне життя.

Все, що мав у житті, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.

У своїх вчинках Мойсей керується не так вказівками Єгови, як почуттям великої любові. Навіть гіркі образи й приниження співвітчизників не викликають у ньому злоби й ненависті. І в тяжкі народом. Після розмови з Азазелем Мойсей відчуває сумнів, чи не варто було лишитися в Єгипті. За це Єгова суворо покарав його:

А що ти усомнився на момент
Щодо волі моєї,
То побачивши сю вітчизну,
Сам не вступиш до неї.

Але зі смертю Мойсея не вмерли його ідеї та наміри. Єгошуа, «князь конюхів», продовжує справу пророка і провадить ізраїльтян до обіцяної землі.

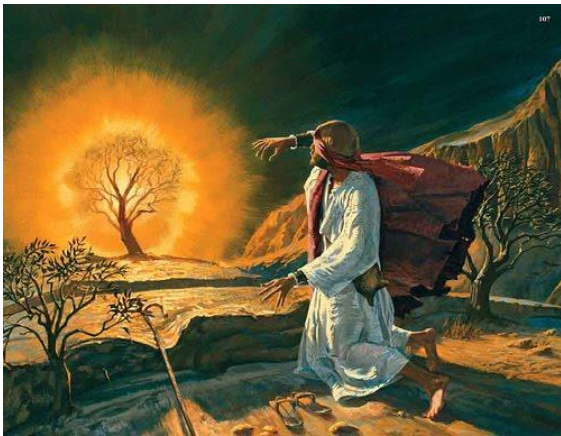

Рис.8 Мойсей бачить сонце

Рис. 9 Продовження справи Пророка

Пояснювальна бесіда за прочитаним

- Кого звинувачує у своїх бідах Мойсей?
- Якими художніми засобами автор розкриває образ Мойсея?
- Які риси притаманні характеру Мойсея?
- Чи є які хибі в Мойсея?
- Чому смерть Мойсея змусила народ переглянути свої погляди і раптово осягнути Боже призначення?
- З ким ми можемо зіставити образ біблійного вождя?
- Чим приваблює вас образ Мойсея?

– Чого Мойсей - людина одержима, сильна духом, впевнена у своїх силах - піддався сумнівам. Що мучило його?

Навести цитати з поеми. (нарікання людей на труднощі життя змусило його ще раз замислитися над своїми діями і словами)«...може, я заповіти твої Не справляв, як повинен?

– Коли людина найсамотніша?(Коли стає на суд перед вічністю)

– У чому звинувачує Мойсея Азазель, і чи поділяєте ви ці звинувачення?

– Чи можна назвати Франка пророком? Які події в історії України він передбачив?

... Ідуть сили, щоб плем 'я твоє

Ще раз вирвать з корінням.

Се залізна стопа

... Робить пустку з загонів.

Се ворожі мечі

Кров юдейськую точать

Онде мати голодная їсть

Тіло свогого плоду!

– Якими прикладами з історії України ви можете підтвердити ці пророцтва?

Прослідкувати динаміку в поемі та записати до зошитів:

юрба → народ

Мойсей → Єгошуа

– Які зміни відбулися в психології людей?

– Що означає бути частиною народу?

« ...в рух має вносити каждая душа частку свогого льоту...»

Складання плану-характеристики Мойсея

1. Центральний образ поеми — Мойсей.
2. Опис зовнішності.
3. Особлива місія Мойсея.
4. Відданість інтересам народу.
5. Важкі сумніви, внутрішня боротьба пророка.

6. Трагізм долі Мойсея.

7. Віра в майбутнє.

Інші образи поеми. Вчитель: Центральним образом поеми «Мойсей» є народ-борець. Поет змальовує живу картину побуту народу. Читач чітко уявляє життя табору, звуки журливих пісень. Він проймається сумом, що не вистачає каші для тварин і молока для дітей.

Мойсей порівнює народ із сліпцями, сірими волами, що гнуть шиї в ярмі, з губкою бука, яка довго ловитиме іскру, з бидлом, котре йде в плуг, із здичавілим конем, що летить у безодню з розгону. У багатьох місцях поеми неважко в образі єврейського племені впізнати український народ. Поет страждає за свій «замучений, розбитий» народ, який за століття національного гніту перетворився в купу рабів, які можуть виражати свою злість і незадоволення.

Франко викриває ті ворожі сили, що сіяли в народів невіру в перемогу. Ці сили виведені в образах Авірона й Датана. Вони наказали Мойсеєві мовчати, припинити свої пророцтва, що закликають народ до бунту й до змін, загрожуючи йому самому. Устами Мойсея Франко засуджує зрадників, які сіють недовір'я і закликають народ примиритися з жалюгідним становищем. Мойсей не боїться погроз зрадників. Добре розуміє, що головне для народу, який піднявся,— ні на хвилину не зупинятися, невпинно йти вперед. Франко вірить, що народ таки подолає всі перешкоди та дістане свободу.

Єврейський народ у поемі Франка знайшов у собі сили, згуртувався довкола нового поводири. Це Єгошуа, «князь конюхів», що закликає: «До походу!», «До зброї!», «До бою!». Народ не може примиритися зі своїм поневоленим становищем. Він проймається духом боротьби.

V. Узагальнення й систематизація знань учнів.

Робота в групах. Вчитель: учні, об'єднаймося у 3 групи і з'ясуймо такі поняття:

I група з'ясовує таке питання: відшукати у тексті цитату, яка підтверджує це.

Завдання 1: Дати відповідь на питання: «Про що мріють люди?»

Відповіді учнів:

I покинули ждять і бажать,

і десь рвуться в простори ...

М'ясо стад їх, і масло, і сир –

Се найвищя ласка

II група з'ясовує таке питання: відшукати у тексті цитату, яка підтверджує це.

Завдання 2: Дати відповідь на питання: «Що чекає людей?»

Відповіді учнів:

... Замість статися сіллю землі,

станеш попелом підлим ...

будеш ти мов розчавлений черв ...

... ти підеш до своєї мети,

Як бидля в плуг нераде ...

Поема І. Франка — видатний твір світової літератури. **Вчитель:** поема «Мойсей» — великий витвір художньої майстерності Франка. У поемі письменник показав народ як творця і рушійну силу в розвитку історії. Через увесь твір проводиться ідея могутності й незламності народу. Своєю високохудожньою майстерністю, ліризмом і динамічністю образів вона займає почесне місце в скарбниці кращих надбань світової літератури.

Ця поема справила величезне враження на М. Коцюбинського. У листі до Франка він писав у 1905 році: «Сердечно дякую Вам... за сей прекрасний,

Рис. 10 Відомі люди про Франка

високопоетичний і глибокий твір.

Тепер, коли кордон фактично отворений, «Мойсей» побачить і український світ — і се мене радує несказано».

Не лише українська, а й зарубіжна критика схвально відгукнулася на появу «Мойсея». Ще за життя Франка вона була

перекладена польською, російською і німецькою мовами, а сьогодні ми маємо дев'ять іншомовних перекладів. Читача

будь-якої національності приваблюють ідеали людяності, свободи, добра, справедливості. Особливо ж цінною є ідея утвердження права народу на незалежність, на свою державу.

У поемі «Мойсей» І. Франко закликає своїх сучасників і нащадків до духовної єдності в боротьбі за національне й державне відродження української нації.

VI. Підведення підсумків уроку.Вчитель: проведемо літературну вікторину (проводить учитель, зачитуючи запитання, а учні записують у зошитах відповіді):

1. У чому історична доля українського народу схожа з долею єврейського народу?

2. Чому Франка називають українським Мойсеєм?

3. Як ви розумієте слова:

Все, що мав у житті, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.

4. Чи можна вважати слова біблійного пророка словами І. Франка, зверненими до українського народу?

Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя й слава,
В тобі дух мій, майбуттє моє,
І краса, і держава.
Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незламнім завзяттї,—
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духу печаттї.

5. Як ви розумієте слова:

Дерева — се народ землі,
А король у їх колї —
... Вибранець, син і слуга»

6. Знайти в тексті цитату, яка перегукується зі словами І. Франка: «Скрізь і завжди у мене була провідна думка - служити інтересам свого народу ізагальнолюдським поступовим ідеям. Тим двом провідним я, здається, не споневірюся, доки мого життя.»

Все, що мав у житті, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.

VII. Повідомлення домашнього завдання

1. Вивчити напам'ять уривок з прологу до поеми «Мойсей».
2. Зробити цитатну характеристику образу Мойсея.

Рис. 11 І. Франко - український Мойсей

Додаток №1

«Мойсей» Мікеланджело Буонаротті — один із найкращих творів великого італійського скульптора, живописця й архітектора.

У 1513 році прихильники покійного папи Юлія II замовили скульптору гробницю, на якій повинен був стояти саркофаг із тілом, а оточувати його мали шість сидячих фігур, на зріст значно більших від людини. Однією з цих фігур Мікеланджело вирішив зробити пророка Мойсея.

Над скульптурою він працював протягом 1513–1516 років. Висота роботи- 2,25 метри.

При огляді шедевра неважко збагнути, що зовнішній спокій старця й внутрішня напруга думки свідчать про, безперечно, велику силу духу. Твір задуманий так, що для цієї скульптури важливий не тільки передній, а й задній і бічний план. Знаходячись від картини зліва, ми можемо побачити Мойсеєву голову в профіль, праву руку, яка підтримує скрижалі заповіту. З цієї сторони біблійний пророк — втілення незворушного спокою і впевненості. Та коли обійти

фігуру й подивитися на неї справа, то нам несподівано відкриється, що нерухома фігура живе напруженим внутрішнім життям.

Мистецтвознавці вважають, що Мікеланджело обіграв біблійного пророка на новий лад. Річ у тому, що у вересні 1512 року впала самостійність республіки Флоренції. За підтримки Іспанії в Італію повернулися ненависні народів Медічі й встановили тиранію. Для скульптора ця подія стала справжнім ударом. Він розумів, що розшматована Італія надто слабка, щоб повстати проти ворога. З цієї причини в скульптуру «Мойсей» він втілює символічний образ своєї нації, яка за зовнішнім спокоєм і навіть індиферентністю таїть великі внутрішні сили, що обов'язково зреалізує в слушну хвилину.

Додаток №2

Мойсей зійшов на гору і отримав від Бога нові скрижалі. Коли він повертався, лице його світилося, бо на нього пала слава Божа. Це німб, який художники зображують навколо голів святих. Мікеланджело зобразив Мойсея з рогами. Це пов'язано з тим, що єврейське слово "каран" - "світиться", перекладено як "керен" - "роги". Це пояснюється тим, що в єврейському письмі немає голосних.

Доказів історичності фігури Мойсея немає. Розповіді про його діяльність зустрічаються тільки в П'ятикнижжі. Решта частин Біблії містить не біографічні дані Мойсея, а тільки використовує його ім'я, щоб через нього показати божественне покликання цієї особистості. В наші дні історичність Мойсея піддається сумнівам, хоча деякі вчені вважають, що Мойсей був видатним представником одного із племен або групи племен, з ім'ям якого традиція пов'язує події, що стосуються виходу з Єгипту і переходу через пустиню. Йому приписують авторство п'яти книг Мойсеевих і введення законів Мойсеевих, котрі дослідники Біблії трактують як збірник різноманітних традицій і легенд.

Додаток №3

Як далеко наперед бачив Франко шляхи людства, свідчить своєрідно інтерпретований ним давньогрецький міф про велетня Оріона, осліпленого і кинутого в море недругами. Оріон не втонув, а пішов по воді і добрався до кузні Гефеста, де йому вдалося впіймати малого челядника, посадити собі на плечі і

наказати йти до домівки сонця. Згідно з міфом, від променів уранішнього сонця Оріон прозрів і поспішив до Хіуса, щоб помститися своєму кривдникові. У Франка Оріон не прозирає.

Висновок: в незрячості та самообмані топчеться на місці і людство, не вмiючи узагальнити свій історичний досвід, забуваючи, що само воно є часткою природи, заганняючи себе в глухий кут.

Додаток №4

Словник

Юрба - велике безладне неорганізоване скупчення людей, яке не має спільної усвідомленої мети і знаходиться в стані емоційного збудження. Часто стає інструментом в чийхось руках для досягнення певної мети, легко піддається чужому впливові.

Народ - сукупність людей, які об'єднані певно територією, мовою, національними та культурними традиціями;

Нігілізм - заперечення загальноприйнятих моральних цінностей, ідеалів, моральних норм, традицій.

Скептицизм - філософська концепція, що піддає сумнівну можливість достовірного пізнання світу й існування надійного критерію істини

Розробка уроку зарубіжної літератури у 6 класі

Автор: Командістова Л.В.,

вчитель української мови та літератури

Тема уроку: Нашадок великого Езопа. І. А. Крилов «Вовк і Ягня»

Мета уроку:

Навчальна: закріпити знання учнів про байку, алегорію, мораль, ознайомити з творчістю російського байкаря І. А. Крилова, здійснити аналіз байки «Вовк і Ягня» на основі спостережень та порівнянь за мовою дійових осіб російського, українського байкарів, розкрити афористичність мови байок; показати зв'язок з іншими народами та культурами.

Розвиваюча: розвивати навички виразного читання, компаративного аналізу, мислення, культуру, творчість; розвивати полікультурну літературну та мовну компетентність учнів.

Виховна: прагнути виховати доброзичливість, стриману манеру спілкування, спокійний тон, сприяти вихованню негативного ставлення до проявів жорстокості, сили; виховувати любов та повагу до інших народів та культур.

Тип уроку: комбінований

Обладнання уроку: підручник, робочі зошити, проектор, презентація.

Методи і прийоми: розповідь учителя, шкільна лекція, пояснювальна бесіда, евристична бесіда, робота в групах та парах, літературна вікторина, експрес-опитування, рольова гра, робота з таблицями.

Методична мета: вдосконалення та поглиблення знань учнів при формуванні полікультурних компетентностей.

Міжпредметні зв'язки: зарубіжна література, українська мова, українська література, історія України, музичне та образотворче мистецтво.

Хід уроку

I. Організація класу. Привітання, перевірка готовності до уроку. Психологічна рефлексія «Наш настрій» (фрагмент увертюри «Коріолан» Л.Бетховена) www.youtube.com/watch?v=AwWDZijLNqI.

Вчитель: Дорогі учні! Я хочу дізнатися, з яким настроєм ви прийшли на урок. Перед вами смужки різних кольорів (чи кольорові олівці). Візьміть у руки той колір, який вам сьогодні до вподоби, з яким хочеться побути довше. Ви підсвідомо вибрали собі в «друзі» ті кольори, які відповідають вашому настрою. А тепер подивіться, що означає кожен колір.

Символіка кольорів:

- Червоний - піднесеність.
- Оранжевий - радість.
- Жовтий – приємність.
- Зелений – спокій.
- Синій – сум.

- Фіолетовий – тривожність.
- Чорний – незадоволення.

Вчитель: Сподіваюсь, що наш урок не зіпсує настрої тим, у кого він гарний, і значно покращить тим, хто вибрав темні кольори.

Епіграф: Дідусь Крилов і досі цілковито панує над світом байок.

I. Ільїнський

II. Повідомлення учителем теми, мети та завдань уроку.

Постановка учнями завдань і цілей уроку, знайомство з епіграфом, пояснення значення цих слів.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Інтелектуальне змагання «Хто швидше?» **Вчитель:** Зараз ми попрацюємо в парах. Завдання називається «Закінчи речення» (учням даються картки з теми «Байка», де записані незакінчені речення, учні замість крапок пишуть необхідні слова)

1. Батьківщиною байки є
2. Байка виникла у ст. до н. е.
3. Засновником байки був
4. Він писав байки
5. Віршовані байки належать перу
6. Ми знаємо таких видатних байкарів:,
7. Героями байок найчастіше є
8. У байці використовується художній прийом, завдяки якому людські характери, вади, риси переносяться на тварин.
9. Цей прийом має назву
10. Байки написані художньою мовою, яка виражає приховані думки автора. (Слова для довідок: Давня Греція, VIII, Езоп, прозою, Федр, Бабрій, Ж. Лафонтен, Л. Глібов, І. А. Крилов, тварини, алегорія, «езопова мова»)

2. Інтерв'ю з І.А.Криловим. **Вчитель:** Сьогодні у нас гість із далекого XIX ст. (Виходить учень у костюмі Крилова і вітається. Учитель бере у нього інтерв'ю)

Вчитель: Вітаємо Вас, Іване Андрійовичу. Раді бачити вас у нас в гостях. Розкажіть про своє походження.

І.Крилов (один учень із класу): Я народився 13 лютого 1769 р. у Москві в родині армійського офіцера Андрія Прохоровича Крилова та Марії Олександрівни. Коли мені ще не виповнилось і 10-ти років, помер мій батько.

Вчитель: Яку освіту Ви отримали?

І.Крилов: Життя моє склалося так, що мені не довелося вчитися у школі, але я самостійно вивчав мову, математику, дуже багато читав. Тобто я займався самоосвітою, а матінка моя, хоч грамоти не знала, всіляко сприяла моєму навчанню.

Вчитель: Кажуть, Ви дуже рано стали працювати, бо родина після смерті батька бідувала. Розкажіть про це.

І.Крилов: Так. Після смерті мого батька мені у спадок дісталась тільки його солдатська скринька із щоб прогодувати родину, вже у 12 років я пішов на службу. Спочатку був канцеляристом, потім – домашнім учителем, мене стали цінувати як старанного робітника. Я став особистим секретарем у маєтку князя Голіцина.

Вчитель: Коли Ви почали літературну діяльність?

І.Крилов: 1782 р. у 13 років я переїхав до Петербургу і пішов на службу в Державну палату. Трохи згодом я став писати п'єси, був кореспондентом у журналах «Пошта духів», «Глядач», друкував сатиричні статті.. Уже в 19 років опублікував свої перші байки в часописі «Ранковий час». 30 років я прослужив у Імператорській публічній бібліотеці, за цей час написав приблизно 200 байок, видав 9 збірників у Росії. Мої твори переклали багатьма мовами.

Вчитель: Що є найважливішим у вашому житті?

І.Крилов: Я гадаю, що мої байки не тільки цікаві та смішні. Вони виховують людей, допомагають їм стати кращими.

Вчитель: Що б ви хотіли побажати Вашим читачам?

І. Крилов: Бажаю, щоб ваші вчинки не стали сюжетами для байок.

Вчитель. Дуже дякуємо вам за інтерв'ю.

IV. Мотивація навчальної діяльності учнів.

1. Вчитель: У Петербурзі, в Літньому саду, є пам'ятник. Дідусь у глибокій задумі сидить у кріслі, а біля його ніг зібралися бронзові звірі – леви, вовки, лисиці, ведмеді, мавпочки та інші. Цей дідусь – відомий російський байкар Іван Андрійович Крилов, а звірі – герої його байок.

2.Робота з фотографією пам'ятника І. А. Крилову.

3.Повідомлення учнів про видатного байкаря

(учні по черзі читають основні відомості з біографії Крилова)

4.Продовження слова вчителя

І. Крилов прожив довге життя. Він написав багато комедій, оповідань, трагедій, був відповідальний за видання журналів. Але відомим

Крилов став завдяки своїм байкам. Читаючи байки Крилова, на перший погляд здається, що перед

нами жадібні вовки, беззахисні вівці та ягнята, хитрі лисиці, товсті гуси, сильні ненажерливі леви, дурні мавпи. Та байки Крилова – це не просто віршовані тексти, це сценки, побудовані на основі діалогів. Крилов вводить у байки діалоги, тому що, на його думку, саме через мову героїв розкриваються їхні характери.

«Байки Крилова – не просто байки: це невеличкі повісті, комедії, гумористичні розповіді, маленькі драми, сатиричні сценки з персонажами і характерами», – писав критик В. Белінський.

Однією з таких «маленьких драм» є байка «Вовк і Ягня». Але так як засновником жанру байки вважається Езоп, то почнемо з його байки

V. Сприйняття учнями нового матеріалу.

1.Виразне читання напам'ять байки Езопа «Вовк і Ягня» (Додаток №2)

2.Словникова робота

(на дошці записані тлумачення слів: рыскать, случиться, забиться, суне, квапити. Учні записують їх до зошитів)

3. Виразне читання напам'ять байки І. Крилова «Вовк та ягня» мовою оригіналу. (Додаток №1)

Рис. 3 Байка І. Крилова «Вовк та ягня»

4. Виразне читання байки Л. Глібова.

Рис. 4 Байка Л.Глібова «Вовк та ягня»

5. Робота з таблицею. Вчитель.: Які людські заблуди виправляє байка та які чесноти вихваляє? Заповніть порівняльну таблицю.

I варіант заповнює ліву графу таблиці, а II в. – праву.

(Учні працюють над завданням 2 хв.)

Людські вади	Людські чесноти
Жорстокість	Доброта
Лінь	працьовитість
агресивність	стриманість
бездарність	талант
Брехливість(нещирість)	щирість
жадібність	щедрість
Тупість, невігластво	розум
Грубість	вихованість
Легковажність	Зваженість, серйозність
Підлабузництво	
Деспотизм, всюдозволеність	

Рис.5 Вовк та ягня

6. Бесіда за змістом байок:

Питання:

1. Про що ці байки?
2. Які герої діють в байках?
3. При яких обставинах зустрілися Вовк і Ягня?
4. У який час зустрілись герої?
5. Як поводяться герої?
6. Яким постає перед нами Вовк?
7. Яким ми бачимо Ягня?
8. Чи є Ягня боягузом?
9. Хто першим почав суперечку?
10. Як поводить ся Вовк?
11. Яка його мова?
12. Як звучить перша репліка Ягняти?
13. Які слова вживає Ягня, звертаючись до Вовка?
14. Чи змінюється мова ягняти в суперечці?
15. Хто перемагає в суперечці? Чому?
16. У кого з авторів Вовк більш жорстокий?
17. У кого Ягня більш сміливе?
18. Які риси характеру притаманні Вовку? Ягнятi?

Відповіді учнів: грубість, нахабство, жорстокість, лицемірство, несправедливість, підступність, самовпевненість; слабкість, безправність, беззахисність, приниженість, чесність, справедливість.

7. Робота з ілюстраціями до байки.

8. Виразне читання байок в особах.

9. Словникова робота. Пояснити значення слів:

Завсігди – завжди;

Случилось – трапилось;

Далебі – так і знай;

Зволить – бажає, хоче;

Сват – родич, батько дружини сина або чоловіка дочки;

Розквітаюсь – розрахуюсь, помщуся;

Гоноровисте – пихате, гордовите.

10. Робота з таблицею

«Вовк і Ягня»	Езоп	Крилов	Глібов
Спільне			
1. Розповідається про схожу ситуацію, в яку потрапило ягня, зустрівшись із вовком.			
2. Байки складаються з оповідальної та повчальної частин.			
3. Спільна думка, яку стверджують байки	«... <u>навіть справедливого захисту не має сили для тих, хто заповзвся чинити кривду</u> »	«У сильного всегда бессильный виноват...»	«... <u>більший меншого кусає та ще й б'є - Затим що сила є...</u> »
4. Діалог ведеться між Вовком та Ягням – алегоричні образи зухвалості (Вовк) та слабкості (Ягня)			
5. Риси характеру Вовка:	Лицемірство, хижість, безсоромність, сила	Підлість, хижість, грубість, нахабство, злість, сила	Підлість, хижість, грубість, нахабство, злість, грубість, сила
Ягняти:	беззахисність, чесність, слабкість, рабська покірність	беззахисність, чесність, слабкість, <u>вихованість, логічність пояснень</u>	« <i>Вовк, неначе комісар</i> » беззахисність, чесність, слабкість, <u>вихованість, логічність пояснень</u>
Відмінне			
Мова	Проза	Віршована	Віршована
Художні засоби	Немає епітетів та інших засобів	<u>Прислів'я</u> , епітети	Епітети, порівняння, <u>прислів'я</u>
Мораль, місце розташування	У кінці байки	На початку	На початку
Час написання та країна	<u>б ст. до н. е.</u> Греція	Початок 19 ст. Росія	Середина 19 ст. Україна

Учні роблять висновки про відмінні і спільні риси у байках Глібова, Крилова, Езопа.

11. Літературний диктант.

Вчитель: диктує запитання, а учні дають на них відповіді у зошитах.

- Де і коли відбувається дія твору?
- Із якою метою кожен із героїв опиняється біля струмка?
- Ким є Ягня для Вовка?
- Чому Вовк одразу не з'їв Ягня? Чому почав до нього чіплятися?
- Які обвинувачення він висуває Ягнятi? Зачитайте.
- Як ви думаєте, чому Ягня виправдовувалося перед Вовком?

12. Ротота з текстом. Дослідницька робота

Вчитель: Учні, проаналізуйте, як висловлюються Вовк і Ягня. На що вказують особливості їхнього мовлення?

Завдання учням (1 варіант): виписати слова, які використовує Вовк, звертаючись до Ягняти. Прослідкувати за інтонацією.

Відповіді учнів: про нахабство Вовка свідчать слова, з якими він звертається до Ягняти («нахаба», «негідник», «гоноровисте», «щень»), його гнівний крик, який передається окличними реченнями, погрози.

Завдання учням (2 варіант): виписати слова, які використовує Ягня, звертаючись до Вовка. Прослідкувати за інтонацією.

Відповіді учнів: про беззахисність Ягняти говорять його обережні відповіді, в яких відчувається страх перед Вовком – «пресвітлий Вовк», «Світлість».

13. Сюжетно-рольова гра

Вчитель: Уявіть, що ви адвокати. Спробуйте захистити Ягня і знайдіть у тексті байки докази для його виправдання.

VI. Узагальнення й систематизація знань учнів.

1. Проблемне запитання

Вчитель: В образі Ягняти зосереджені позитивні риси, а в образі Вовка – негативні. Який же парадокс? Герой з позитивними рисами характеру страждає, а з негативними живе далі, ніби нічого і не трапилось. Чому? У чому мораль байки?

Мораль: «У сильного безсилий винен був завжди»;

«Ти винен тим уже, що хочу я, бач, їсти».

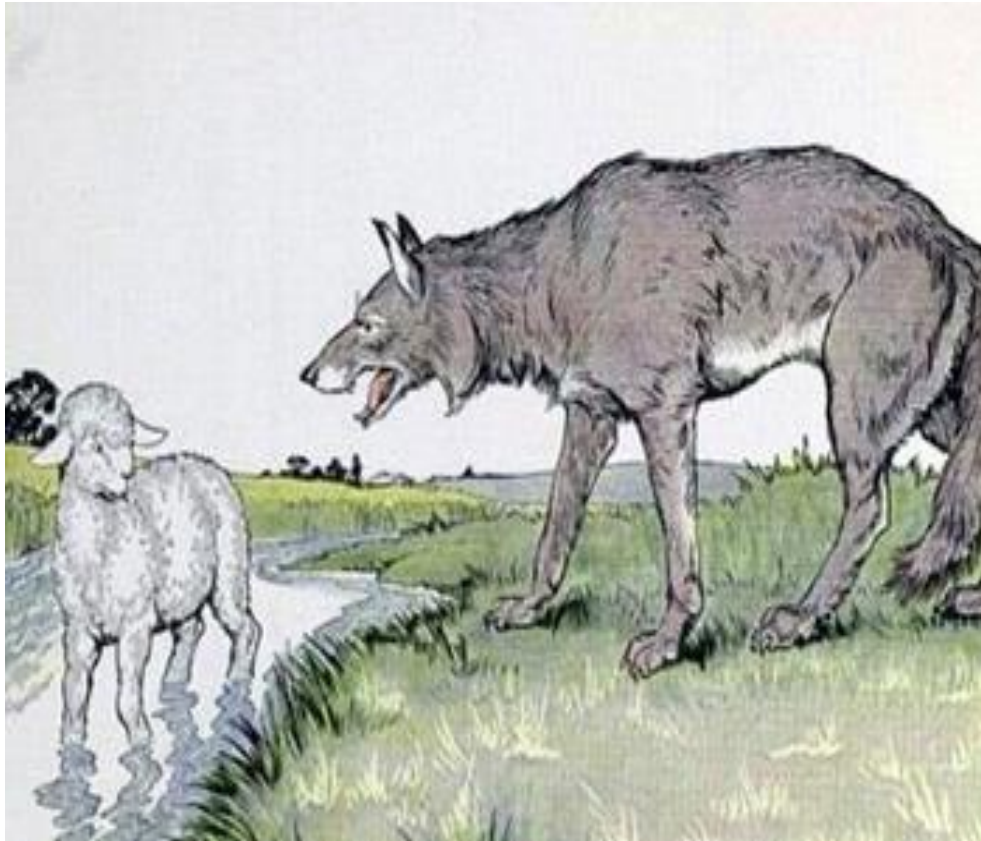

Рис. 6 Мораль байки

2.Творче завдання.

Вчитель: Зараз ми об'єднаємось у 4 групи і виконаємо таке завдання: ми побуваємо у ролі психологів, адвокатів та прокурорів.

I-II групи - Психологи

Завдання для роботи в групах:

1 група: дати пораду Вовкові.

2 група: дати пораду Ягнятi, щодо спілкування з іншими.

III група - Адвокати

3 група: виступити у ролі захисника Вовка.

IV група - Прокурори

4 група: навести вагомі аргументи для звинувачення Вовка.

3. Характеристика дійових осіб твору. Будова асоціативного ланцюжка.

Клас ділиться на варіанти: перший та другий. Вони складають асоціативний ланцюжок:

Завдання для 1 варіанту.

Самозакоханий Грубий злий
 несправедливий **ВОВК** хитрий
 жорстокий голодний

Завдання для 2 варіанту.

Ввічливе беззахисне
 добре **ЯГНЯ** щире
 слабке невинне

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Вчитель: У давні часи байка допомогала рабам висловлювати свої думки, показувала певні недоречності в житті, висміювали людські вади.

- Чи потрібна байка сьогодні?
- Яка роль байки у сучасному суспільстві?

5. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Вчитель: Продовжте речення:

- Найбільше мені сподобалася байка Крилова...тому що...

6. Психологічна вправа «Наш настрій»

-Вчитель: Учні, чи змінився ваш настрій? Підніміть смужки того кольору, який відповідає вашому настрою.

VII. Підведення підсумків уроку.

VIII. Повідомлення домашнього завдання.

- вивчити байку «Вовк і Ягня» І.Крилова напам'ять;
- підготуватись до позакласного читання на тему: «Байки І. А. Крилова».

Додаток №1

Вовк побачив, що Ягня п'є воду з річки, і хотів знайти якийсь слухний привід, щоб його з'їсти. Отже, хоч він стояв і вище по течії, але почав обвинувачувати Ягня, що воно каламутить йому воду й не дає пити. Ягня відповіло, що воно п'є, торкаючись води тільки краєчками губ, і що, зрештою, воно, стоячи внизу, не може йому каламутити воду. Тоді Вовк зауважив:

«Минулого року ти зневажило мого батька». «Мене тоді ще й на світі не було»,— відповіло Ягня. Але Вовк сказав йому: «Хоч як би ти виправдовувалось, я все одно тебе з'їм».

Байка доводить, що навіть справедливий захист не має сили для тих, хто заповзвся чинити кривду.

Додаток №2

Езоп « Вовк та ягня».

Вовк побачив, що Ягня п'є воду з річки, і хотів знайти якийсь слушний привід, щоб його з'їсти. Отже, хоч він стояв і вище по течії, але почав обвинувачувати Ягня, що воно каламутить йому воду й не дає пити. Ягня відповіло, що воно п'є, торкаючись води тільки краєчками губ, і що, зрештою, воно, стоячи внизу, не може йому каламутити воду. Тоді Вовк зауважив: «Минулого року ти зневажило мого батька». «Мене тоді ще й на світі не було»,— відповіло Ягня. Але Вовк сказав йому: «Хоч як би ти виправдовувалось, я все одно тебе з'їм».

Байка доводить, що навіть справедливий захист не має сили для тих, хто заповзвся чинити кривду.

Переклад Ю. Мушака

Розробка уроку української мови у 7 класі

Автор: Командістова Л.В.;

вчитель української мови та літератури

Тема уроку: Дієприслівник як форма дієслова. Урок – подорож до дієприслівникового краю (з використанням авторських віршів).

Мета уроку:

1.Навчальна: ознайомити учнів із дієприкметником як особливою формою дієслова; формувати загальнопізнавальні вміння розпізнавати дієприслівники в реченнях, визначати їх морфологічні ознаки та синтаксичну роль, повторити і узагальнити вивчений матеріал, формувати і удосконалювати уміння учнів аналізувати дієприслівник як форму дієслова;

2.Розвиваюча:розвивати мовленнєву культуру і творчі здібності учнів , інтерес до мови, бажання поглиблювати свої мовні знання; розвивати полікультурну літературну та мовну компетентність учнів.

3.Виховна: виховувати любов до природи і до рідного краю.

Тип уроку: застосування знань, формування вмінь і навичок

Обладнання: вислови про осінь, казковий замок “ Чародії” (малюнок) , два всюдиходи – “Промінець”, “ Осіння мелодія ”, на дошці – назви станцій ; учні в казкових костюмах (Осінь – чарівниця, верба , гриб , хлопчик – розбишака). Зал по-осінньому прибраний. Учні класу об’єднані в дві екскурсійні групи, роботу яких буде оцінювати журі .

Методи і прийоми: розповідь учителя, шкільна лекція, пояснювальна бесіда, евристична бесіда, робота в екскурсійних групах та парах, експрес-опитування, рольова гра, робота з таблицями.

Методична мета: вдосконалення та поглиблення знань учнів при використанні полікультурних компетенцій.

Міжпредметні зв’язки: зарубіжна література,українська література, історія України, музичне та образотворче мистецтво, географія.

Хід уроку

I. Організація класу. Привітання, перевірка готовності до уроку.

Учитель. Учні, сьогодні – незвичайний урок: подорож до дієприслівникового краю. До нього потрапить той, хто добре вивчив дієприслівник та його граматичні властивості. Я знаю, що ви вже готові розпочати мандрівку. А щоб цікавіше було подорожувати, клас об’єднано в дві екскурсійні групи. На чолі кожної з них – капітан-екскурсовод . Команди подорожуватимуть на всюдиходах “Промінець” і ”Осіня мелодія“, які сконструювали учні. Для оцінювання роботи екскурсійних груп і окремих учнів обирається журі.

Дієслівні	Прислівникові
1) близьке лексичне значення: <i>їдучи додому і йти додому;</i> 2) твориться від дієслівних основ: <i>лежати — лежачі; їхати — їдучи;</i> 3) має значення виду: <i>сміючись</i> (недок.); <i>почувши</i> (док.)	1) не змінюється; 2) у реченні є обставиною: <i>Браті, (я к?) пригинаючись, входять до хати (М. Стельмах).</i>

II. Повідомлення учителем теми, мети та завдань уроку.

III. Узагальнення і систематизація вивченого

Учитель. Перш, ніж сісти у всюдиходи « Промінець » і « Осіння мелодія » , нам треба переконатися в тому, чи підготувалися команди разом із капітанами, щоб вирушити у похід. Зараз ми знаходимося на станції « **Теоретична** », яка гостинно вітає учасників експедиції і пропонує стати учасниками гри «Найрозумніший»

Мозковий штурм

Завдання команді «Промінець»:

(За кожную правильну відповідь – 1 бал)

Запитання:

1. Що називається дієприслівником?
2. Які граматичні ознаки дієслова в дієприслівнику?
3. Як утворюються дієприслівники доконаного виду?

Завдання команді «Осіння мелодія»:

Запитання:

1. Які граматичні ознаки прислівника в дієприслівнику?
2. Як утворюються дієприслівники недоконаного виду?
3. Що називається дієприслівниковим зворотом?

Учитель. Зараз ми переконалися, що обидві команди готові мандрувати. Переможе та команда, яка подолає всі перешкоди і набере більшу кількість балів.

Тож у дорогу швидше вирушаймо,

Дієприслівниковий край шукаймо.

Учитель. Увага! Увага! Мандрівка у пошуках дієприслівникового краю розпочинається. Команди прибувають на станцію «**Граматичну**».

Завдання: вписати з тексту дієприслівники і визначити їх граматичні властивості (вид і час). Результати аналізу записати у роздані учням картки – таблиці.

За кожну правильну відповідь – 1 бал. Максимальна кількість – 4 бали.

Каштан

Весною каштан цвів білим цвітом, піднявши до сонця свої свічки. Літо було жарке, і немолодий каштан, задихаючись від спраги, засумував. Він благав дощу, пожадливо хапаючи краплини вранішньої роси. Та ось над землею прошумів вересень своїми грозовими дощами. Набравши вологи з глибини землі, каштан знову зацвів. Це ж справжнє диво! А вже на порозі зима...

Учитель. А зараз вас вітає станція «Загадкова» .

Відгадати загадки і пояснити правопис НЕ з дієприслівниками:

- Не розбивши горщика, не з'їси кашки (горіх)
- Хто не вийде у поле, не покидаючи свого дому? (слимак, черепаха)

Продовжити прислів'я:

а) Не спитавши броду, не лізь у воду.

б) Не знаючи справи, не берись за діло.

в) Не давши слова – кріпись, а давши – держись.

г) Не взявшись до сокири, не зробиш хати.

(Учні пояснюють правопис слів і говорять правило)

Вчитель. А коли не з дієприкметниками пишуться разом? (відповідь і приклад)

Учитель. І вже команди прибувають на станцію «Поетичну».

Завдання: доповніть вірш дієприслівниками і розкажіть, що ви про них знаєте.

Дрімали верби , _____ у воду.

А веселка у небі, _____ з Деркула води,

Розказувала всім про хорошу погоду, _____ дощ на соняшники і гарбузи.

(дієприслівники з вірша випущені)

Підсумок роботи учнів на 3 станціях (теоретичній, загадковій, поетичній.)

Слово журі

Учитель. А зараз вас запрошує станція «Казкова».

Знайомимося з її героями: Осінь, верба, гриб, хлопчик-розбишака.

Завдання: Ви повинні подивитися казку , назвати з тексту дієприслівники і проаналізувати їх.

Казка «Лісова пригода»

Учитель. В лісі володарює Осінь- чарівниця. На галявині росте верба, до неї притулився гриб. Та раптом з'являється хлопчик-розбишака. Він ламає дерева, збиває ногами гриби. Вони просяться, плачуть. З'являється Осінь-чарівниця, веде розмову з хлопчиком.

Осінь. Хлопчику, любий, зупинися,

Навколо швидше подивися.

Розгледівши усю красу, –

Станеш ти добріший.

Хлопчик. Зі мною раптом диво сталося.

Я, ніби прокинувшись зі сну,

Іншими очима глянув

На вербичку золоту.

На грибок, що задрімав,

Примостившись під берізкою стрункою,

І на пташку, що злетіла

Із піснею гомінкою.

Дякую тобі, матінко, що зі сну мене пробудила, красу любити научила.

Осінь. Пам'ятайте, завжди діти,

Що природа – це життя

(учні аналізують дієприслівники).

Учитель. Учні, перед вами станція «Дієприслівниковий край». А щоб потрапити до нього , ви повинні виконати синтаксичний аналіз речення.

1 команда Поспішаючи з далекого краю, осінь чудова до нас прибуває.

2 команда Листям устеливши доріженьки навколо, поспішає осінь, прямує до школи.

Учитель: Учні, нарешті ви прибули у дієприслівниковий край. І серед вас, я впевнена, ті учні, які добре знають дієприслівник та його граматичні ознаки. А ще дуже люблять природу рідного краю.

Зараз ми знаходимося перед розкішним замком, який називається «**Чародії**». І щоб потрапити до нього, капітанам необхідно виконати завдання на дошці : виправити орфографічні помилки, розставити розділові знаки.

Речення:

1. В одчинені вікна заглядав місяць піднімаючись з дніпра.
2. Верби схилившись над Деркулом росчісуют свої коси.

Учні розставляють розділові знаки, виправляють орфографічні помилки, пояснюють правило і отримують ключ від казкового замку).

IV. Підведення підсумків, оцінювання результатів уроку

Учитель. Любі учні! Ми довго мандрували з вами, шукаючи дієприслівниковий край. Нарешті нас запрошує станція «**Урожайна**».

– Слово журі. Підведення підсумків.

– Самооцінка , оцінка вчителя , нагородження .

Рефлексія. Сьогодні на уроці

- **було цікаво,**
- **я навчився,**
- **тепер я можу,**
- **я запам'ятав.**

Учитель. Ми побували у цікавій мандрівці, відвідали дієприслівниковий край. Але подорож на цьому не закінчується: країна Мовознавство буде кликати вас знову і знову до пошуку, до нових звершень і перемог.

Доріг на світі є багато.

Але яку б ти не обрав,

Хотіла б я тобі сказати,

Щоб все життя ти пам'ятав:

Учись , мій друже, пізнавай.

Тоді душа твоя захоче

Знайти для себе справжній рай.

Іди вперед і підкоряй вершину.

Нехай почнеться мрій політ

В щасливу, світлу годину!

V. Повідомлення домашнього завдання/ диференційоване /:

повторити §29, 30. Вправа 352 (I, II група) за підручником О. П. Глазової;

твір-мініатюра «Мандрівка у Казку» (з використанням дієприслівників) – III група.

Маршрутний лист команди «Промінець», «Осіньна мелодія»

№ п / п	Назва станцій	Завдання	Бали	Всього
1.	Теоретична	Мозковий штурм. Вибірковий диктант	3 4	
2.	Граматична	Правопис не з дієприслівниками	3	
3.	Загадкова	Відгадати загадки. Продовжити прислів'я	2 4	
4.	Поетична	Доповнити вірш дієприслівниками	2	
5.	Казкова	Вибрати з тексту дієприслівники і проаналізувати	3	
6.	Замок “ Чародії “	Конкурс капітанів Виправити помилки	2	
7.	Дієприслівниковий край	Синтаксичний аналіз речення	3	
8.	Урожайна	Підсумок уроку		

Розробка інтегрованого уроку з української літератури та зарубіжної літератури у 9 класі

Автор: Командістова Л.В.,

вчитель української мови та літератури

Тема уроку: Іван Котляревський - зачинатель нової української літератури.

Вергілій та І.Котляревський. Огляд життя письменників, історія написання поеми «Енеїда». Поняття про пародію, бурлеск, травестію.

Мета уроку:

1. *Навчальна:* ознайомити учнів із життєвими і творчими шляхами І.Котляревського та Вергілія; вчити учнів співставляти літературні твори за жанром, структурою, тематичною спрямованістю; показати зв'язок з іншими народами та культурами.
2. *Розвиваюча:* розвивати в учнів навички роботи з науковими джерелами, історичними фактами, вміння оформлювати свої задуми та підбивати підсумки у вигляді творчих звітів; розвивати полікультурну літературну компетентність учнів.
3. *Виховна:* виховувати почуття гордості за рідний народ, його історію, культуру, мову; любов та повагу до культури інших народів.

Тип уроку: комбінований.

Методи та прийоми: розповідь, бесіда, дослідні роботи, демонстрування.

Обладнання: презентації «Іван Котляревський - зачинатель нової української літератури», «Іван Котляревський. Огляд життя письменника», презентація «Історія написання поеми «Енеїда», «Енеїда» І.Котляревського та «Енеїда» Вергілія. Порівняльний аспект», «Пародія, бурлеск, травестія»

Хід уроку:**Епіграф:**

Будеш, батьку, панувати,

Поки живуть люди,

Поки сонце з неба сяє,

Тебе не забудуть. (Т. Шевченко)

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань.

Учитель: Добрий день, шановні учні! Сьогодні ми продовжуємо знайомство з неповторним світом української літератури, і далі говоримо про періоди її розвитку. Давайте перевіримо, настільки добре ви пам'ятаєте періодизацію української літератури, твори та представників різних етапів розвитку рідного красного письменства. Звернімо увагу на екран!

1. Вікторина «Представники різних періодів розвитку літератури»

1. Іларіон, Володимир Мономах, Нестор Літописець - представники літератури.
2. Іван Величковський, Лазар Баранович - представники.... літератури.
3. Іван Франко, Леся Українка, Тарас Шевченко - представники ... літератури.
4. Бароко, ренесанс стилеві напрямки, що були представлені у добу... літератури.
5. "Літопис Руський", "Слово о полку Ігоревім"- твори доби.... літератури.
6. Володимир Сосюра, Василь Стус - представники ... літератури.
7. Курйозні вірші, епіграми - вірші, що були розповсюджені у добу.... літератури.
8. 1798 рік - рік започаткування літератури.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів. Оголошення теми, мети та завдань уроку.

(Звучить уривок з твору «Енеїда» (Додаток 1))

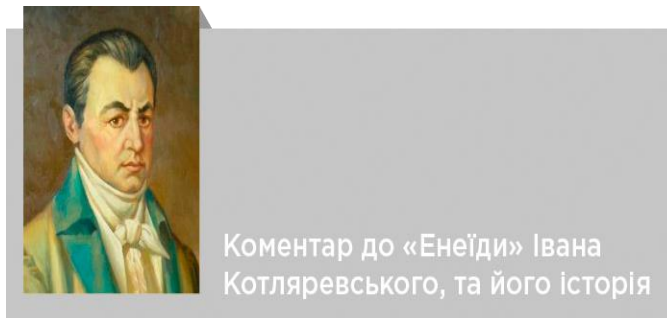

Рис.1 Коментар до «Енеїди»

1.Учитель: На нашому уроці ми познайомимось з твором, що є одним із найпопулярніших в українській та зарубіжній літературі - з «Енеїдою» І.Котляревського та Вергілія. Вергілій і на сьогодні залишається найвизначнішим поетом.Визначення Вергілієм своєї сутності: «Як ведмедиця вилизує своє ведмежа, так і я вилизував кожен свій рядок».

Тяжка хвороба письменника не сприяла його подорожі до Греції і Малої Азії з метою оглянути місця, де відбувалися події, покладені в основу "Енеїди".

У педагогічних дослідженнях існують різні думки про жанр "Енеїди" Вергілія.

Чітко визначений сюжет, тенденційність, деяка схематичність твору Вергілія стали джерелом численних пародіювань.

Рис.2 Історія написання поем

І.П.Котляревський свою літературну діяльність розпочинає з травестування античного першотвору (90 р. XVII ст.) і займається роботою близько 30 років. І. Котляревський — фундатор нової української літератури, бо є першим її класиком, зачинателем. Його твори — історичний злам у розвитку української літератури, початок нового її етапу.

2. Міні-урок - політичний коментар.

Учні заповнюють таблицю в зошитах.

Вергілій, «Енеїда»	І.П. Котляревський, «Енеїда»
1. Вплинув на розвиток світової літератури 2. Об'єкт його зображення - римська влада 3. Основна проблема твору - своєрідний ідеал Риму й імперії взагалі 4. Вергілій - виконавець імператорського замовлення	1. Засудження протиріч між козацькою минувшиною та лояльністю щодо російського царя та імперії 2. Головний політичний аспект української інтерпретації латинського твору - формування українського світогляду, нових форм саморозуміння

III. Сприйняття учнями нового матеріалу.

Учитель: А зараз ми з вами подорожуємо сторінками двох «Енеїд»

1.Зупинка перша - усвідомлення: робота учнів з аркушами - інформацією про історію створення двох «Енеїд».

(Додаток 2)

Історія та джерела написання

„Енеїди”

Узявши за основу канв однойменної поеми Вергілія, Котляревський в традиціях давнього українського бурлеску створив свій оригінальний художній твір.

**1798р.- 1-3 частини
„Енеїди”**
1809р.- 4 частина
1822р.- 5 частина
1842р. - видано твір повністю.

Рис.3 Джерела написання поеми Вергілія

2. Осмислення отриманої інформації - відповідь на питання першого блоку «Історія написання поем»:

Питання:

- 1.Що спільного в культурно-історичному контексті двох поем?
- 2.Чому Котляревський вирішив писати поему?
- 3.Який міф поклав Вергілій в основу поеми? Хто стежив за його роботою?
- 4.Кому з державотворців Вергілій читав незакінчені книги поеми?
- 5.Що зашкодило Вергілію надрукувати поему?
- 6.Яка була остання авторська воля?
- 7.Чи була надрукована "Енеїда" І.П.Котляревського за його життя?

3. Синтез - відповідь на проблемне питання:

Виникнення поем Вергілія і І.П.Котляревського вам бачиться як закономірне явище чи як випадкове?

4. Зупинка друга - усвідомлення інформації.

Учні працюють з аркушами, на яких надрукований короткий зміст поем.

5. Осмислення отриманої інформації - відповідь на питання і вирішення завдань:

- Зі скількох частин складається "Енеїда" Вергілія і "Енеїда"

Рис.4 Видання «Енеїди»

Котляревського

І.П.Котляревського?

- Яка основна думка кожного твору?
- Скільки сюжетних ліній у досліджуваних поемах?
- Основні проблеми, які піднімають автори.
- Через яких героїв розкриваються основні проблеми?
- Порівняйте географічні карти подорожей Енея, зробіть висновки.
- Визначте всі складові частини композицій творів, проведіть літературну паралель.
- Яка розв'язка в творах? Чим можна пояснити саме такий підхід до розв'язки?
- Яке місце в творах займають позасюжетні компоненти?
- Визначте функції й особливості художнього часу й простору в поемах.

6. Синтез – відповідь на проблемні питання: а) на підставі сюжету, його проблем з'ясуйте, як самі автори ставляться до зображуваних подій?

б) чи відповідає вашому сприйняттю думка: "Енеїда" І.П.Котляревського - вивернута навиворіт "Енеїда" Вергілія? Аргументуйте свої докази.

7. Зупинка третя - заповнення учнями таблиці "Образна система":

Вергілій			Котляревський		
Головні персонажі	Засоби творення	Приклади з тексту	Головні персонажі	Засоби творення	Приклади з тексту
		-			

8. Синтез - відповідь на проблемне питання: Чому М. Рильський назвав "Енеїду"

І.Котляревського "глибоко національним твором"?

9. Зупинка четверта - усвідомлення образу Енея (учні самостійно опрацьовують надруковану на аркушах інформацію для характеристики Енея).

10. Осмислення, синтез - продовження думок:

Український письменник не пішов сліпо за Вергілієм...

IV. Узагальнення й систематизація знань.

1. **Учитель:** Учні, зараз дамо письмово відповіді на запитання

Рис.5 «Енеїда» Котляревського

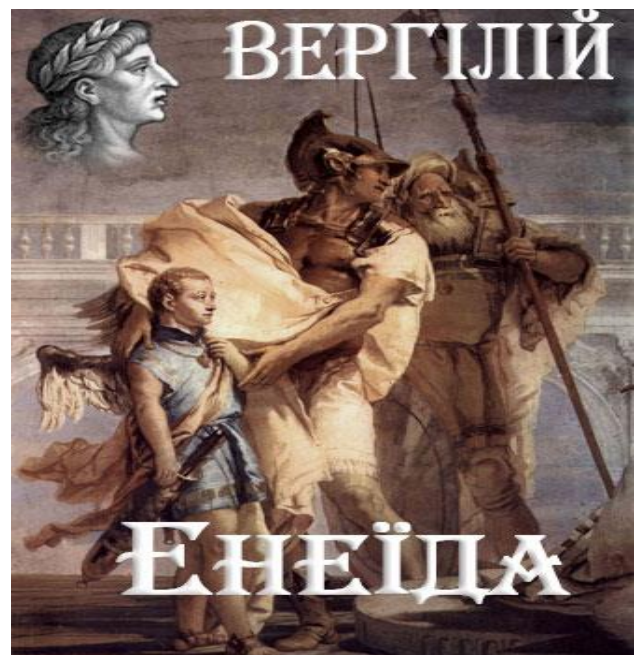

Рис.6 «Енеїда» Вергілія

(Додаток №3)

Питання:

1. Хто першим звернувся до античного шедевру?
2. Хто з російських письменників закінчив травестування «Енеїди» Вергілія?
3. «Енеїда» І.Котляревського - копія «Енеїди» Вергілія українською мовою?
4. З яких позицій досліджуються літературними критиками твори обох авторів:
 - а) з позицій сюжету;
 - б) з позицій композиції;
 - в) з порівняльно-історичних позицій?
5. Скільки років писав «Енеїду» Вергілій, а скільки І.Котляревський?
6. «Енеїда» Вергілія - прозовий чи віршований твір? А «Енеїда» І.Котляревського?
7. У творах обох авторів є політичні проблеми?

8. Хто з імператорів стежив за роботою Вергілія?
9. Коли поеми побачили світ?
10. Яка основна концепція двох творів?
11. Які сюжетні лінії складають ядро поем?
12. Як групуються персонажі в творах?
13. У чому особливості композиції творів?
14. Яке місце в поемах можна назвати кульмінаційним?
15. Чим закінчуються поеми? Чим це можна пояснити?
16. Про що йде розмова між батьком і сином під час зустрічі в раю? Що пророкує старий Анхіз синові? Порівняйте уривки з двох поем, аргументуйте свої докази.
17. Яку роль в поемі відіграє автор?
18. Хто головний герой поеми: Еней, народ, державотворці?
19. Як дихання "епох" позначилося на мовній палітрі творів? Кому з авторів належить книжний стиль, а кому стиль народної мови?

Відповіді учнів. Розгляд фотографій із садиби-музею І. П. Котляревського та короткий коментар до них.

Рис. 7-8 Фотографії із садиби-музею

3. Учні підводять підсумок уроку: Хоч І. Котляревський написав і небагато творів, але вони увійшли в золотий фонд української класичної літератури. Поема «Енеїда» І. Котляревського — перший твір нової української літератури, а сам автор увійшов в історію нашої культури як її засновник, що заклав фундамент літературної мови на народній основі. Письменник жив на межі двох століть — XVIII і XIX. Саме тоді тривав розцінок барокового напрямку в культурі й набував популярності бурлеск. А бурлескні твори пов'язані з пародіюванням високої, урочистої тематики. Особливо ручною для бурлескного пародіювання виявилася «Енеїда» давньоримського Вергілія. Пародії на Вергілієву «Енеїду» вийшли у Франції, Італії, Німеччині, Росії. У шкільні роки І. Котляревський вивчав твори Вергілія, знав бурлескські пародії твору в європейській літературі, а тому писав свою творчість як переосмислення римського оригіналу до української дійсності, прагнув надати твору народно-національного колориту.

запорозьких козаків після скасування Січі та канва сюжету поеми Вергілія.

V. Підведення підсумків уроку.

Учитель: Велика заслуга І. П. Котляревського в тому, що він підняв нові теми, звернувся до невичерпних скарбів фольклору, він перший серед українських письменників дошевченківського періоду широко звернувся до невичерпних багатств мови народу, з'єднав її із найкращою, життєздатною, книжною мовою, удосконалив техніку вірша. Вергілій своєю "Енеїдою" вніс певні зміни в Гомерівський епос; його історичний епос переплітається з сучасністю. В обох поемах значну роль відіграють самі автори, які зі своїх позицій оцінюють події.

Позиція авторів проглядається в описах головних і другорядних образів. Характеристика Енея Вергілієм має спільне й відмінне з характеристикою Енея І.П.Котляревським.

Обидві теми характеризуються універсальністю мови.

Метод "Мікрофон"

Учитель: Давайте поглянемо на епіграф уроку, чи виявилися слова Кобзаря пророчими?

VI. Повідомлення домашнього завдання.

- Прочитати за підручником матеріал про "Енеїду" І.П.Котляревського (репродуктивний рівень).
- Скласти план порівняльної характеристики Енея Вергілія і І.П.Котляревського (конструктивний рівень).

Додаток №1

Історія створення поеми Вергілія «Енеїда»

Перша згадка про можливість написання «Енеїди» є в творі «Георгіки».

«Енеїду» автор писав з 30 до 19 рр. до н.е.

З метою зібрання достовірного матеріалу автор вирушив у подорож до Греції та Малої Азії, де починалася дія поеми, але тяжка хвороба його повернула до Італії. Твір писався спочатку прозою, а потім опрацьовувався віршованою мовою. Вергілій як офіційний поет Римської імперії виконав роботу на замовлення Октавіана Августа.

У «Енеїді» автор продовжив традиції Гомерівського епосу.

Додаток №2 Історія створення «Енеїди» І.П. Котляревського

Котляревський розпочав свою літературну діяльність з травестування першотвору.

Оскільки авторитет Вергілія у XVIII столітті всіляко підносився в навчальних закладах, послідовники повинні були не тільки ґрунтовно вивчати твір, а й наслідувати римського поета у власних віршованих вправах.

Невідомо, коли й де виникла в письменника думка про написання поеми. У листі від 27 грудня 1821 року Ш. Котляревський записав: "Я над малороссийской "Энеидой" 26 лет баюшки баю".

Перші три частини надруковані в 1798 р. без відома автора, у 1808 році вийшло друге видання і знову без відома автора, 1809 р. автор сам видає "Енеїду", дописавши IV частину, в 1822 р. в ж. "Соревнователь" був вміщений уривок з V частини "Енеїди" тут же повідомлялось, що письменник закінчив свій твір; остаточне завершення поеми припадає на 1825-1826 рр., а перше повне видання здійснене в Харкові у 1842 р. славістом Ізмаїлом Срезневським, коли автора вже не було в живих.

Додаток №3

Зміст поеми І.П.Котляревського "Енеїда"

Частина I. Початок подорожі Енея. Гостювання у Дідони.

Частина II. У Сицилії. Поминки по батькові. Пожежа.

Частина III. На землі Кумській. Подорож Енея з Сівіллою на той світ. Зустріч з батьком Анхізом.

Частина IV. У Латинській землі. Обмін дарунками Енея з царем Латином. Початок війни.

Частина V. Війна між троянцями й рутульцями. Героїчний подвиг Низа та Евріала.

Частина VI. Продовження війни. Поєдинок Турна з Енеєм.

Розробка уроку з англійської мови у 7 класі

Автор: Федоренко Т.В.,

вчитель англійської мови

Тема уроку: Особливості характеру, традицій та етикету англійців.

Мета уроку:

Освітня:

- повторити й активізувати лексику теми; ознайомити учнів з новою лексикою та закріпити її в усному мовленні; тренувати учнів в аудіюванні та читанні; формувати навички діалогічного мовлення та говоріння;

Розвиваюча:

- розвивати логічне мислення, мовну здогадку та мовленнєву реакцію учнів, довготривалу та оперативну пам'ять та увагу, полікультурну мовну компетентність;

Виховна:

- виховувати культуру спілкування та інтерес до вивчення життя в інших країнах;

Обладнання:

картки для роботи в парах, тексти для читання, картки для індивідуальної роботи, презентація з теми, мультимедійне обладнання.

Хід уроку:

I. Організаційний момент. Підготовка до сприйняття іншомовного мовлення.

1. Greeting. Привітання.

T: Good morning! I am glad to see you. How are you getting on? It's nice that you are okay. Let's start our lesson.

2. Aim. Повідомлення теми та мети уроку.

T: Today, children, we are going to sum up the material on the topic «British Lifestyle». You'll practice reading and speaking about English character, traditions and manners.

Your task isto listen attentively, to speak English as much as possible, not to be afraid to make mistakes, to express your opinion and defend it, to show the knowledge of the vocabulary on topic.

YOUR TASK IS

- to listen attentively,
- to speak **English** as much as possible,
- not to be afraid to make mistakes,
- to express your opinion and defend it,
- to show the knowledge of the vocabulary on the topic.

2

So, let`s start.

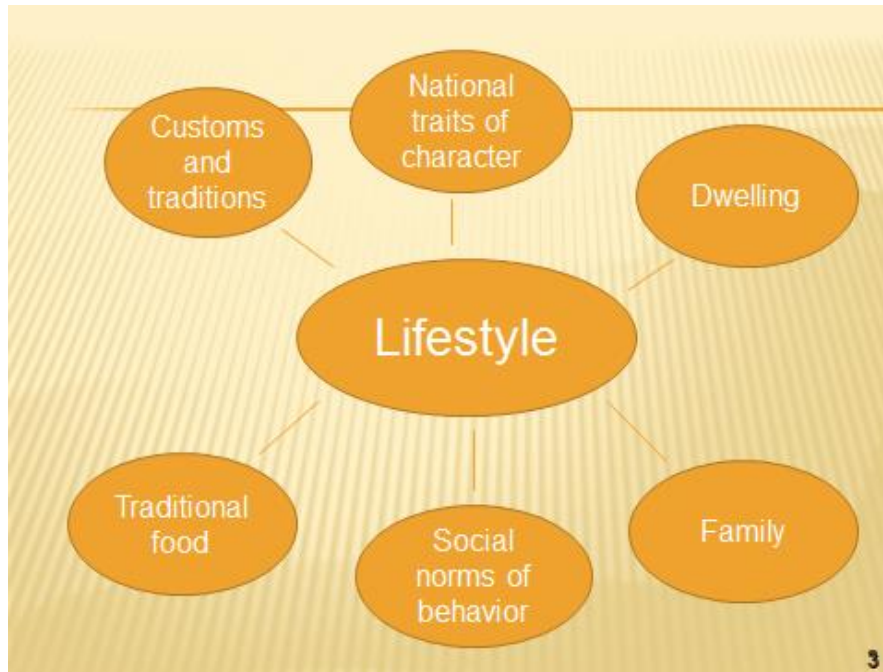
3. Warming up (мовна розминка). Введення в іншомовну атмосферу.

Let`s read the definition of the word «lifestyle» in the dictionary.

T:How do you understand the word “Lifestyle”?

Lifestyle is a way of life or style of living that reflects the attitudes and values of a person or group.

T:It is customs and traditions. It is table manners and food. It is social norms of behavior. It is family and dwelling. It is national traits of character. What do you think why is it useful to learn about lifestyle of their nation?

Ch: Because people like to travel to the different countries and they should learn about customs and traditions where they go.

T: There is a beautiful proverb: WHEN IN ROME, DO AS THE ROMANS DO. What does it mean?

Ch: -It means that people should follow the customs and traditions of the country they live in.

T: Continue please the phrase: When in Britain do as the British do. When in Ukraine...

II. The main part of the lesson. (Основна частина уроку)

1. Speaking. (Мовлення)

Match the words with their synonyms:

1) Reserved	a) unfriendly
2) Hospitable	b) at home
3) Queue	c) look forward to
4) Disappoint	d) fancy
5) Expect	e) polite
6) Indoors	f) tidy
7) Well-mannered	g) upset
8) Neat	h) line
9) Be fond of	J) welcoming

Key: 1 a 2 j 3 h 4 g 5 c 6 b 7 e 8 f 9 d

MATCH THE WORDS WITH THEIR SYNONYMS

1) Reserved	_____	a) unfriendly
2) Hospitable	_____	b) at home
3) Queue	_____	c) look forward to
4) Disappoint	_____	d) fancy
5) Expect	_____	e) polite
6) Indoors	_____	f) tidy
7) Well-mannered	_____	g) upset
8) Neat	_____	h) line
9) Be fond of	_____	j) welcoming

6

2 Check on homework. (Перевірка домашнього завдання)

T: Now you have got the card. At home you have read the letter about the British and London. Make up the questions and answer them in pair, please. How do you personally, imagine the British? Describe the British as you see them.

3. Oral practice (Практика в говорінні)

T: George Mikes English writer and humorist said “On the Continent people have good food, in England people have good table manners”. I have got a letter from England.

7. Listening. (Аудіювання)

Pre-listening(Попереднє читання)

T: And now you are ready to go to the Buckingham Palace. Now you are listening to the text:

«An Invitation To The Palace»

The Palace

There are two addresses in London that the whole world knows. One is 10 Downing Street, where the Prime Minister lives. The other is Buckingham Palace. This famous palace, first built in 1703, is in the very center of London. It is two places, not one. It is a family house, where children play and grow up. It is also the place where presidents, kings, and politicians go to meet the Queen. Buckingham Palace is like a small town, with a police station, two post offices, a hospital, a bar, two sports clubs, a disco, a cinema, and a swimming pool. There are 600 rooms and three miles of red carpet. Two men work full-time to look after the 300 clocks. About 700 people work in the Palace.

The Queen's Day

When the Queen gets up in the morning, seven people look after her. One starts her bath, one prepares her clothes, and one feeds the Royal dogs. She has eight or nine dogs, and they sleep in their own bedroom near the Queen's bedroom. Two people bring her breakfast. She has coffee from Harrods, toast, and eggs. Every day fifteen minutes, a piper plays Scottish music outside her room and the Queen reads The Times. Every Tuesday evening, she meets the Prime Minister. They talk about world news and have a drink, perhaps a gin and tonic or a whisky. When the Queen invites a lot of people for dinner, it takes three days to prepare the table and three days to do the washing-up. Everybody has five glasses: one for red wine, one for white wine, one for water, one for port, and one for liqueur. During the first and second courses, the Queen speaks to the person on her left, and then she speaks to the person on her right for the rest of the meal. When the Queen finishes her food, everybody finishes, and it is time for the next course!

8. True or false. (Вірно/невірно)

Choose the right answer. (Вибери правильну відповідь)

- 1 Buckingham Palace was built in Brighton.
- 2 It is a family house for Prime-Minister.
- 3 About 700 people work in the Palace.
- 4 People, who work in the Palace, wash up for 3 days.
- 5 When the Queen finishes her food everybody continues eating.

TRUE OR FALSE?

- ✗ Buckingham Palace was built in Brighton.
- ✗ It is a family house for Prime-Minister.
- ✗ About 700 people work in the Palace.
- ✗ People, who work in the Palace wash up for 3 days.
- ✗ When the Queen finishes her food everybody continues eating.

9. Make up dialogues. (Скласти діалог)

Complete the dialogues with the following words and phrases.

Sorry please	with pleasure	thank you	excuse me
--------------	---------------	-----------	-----------

1) - _____ coffee?

-Yes,----- .

-Milk and sugar?

- No,----- .

2) -Oh, I'm-----!

-That's alright.

3)- _____!

-Can I help you?

-Could you tell me the way to the nearest bus stop, please?

4) - Could you help me?- _____ !

10. Reading. (Читання)

T: Read the text “Good Manners in Britain” and correct the statements to it. Pay attention to the new words after the text.

Good Manners in Britain

When we speak about the way of behavior that is good and polite, we speak about good manners. Here some examples of good manners in Britain. This tradition started in the times when women needed protection from the splashing mud of passing carts or rubbish that could be thrown out of windows. But times change, and today few men automatically walk on the outside. There are also other customs in Britain which illustrate good manners of the British. For example, British people are said to be good listeners. In other words, it's not polite to interrupt the person who is just speaking.

Understatement is another characteristic trait of the British. That means the British tend to make things seem less impressive, important or serious than they really are.

That's what George Mike says about British understatement: “The English have no soul, they have understatement instead.” When a French boy wants to declare his love to a girl, he kneels down, tells her that she is the sweetest and the most charming person in the world, and that he can't live a minute without her. If an English boy falls in love

with a girl he never express his love too emotionally. Instead, he says softly: 'I don't object to you, you know'. If he is quite crazy about his love, he may add: "I rather fancy you, in fact".

1 A gentleman always walks on the outside of the pavement.

2 Today all men intentionally walk on the outside.

3 British people are sad to be good speakers.

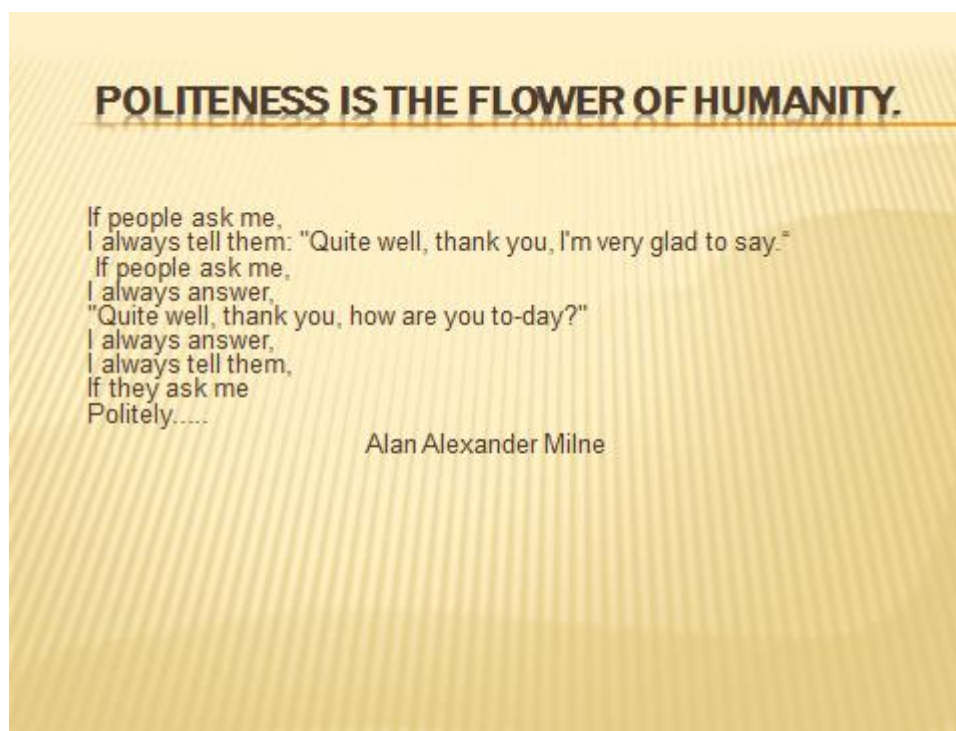
4 Good manners mean to make things seem less impressive, important or serious than they really are.

5 George Mike says that English have no soul, they have understatement instead.

6The English like to show their emotions.

III. Заключна частина уроку.

T:Read the rhyme of Alexander Milne:

Homework (Домашнє завдання)

T:Your hometask is describe some things about Ukrainian lifestyle.

Summarizing (Підбиття підсумків уроку і оцінювання).

T: Today you've worked very hard, many of you have been very active. During today's lesson you have spoken about English character, traditions and manners. You have

practiced using the words on topic and improved your speaking skills. So your marks for the lesson.....

Saying goodbye.

T: Stand up, children! Thank you for your creative work. The lesson is over. Have a good rest! Goodbye!

Розробка інтегрованого уроку історії України та української літератури у 8 класі

Автор: Козлов О.Л.,

вчитель історії та правознавства

Тема уроку: Історію творить людина (образ Богдана Хмельницького в історії та літературі).

Мета уроку: Історія України:

- визначати причини, сутність, наслідки національно-визвольних змагань I половини – середини 17 ст.;
- показувати на карті території, охоплені антипольським повстанням даного періоду;
- давати власну оцінку історичним персоналіям, визначати їх роль в історії України.

Українська література:

- характеризувати образи історичних осіб, лицарів-оборонців рідної землі, оспіваних у народних піснях;
- робити ідейно-художній аналіз поезій;
- виразно і вдумливо читати тексти;
- визначати художні засоби, використані у творах;
- висловлювати власні судження.

Тип уроку: комбінований

Методико – дидактичне забезпечення уроку: карта «Національно – визвольна війна 1648 – 1657 рр.», історичне доміно, уривки з історичних пісень, записи

українських пісень, уривки з художніх та документальних фільмів про Богдана Хмельницького, портрети історичних осіб.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів Вступ. Вчитель української літератури:

Всім відоме висловлювання: «Історію творять не видатні полководці, а прості люди». Дійсно, роль людини на терезах історії дуже вирішальна. За кожною видатною особистістю стоїть ціла когорта звичайних простих людей, які саме і творили історію, імена яких вписані навечно на скрижалях буття українського народу. Сьогодні ми спробуємо зробити екскурс в минуле історичними шляхами та літературними стежками. Спробуємо досягнути всю велич людського духу, яка є вирішальною в долі будь-якого народу чи країни.

Вчитель історії. Хронологічний диктант

Повстання під проводом:

- І. Сулими (1635)
- Я. Острянина (1638)
- С.Наливайка (1594- 1596)
- М. Жмайла (1625)
- Т.Трясила (1630)
- К.Косинського (1591- 1593)

Взаємоперевірка хронологічного диктанту.

Вчитель української літератури (Робота над уривком з твору Т.Шевченка «Тарасова ніч») Виразне читання уривку з поеми «Тарасова ніч»

...Вже не три дні, не три ночі
Б'ється пан Трясило.
Од Лимана до Трубайла
Трупом поле крилось.
Ізнемігся козаченько,
Тяжко зажурився,
А поганий Конецпольський
Дуже звеселився;
Зібрав шляхту всю до купи
Та й ну частовати.
Зібрав Тарас козаченьків —
Поради прохати:
«Отамани товариші,
Брати мої, діти!
Дайте мені порадоньку,

*Що будем робити?
Бенкетують вражі ляхи -
Наше безголов'я».*
*«Нехай собі бенкетують,
Нехай на здоров'я!
Нехай, кляті, бенкетують,
Поки сонце зайде,
А ніч-мати дасть пораду,—
Козак ляха знайде»...*
...Заспівали козаченьки
Пісню тії ночі,—
Тії ночі кривавої,
Що славною стала
Тарасові, козачеству, Ляхів що приспала.

Бесіда за змістом твору.

- Пригадайте назву твору та автора даних рядків.
- Про якого історичного діяча йде мова у поемі? Чому у назві та останніх рядках твору згадується слово «ніч»?
- Що вам відомо про ці історичні події? (*В основі поеми «Тарасова ніч» - розгром повсталими козаками на чолі з гетьманом Тарасом Федоровичем (Трясило) під Переяславом (тепер м. Переяслав-Хмельницький Київської області) у ніч 25 травня 1630 р. польського війська коронованого гетьмана С. Конєцпольського. Ця подія називається «Тарасова ніч»(або кровава ніч)*)
- Знайдіть рядки у творі, у яких згадуються ці події, обставини, при яких вони відбувались (знаходження ключових слів: «Не три дні, пан Трясило, Конєцпольський, Тарас, козаченьки, вражі ляхи, ніч..»)
- А яким епітети використав Т. Шевченко до слова «ніч»? (Ніч – «мати, кривава, славна»)
- Отже, ці події мали вагоме місце в історії України, і Т.Шевченко, будучи справжнім патріотом своєї Батьківщини, не міг не згадати ці славетні сторінки історії нашого народу.

Вчитель історії. «Історичне доміно» (встановлення відповідності між подіями та історичними персоналіями)

1. Урочище Солониця
2. Селище П'ятка на Житомирщині
3. Куруківська угода
4. Винищення «золотої роти»
5. Фортеця Кодак
6. Ординація Війська Запорозького
7. Битва під Цецорою

- а) Северин Наливайко
- б) Криштоф Косинський
- в) Михайло Дорошенко
- г) Марко Жмайло
- д) Тарас Трясило
- е) Гійом де Боплан
- є) Іван Сулима
- ж) Яків Острянин
- з) Павло Бут

- Яка картка є зайвою? Чому? (Битва під Цецорою)
 - Отже, який період в історії України ми пригадали? (*Козацькі повстання 20-30 рр.17 ст.*)

- Чим закінчились всі ці повстання? (Поразкою)

- А які причини цих повстань?

«Причини козацьких повстань» (для самоперевірки)

1. Обіцянки короля після Хотинської війни не виконані;
2. Масове покаяння;
3. Заборона урядом морських походів козаків;
4. Національний гніт;
5. Релігійний гніт;
6. Закріпачення селян.

- Отже, підведемо підсумок словами одного з поляків. Ім'я якого історія замовчує:
«Славне Польське королівство є небом шляхти, пеклом для селян»

Дискусійне питання: «Чому період 1638 - 1648рр. поляки називали «десятиліттям золотого спокою»? (Не було повстань).

III. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Вчитель історії: У лютому 1648 року «золотий спокій» поляків зруйнувала національно-визвольна війна під керівництвом славетного гетьмана Богдана Хмельницького. Отже, тема нашого уроку «Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького» та відображення подій цього періоду в українських народних піснях. (*Звучить пісня про Богдана Хмельницького*)

IV. Сприймання та засвоєння учнями навчального матеріалу.

Ліна Костенко, «Маруся Чурай»

Історії ж бо пишуть на столі.

Ми ж пишем кров'ю на своїй землі.

Ми пишем плугом, шаблею, мечем,

Піснями і невільницьким плачем.

Могилами у полі без імен...

Робота з підручником (визначення передумов національно-визвольної війни)

- Чи можна ці ж причини віднести і до національно-визвольних повстань? Чи можливо доповнення?

Вчитель української літератури: Кожна війна має свого лідера. Лідером цієї війни був Богдан Хмельницький. Його постать невід’ємна від найсвятіших прагнень українського народу до волі, щастя, справедливості. Саме з Богданом Хмельницьким пов’язане становлення Української держави, формування української нації. Визнаний політичний діяч і полководець Англії, сучасник Хмельницького Олівер Кромвель у своєму листі звернувся до нього: „*Богдан Хмельницький, Божою милістю генералісимум греко-східної церкви, вождь усіх козаків запорозьких, пострах і викорінювач польського дворянства, скоритель фортець, винищувач римського священства, гонитель язичників і антихриста...*” У цьому, можна сказати, історичному визначенні гетьмана розкривається краса героїзму і величі подвигу славного сина України, легендарного воїна і патріота. Ніхто, як він, не зумів відчутти душу народу, його найпотаємніші прагнення і думи. І народ увічнив його образ у невмирущих думках і піснях. І саме на народні маси, козацькі низи спирався Хмельницький у здійсненні своєї мети – визволення українського народу від поневолення, утвердження Української держави. Він говорив послам королів і царів, що народ, ним очолюваний, „є народ волелюбний і завжди готовий умерти до єдиного за свою волю”. Таким був і сам Хмельницький, готовий вмерти за свій народ.

Тлумачення значення імені Богдан (випереджальне завдання)

Ім'я запозичене зі старослов'янської мови, де з'явилося як калька із грецького імені; Богдан - даний Богом. Богдан часто буває довгоочікуваною, пізньою і єдиною дитиною. Батьки, хочуть вони того чи ні, часто дають це ім'я тим дітям, чия поява на світ була пов'язана з тривогами й страхом. Це ім'я наділяє свого господаря дивовижною наполегливістю, твердістю і врівноваженістю, а також достатнім розумом, в деяких випадках навіть хитрістю.

Дорослий Богдан - це спокійний, чоловік, який знає собі ціну. В нього помітне прагнення гарно й ґрунтовно влаштуватися в житті. Може часом досягти

високої майстерності в професії, досить конкретної, не потребує натхнення й імпровізації. З навколишніми - трохи замкнуті і сухуваті.

- Чи притаманні ці ознаки нашому героєві? Саме відповідь на це питання ви знайдете в ході нашого уроку.

- Спробуємо розтлумачити кожну літеру імені славетного гетьмана.

Б - бойовий, безстрашний

О - організатор

Г - герой

Д - дисциплінований

А - амбіційний

Н - надійний, неадекватний до ворогів

Розповідь народних легенд про Богдана Хмельницького (випереджальне завдання) - Можливо вам відомі народні легенди, пов'язані з цим славетним іменем? (ймовірні відповіді учнів)

Звідки пішло прізвище та ім'я Богдана Хмельницького

Батьків Богдана Хмельницького не знає і не бачив ніхто. А на горі, де зараз церква, жили собі дід з бабою. Біля них ріс густий-густий хміль. У діда і баби не було дітей, і вони по цьому журилися.

Якось ранком вийшов дід з хати, почув ніби дитячий голос. Дід почав пробирати руками хміль і пішов туди, звідки чув голос. У густому-прегустому хмелю він знайшов хлопчика. Дитина лежала перед ним, а в голові в неї сяяло сонце. Дід перехрестився, взяв дитину і поніс до хати, а сонце теж пішло за ним. Тільки дід увійшов у хату, як побачив, що стіни розступилися, і на місці старої хати вирости палати, і в усіх палатах ясно-ясно стало. Дід і баба назвали цю дитину Богданом Хмельницьким. Це тому, що вони думали, що сам Бог їм послав цю дитину, а Хмельницький — тому, що знайшли хлопчика в хмелю.

Ріс Богдан не по днях, а по годинах... Скоро виріс, і до нього з усіх усюдин сходилися козаки, а він що скаже, то так ті козаки і слухають його. Богдан зі своїми козаками побудував церкву неподалік від своїх палат, а під церквою викопав льохи, якими водив свої коні до Тясмина напувати, а як нападали на нього вороги,

то він йшов з козаками у ті льохи, а потім зненацька виходив звідти й перемагав ворогів. Сильною людиною був Богдан Хмельницький.

Про Богдана Хмельницького

В селі Суботові люди розповідають, що там колись жили самотні дід і баба. Дітей у них не було. Одного разу чувають вони, що в них коло ганку плаче дитина. Вони вибігли швидко і побачили немовля, загорнене в ряднину.

Лежить під хмелем, що оповив ганок.

Дід і каже:

- Візьмемо собі цю дитину.

- А баба собі: - Візьмемо, це нам її Бог дав.

- Пораділи дід і баба і забрали дитину в хату.

- Як же ми його назвемо? - питається дід.

- А баба й каже:

- Він нам Богом даний, то й назвімо його Богданом, а що знайшли його під хмелем, то хай ще зветься і Хмелем або Хмельниченком. Так і виріс у них Богдан Хмельницький і став бравим козаком, а згодом і гетьманом України.

Виразне читання уривку з пісні «Чи не той то хміль».

Чи не той то хміль

(Пісня про Богдана Хмельницького)

Чи не той то хміль, що коло тичин в'ється?

Ой, той то Хмельницький, що з ляхами б'ється.

Гей, поїхав Хмельницький ік Жовтому Броду,

Гей, не один лях лежить головою в воду...

... Утікали ляхи — погубили шуби...

Гей, не один лях лежить, вищиривши зуби!

Становили собі ляхи дубовії хати,-

Ой прийдеться вже ляшенькам в Польщу утікати.

Гей, там поле, а на полі цвіти,—

Не по однім ляху заплакали діти...

Бесіда за уривком народної пісні «Чи не той то хміль...?»

- Який жанр твору? (*Історична пісня*)

- В чому полягають особливості історичних пісень? (*В них розповідається про визначні події минулого та відомих історичних осіб*)

- Яким у цій пісні постає гетьман Богдан Хмельницький?
(*Мужнім, сильним, вправним полководцем*)

- Які події з життя гетьмана покладено в основу пісні? (*Битва під Жовтими Водами, квітень 1648 р.*)

- Які результати цієї битви? Прокоментуйте відповідь словами з пісні.

- Як ви сприймаєте образ хмелю? Що символізує ця рослина?

- Які художні засоби використано у пісні? (*Перифраз – «дубовії хати»; паралелізм – «Чи не той то хміль, що коло тичин в'ється?... Ой той то Хмельницький, що з ляхами б'ється»; діалог*).

- Поясніть вислів «...не по однім ляху заплакали діти...»

- Яка ідея твору? (*Уславлення Богдана Хмельницького як ватажка народу, талановитого полководця, мудрого державного діяча*)

Вчитель історії (розповідь вчителя з елементами демонстрації уривків з фільму): Ляхи плундрували нашу землю, спалювали міста і села, не зупинялись ні перед козаком, ні перед селянином, ні перед шляхтичем. Так трапилось і з Богданом Хмельницьким. Кожна війна має свій певний привід...(*уривок з документального фільму «Обличчя купюри. Богдан Хмельницький» (2008), режисер Віталій Загоруйко*). <https://www.youtube.com/watch?v=gMcaDZG7TII>

...Не можна принижувати людину, зазіхати на її життя, життя її рідних та майно, бо ця людина може оскаженіти. Цю очевидну істину не зрозумів чигиринський підстароста Чаплинський, коли планував напад на маєток козацького сотника Хмельницького у селі Суботові. Не знав він вочевидь і те, що сотник навчався у школі єзуїтів, і помста може бути вишуканою та нещадною....

Він отримав прекрасну освіту. Припускають, що вчився вдома, а згодом у школі при одному з київських монастирів. Тут все зрозуміло: його батько

українець, православний, куди б ще віддати сина! А далі починається дивина - Хмельницький-молодший вступає до Львівської єзуїтської колегії.

За спогадами сучасників, саме у єзуїтів майбутній гетьман навчився приховувати свої думки, емоції, впливати на людей. Про нього говорили: «Його незворушне обличчя немов рівний лід, що ледве маскує бездонну трясовину». Саме Хмельницький говорив так: « Якщо моя сорочка буде знати те, що я буду робити завтра, то я її спалю».

Після завершення навчання старший Хмельницький прилаштовує сина до Чигиринської сотні реєстрового козацтва. На початку 17 сторіччя у центральній-східній Європі схрестили шаблі та ятаган Польща та Туреччина. Битва під Цецорою у вересні 1620 року склалася невдало як для поляків, так і для сімейства Хмельницьких – батько Михайло наклав головою, а син Богдан потрапив до турецького полону. Через два роки його викупили з неволі..вірні козаки, побратими Михайла Хмельницького.

У Хмельницьких був хутір Суботів. Батько Михайло заснував його, коли служив на посаді Чигиринського підстарости. Хмельницький-старший був добрим господарем, тож хутір швидко став заможним. Згодом там хазяйнував син Богдан. На маєток кинув оком новий підстароста - Данієль Чаплинський. Спочатку просився стати сусідом, збудувати тут свій маєточок. Богдан відмовив. На нього почали тиснути. Богдан скаржить королю, і отримує приблизно таку відповідь: «Маєш шаблю - вирішуй свої проблеми сам!» ажуть, що всі війни і всі повстання у світі починаються або з-за жінки, або з-за грошей. У даному випадку українська історія не випадає з цього контексту.

Хмельницького цькують. Адже до всього, він має репутацію бунтівника. Скидається, що жити йому залишається недовго. Чаплинський у шинку похваляється вбити впертого сотника.

А згодом, якось за відсутності хазяїна, налетів на хутір шляхтич Чаплинський – пограбував садибу, викрав жінку Хмельницького та жорстоко побив його сина.

Особиста образа – спалення хутора, смерть сина, викрадення дружини - остання крапля, що приводить Богдана Хмельницького на Січ, де він збирає людей, щоб розпочати тривалу національно-визвольну війну проти польської шляхти.

Гетьман мав вірних друзів, які протягом всієї війни були поруч з ним.

Робота зі схемою «Соратники Богдана Хмельницького»

Вчитель української літератури Образ легендарного гетьмана знайшов відображення в літературі та кінемистецтві.

Цей роман самобутнім епосом вливається в море Хмельницького. Павло Загребельний переосмислив унікальну особистість динамічного, яскраво індивідуального характеру.

Він вималював глибокий психологічний портрет героя, зі складним внутрішнім світом, недоступним всім, окрім читача: «Тільки дурні тішать себе думкою, ніби знають усе про людей. Людина — незбагненна». Крізь призму драматичних подій війни проступає силует Богдана. У своєрідному монолозі-сповіді (сумніви, вагання, розкаяння та надії...) герой переосмислює все, чим жив, оглядає свій суперечливий життєвий шлях до і після смерті «у славі».

Павло Загребельний змоделивав Богдана з історичних відомостей, народних

переказів, дум, легенд, пісень – всього, що максимально наближує його до реального життя. Він вважав роман «Я, Богдан» своїм справжнім досягненням. Мабуть, Богдан би з ним погодився... *«Хто сказав, ніби Вавилонська вежа завалилася? Люди й далі будують її не зупиняючись, тільки зветься вона пам'яттю. Будують мільйони безіменних, щоб одиниці стали пам'яттю».*

Окрім П. Загребельного постать гетьмана зображена у книзі «Богдан Хмельницький» сучасної письменниці О. Рогової, у романі Івана Ле «Богдан

Хмельницький», в драмі О. Корнійчука «Богдан Хмельницький» та ін.

Француз Проспер Меріме завжди шукав неординарну, харизматичну особистість для своїх творів. Тому Богдан Хмельницький викликав у нього захоплення, як свідчать сучасники останнього: «Для того, щоб драматичний твір викликав зацікавлення, в ньому слід змалювати видатну особистість».

Цікавий факт

Під впливом дослідження Меріме французький Сенат 1869 року прийняв рішення про впровадження у школах Франції курсу історії України.

На великому екрані дуже професійно зіграв роль славетного гетьмана Богдан Ступка(у польській кінострічці Єжи

Гофмана «Вогнем і мечем» (1999).

V. Підведення підсумку уроку

Приєм «Незакінчене речення». Беззаперечно можна сказати про те, що Богдан Хмельницький був для України.....(*національним героєм, іменем цілої епохи, його сила та безпрецедентна воля вперше показали Україну світу та собі...*)

Вчитель літератури: Щомиті на Планеті спалахує і згасає іскорка чийогось життя. Кожній іскорці судилося горіти по-своєму. Одна майже не помітна, що гріє своїм теплом родину і друзів, а інша розгоряється таким багаттям, що тепла від неї вистачає цілому народові.

Таким теплом зігріло Україну життя Богдана Хмельницького, чия любов до рідної землі проявилася в прагненні бачити її вільною і в готовності віддати їй свій розум, талант полководця і політика, саме життя.

Та найцінніше, що зробив Богдан для України, — це виборів, хоча і не на тривалий час, її державність, примусив інші країни рахуватися з нею.

У грудні 2015 року минуло чотириста двадцять років від дня смерті великого Хмельницького. Та скільки б не минуло століть, ніколи не залишить серця

українців людина, яка першою утвердила нашу державу, накреслила їй дороговказ до сьогоднішнього суверенітету:

*...ми на Вкраїні таки.
український народ,
А не просто юрба, що у звітах
населенням зветься.*

В. Богданов. “Українці мої”.

Саме це заповідав Богом даний Україні Богдан.

VI. Домашнє завдання:

1. Написати твір-мініатюру на тему: « Велична постать славетного Богдана»
2. Скласти сенкан, ключовим поняттям якого була б історична пісня або образ Богдана Хмельницького.
3. Підібрати цікавий матеріал про героїчне життя соратників Богдана Хмельницького, імена яких було названо на уроці.

Додаток 1.

Цікаві відомості з життя та діяльності Богдана Хмельницького

1. Молоді літа Богдана Хмельницького

Народився Богдан Хмельницький під Чигирином, над річкою Тясмин, у хуторі Суботів 27 грудня 1595 року. Батька Богдана звали Михайлом. Він з молодості служив при дворі заможного польського пана воєводи Даниловича, що держав великі староства на Україні: Корсунське й Чигиринське. Староства - то були великі коронні маєтки, часом завбільшки з повіт або й більші. Король давав їх у державу великим панам: вони брали на себе з них доходи, а четверту частину з того давали на військо. Та пани самі в тих староствах не жили, ними не правили, навіть і не заглядали до них часом. Правили їх управителі (підстарости) й різні службовці. Михайло Хмельницький був таким службовцем в старостві Чигиринським, і за службу дозволив йому староста у 1616 році заснувати собі хутір на тім місці, де він собі обрав.

Михайло Хмельницький поставив двір міцний, присадив кілька сімей слуг та підсусідків, розвів господарство, жив заможного, в достатках. В нього народився

один син, назвали його Богдан-Зіновій. Гарний був хлопець, чорнявий, кріпкий, як вогонь скорий. Розумний і дотепний, сміливий і завзятий. Та й час був такий, і місце таке, що виживали тоді тільки хоробрі та завзяті. З хутора на поле не виїдеш без рушниці. Люди косять чи орють, а вартовий стоїть, татар вартує. Та як запале вогонь вартовий, то треба було тікати - татари сунуть.

Отак і ріс Богдан серед такого життя бурхливого та небезпечного. Та Михайло, батько його, не хотів залишити сина без науки. Підучивши його дома, батько послав його в Галичину до єзуїтської колегії (тобто гімназії, як би сказали у наш час) - утримували її ченці польські, єзуїти, вчили добре латинської мови, бо тоді нею велося урядове та судове діловодство. Богдан старанно вчився, набирался науки. Майже 5 років провчився Богдан, він опанував кілька мов, знайшов друзів, серед яких був і майбутній київський митрополит, визначний церковний та культурний діяч Петро Могила. Але, все ж, тягло його на батьківщину. І тому не схотів він лишатися в тих дальніх та безпечніших сторонах: іти служити до суду або при дворі великого пана, а повернувся назад на Дніпро. Пішов на Запоріжжя, на Січ, бо там найкраще можна було навчитися військовій справі, стати досвідченим військовослужбовцем, відважним начальником. А в ті часи в Україні ще ніхто не мав слави та поваги, як досвідчений та дотепний вояка, сторож границь української держави та спокою людей. Після придушення у 1596 році повстання Северина Наливайка почались нові виступи проти існуючої влади. Їхнім поводитирем був Петро Конашевич-Сагайдачний. Він не раз бував у Чигирині. Знав і поважав Михайла Хмельницького, бачив його освіченого і ставного сина. І, може, тому, коли довелося у 1618 році йти Сагайдачному на прохання польського короля Сигізмунда III разом з його сином Владиславом, який прагнув російського трону, на Москву, то він узяв з собою і Богдана.

2. Життя та політична діяльність Богдана Хмельницького

Коли Богдан Хмельницький вийшов на історичну арену, українські землі знемагали під владою Речі Посполитої, яка у 1569 році об'єднала Польське королівство і Велике князівство Литовське. Польська шляхта прагнула привласнити величезні простори української землі та закріпачити її людей. Шлях

до цього вона вбачала у полонізації України, окатоличуванні українців. І тому католицька церква і особисто папа іменем Христа благословляли будь-які безумства і розправи над непокірними. Злочини шляхти проти українського народу були страшними. Вони грабили, насилували, мучили, знущалися над людьми. Все це поєднувалося з образою національної гідності і віри.

Таким у ті тяжкі часи було життя на Україні. Народ не міг терпіти такої наруги. То тут то там спалахували народні повстання. Вони переростали у національно-визвольні рухи, на чолі яких стояли кращі представники народу. Та саме з козацтвом народ український пов'язував свої сподівання на краще майбутнє.

Богдан Хмельницький став найвидатнішим представником українського козацтва, та коли говорять історики за період козацької історії, коли запалала Визвольна війна, то ніколи не обійдеться їхня думка без згадки про славного гетьмана Богдана Хмельницького.

Українське козацтво почало свій часопис з тих часів, коли підневільні люди тікали від шляхтичів у низини Дніпра, на Запоріжжя, де вони вважали себе "вольними людьми" - козаками. Втікачі селилися понад Дніпром за порогами, яких нараховувалося дев'ять.

Богдан Хмельницький з юнацьких літ пройшов школу козацтва у Запорізькій Січі і вийшов на боротьбу за Україну та її народ. Коли Богдан повернувся на Україну він пішов служити у кінну сотню свого батька і разом з ним у 1620 році брав участь у битві під Цецорою проти турецьких військ. У цій битві героїчною смертю загинув Михайло Хмельницький, а Богдан потрапив у турецький полон. У 1622 році вірні козаки, побратими Михайла Хмельницького, викупили Богдана з неволі. Він повернувся додому і пішов на козацьку службу в Чигиринський полк. У цей час його мати Анастасія Федорівна виходить заміж за королівського службовця Василя Ставицького і виїжджає з ним у Білорусію. Богдан залишається єдиним господарем хутора і доклав чимало зусиль до його впорядкування. Богдан одружується з Анною Сомко, сестрою свого старого друга, переяславського козака, майбутнього гетьмана Якіма Сомка, починає будувати нову оселю...

Богдан очолює морські походи, відбиває нашість кримчаків. Це підносить його авторитет, допомагає йому завоювати повагу серед козацтва та зайняти високі посади у козацькому війську. Та коли почалася нова хвиля селянсько-козацьких повстань на Україні, які очолили у 1630 р. Тарас Федорович, а у 1637-1638 роках Павло Бут, Яків Острянин і Дмитро Гуня, Богдана Хмельницького призначають писарем, а згодом - чигиринським сотником. У цих повстаннях він брав активну участь. У дипломатичних справах він, як писар Війська Запорізького, брав участь у переговорах з королем Владиславом IV та урядом Речі Посполитої. Та у 1645-1646 роках, на чолі загону козаків разом з Іваном Сірком приймав активну участь у війні, яку вела Франція з Іспанією. Після повернення на Україну Хмельницький довідався, що чигиринський підстароста Чаплинський заявив про свої права на хутір Суботів. За відсутністю Богдана він тероризував його сім'ю, грабував рідний хутір, згубив найменшого сина, приказав забити його канчуками, додому принесли хлопця напівмертвого. Він сильно захворів та скоро помер. А інших - найстаршого Тимофія та середнього Юрія, дочок Катерину та Стефаниду залякав погрозами. Дружина від всього того тяжко захворіла та незабаром померла.

Богдан Хмельницький шукав допомоги у короля, але той, скутий волею магнатів, нічим не зміг йому допомогти. Особисте горе злилося з горем народу. "Так вони ставляться не тільки до мене, - говорив він однодумцям, - так ляхи відносяться до всього народу українського, який вважають бидлом і схизматиками... Чого ми тільки не терпіли! Вольності наші знищені, землі відібрані, більша частина вільних лицарів перетворена у холопів..." Це був крик душі Богдана Хмельницького та він кинув до народу заклик: "З'єднаймося, браття, повстанемо за віру православну, відновимо волю народу нашого і будемо єдині!.."

3. Гетьманування Богдана Хмельницького

У грудні 1647 року Богдан подався на Запоріжжя. Тут 19 квітня 1648 року був обраний козацькою радою гетьманом. Звідси звернувся він до всіх знедолених виступити на боротьбу з панами. На його заклик з усієї України почали сходиться невдоволені та бідні люди. Вже 22 квітня 1648 року він виступив за свободу України. Перед цим кроком Хмельницький, як дипломат заручився підтримкою

кримського хана, який пообіцяв йому допомогу. З того часу татари були союзниками Богдана Хмельницького на протязі усієї Визвольної війни. Це було розумне рішення з боку Хмельницького, бо хоча й татари були не певні та зрадливі, але не стали союзниками інших ворогів та не вдарили у спину. Та вже на початку травня повстанське військо під проводом Богдана Хмельницького під Жовтими Водами і Корсуном розгромили армії Потоцького та Калиновського. І це були тільки перші перемоги у визвольній війні. Перемоги були свідченням полководчого таланту Богдана Хмельницького. Настав сприятливий час для народних виступів за волю України. Були виграні битви під Пилявцями (1648 р.), під Зборовом (1649 р.), під Батогом (1652 р.), під Жванцем (1653 р.). Та незважаючи на поразку через ханську зраду під Берестечком (1651 р.), Богдан Хмельницький проявив себе у цих битвах справжнім новатором і носієм передових ідей у військовому мистецтві. Таким же новатором Хмельницький був і в організації козацького війська, і в державній діяльності. Засновник Української держави, він став і першим організатором адміністративного управління на Україні. Він багато сил доклав до зміцнення зовнішньополітичного становища України. Ніхто як до нього, так і після нього не вмів так уміло використовувати суперечності між Польщею, Османською імперією та іншими країнами.

Богдан Хмельницький прагнув об'єднання України з Росією. Про це свідчать понад 30 його листів до царя Олексія Михайловича. Та "Березневі статті" з одного боку висували козацькі вимоги щодо майбутнього України, а з іншого - підтверджували їх і надавали автономію Україні, у складі Російської держави. І не вина Богдана Хмельницького у тому, що після смерті його, закладене ним для блага України було спаплюжене, і не без допомоги як російських, так і польських правителів. Та текстів "Березневих статей" і досі не знайдено. Переговори про возз'єднання України і Росії почалися по приїзду до Москви у березні 1654 року Хмельницького. Він мав на меті юридично оформити возз'єднання України і Росії, викласти царю статті, які виробив Хмельницький разом зі старшиною. Ці статті охоплювали широке коло питань - від прав і привілеїв козацького війська, його кількості до оборони української держави.

13 березня 1654 року ці статті були усно викладені керівниками посольства приказним дякам. Однак ті, порадившись, запропонували викласти їх письмово. Наступного дня, 14 березня 1654 року, послі від імені "гетьмана і всього війська Запорізького" подали свою челобитну у письмовій формі - статті у кількості 23 пункти, вони відрізнялися більш чітким і зрозумілим порядком викладення. Скорочена редакція цих статей (11 пунктів) була показана російському уряду 21 березня.

Існує ще один документ під умовною назвою "14 статей" або "Переяславські статті", який був створений у ході переговорів між представником царського уряду князем Трубецьким і гетьманом Юрієм Хмельницьким у Переяславі у жовтні 1659 року.

4. Смерть гетьмана

Життя Богданове було бурхливе, тяжке й нестерпне. Похід на Галичину літом 1656 року став останнім походом старого гетьмана, потім він став все більше упадати на силах і здоров'ї. Навесні 1656 року Богдан Хмельницький тяжко захворів. Він рідко вставав з ліжка і тільки часом міг приймати сторонніх людей у себе. Та Богдан тішився однією думкою, що передає булаву свою гетьманську до рук сина Юраська. Та говорив, що до булави треба й голови. Він пильно наставляв сина на гетьманську справу.

Відтоді хвороба його не відпускала. У першій половині 1657 року вона загострилася і набрала небезпечного характеру. 27 липня (6 серпня за новим стилем) гетьман помер у Чигирині.

Ховали його в церкві св.Іллі в Суботові. Але костей Хмельницького там зараз нема, бо кілька літ по тому предводитель поляків Степан Чернецький наказав викинути кості Богдана на глум та наругу. Та не здобув цим слави ні собі ні своїй дружині, бо глумився над кістками чоловіка, якого не міг перемогти живим.

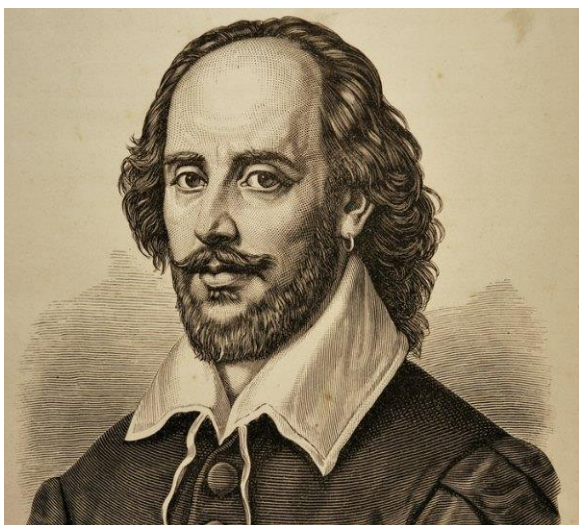
Розробка інтегрованого уроку з англійської мови та зарубіжної літератури у 8 класі

Автор: Федоренко Т.В., вчитель
англійської мови та зарубіжної літератури

Тема: Вільям Шекспір — великий поет доби Відродження Сонети В. Шекспіра.

Мета:

- поглибити і систематизувати основні факти життя і творчості Шекспіра, розкрити ідейно-художній зміст його сонетів, визначити місце письменника в історії англійської та зарубіжної літератури, розвивати навички аналізу поетичного тексту, самостійної роботи, дослідницької діяльності, формувати полікультурну компетентність учнів на уроках англійської мови та зарубіжної літератури; виховувати любов до поезії ;
- розширити та активізувати лексичний запас учнів, вчити учнів декламувати англійську поезію, продовжити знайомство з творчістю Шекспіра, розвивати мовленнєву компетенцію учнів , виховувати інтерес до англійської літератури та історії;
- **Обладнання:** портрет Шекспіра, тексти його сонетів в оригіналі та в перекладах І. Франка, П. Грабовського, Д. Паламарчука, словники літературознавчих термінів, мультимедійна презентація.

*Мені ж від зір найбільша честь
припала:*

Твоя любов, велика і тривала...

В. Шекспір

*He was not of an age, but for all
time!*

Ben Jonson,

To the Memory of my Beloved, the

Author,

Mr. William Shakespeare

ХІД УРОКУ:

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Звучить музика Бетховена, на фоні музики учні читають поезії Шекспіра

№8

Ти — музика, чого ж музичні звуки
 Печаль породжують в очах твоїх?
 Чом любиш те, що завдає лиш муки,
 Радієш прикрощам і прагнеш їх?
 Ті звуки, здружені в однім концерті,
 Твій дух бентежать, нищать супокій?
 В них докір лиш самотності упертій
 І докір безпотомності твоїй.
 Чи чуєш ти, як струни дружним ладом
 Озвалися на ніжний звук струни?
 Неначе пісню, посідавши рядом,
 Співають батько, мати і сини.
 І звуки ті без слів проголосили:
 «В твоїм житті не має соло сили».

№8

Music to hear, why hear'st thou music sadly?
 Sweets with sweets war not, joy delights in joy:
 Why lov'st thou that which thou receiv'st not gladly,
 Or else receiv'st with pleasure thine annoy?
 If the true concord of well-tuned sounds,
 By unions married, do offend thine ear,
 They do but sweetly chide thee, who confounds
 In singleness the parts that thou shouldst bear;
 Mark how one string, sweet husband to another,

Strikes each in each by mutual ordering;
 Resembling sire, and child, and happy mother,
 Who all in one, one pleasing note do sing;
 Whose speechless song being many, seeming one,
 Sings this to thee, 'Thou single wilt prove none.'

Вступне слово вчителя.

Вчитель англійської мови: Shakespeare's works have been a major influence on subsequent theatre. Not only did Shakespeare create some of the most admired plays in Western literature, Shakespeare also transformed English theatre by expanding expectations about what could be accomplished through characterization, plot, action, language, and genre. His poetic artistry helped raise the status of popular theatre, permitting it to be admired by intellectuals as well as by those seeking pure entertainment.

Вчитель зарубіжної літератури: Незабаром після смерті Шекспіра поет Бен Джонсон віддав данину його величі в таких рядках:

Ти пам'ятником без могилы стал.

Ти жив еще, покуда жив твой том

И мы для чтенья снабжены умом...

Ликуй, моя Британия! Твой сын

Над сценами Европы властелин

Не сын он века, но для всех времен! (Переклад В. Рогова)

Ці слова Джонсона виявилися пророчими, оскільки кожне покоління знаходило у творах Шекспіра актуальний для себе смисл. Д. Берт слушно зауважує: «Своєю величчю Шекспір зобов'язаний не лише своєму унікальному світогляду чи віртуозності, а перш за все надзвичайній здатності знаходити зв'язок, відобразити наше «я» у дзеркалі свого мистецтва».

Яке ж «я» побачила людина у дзеркалі мистецтва Шекспіра? І що побачимо ми у його творіннях, зокрема у сонетах, що будуть у центрі нашої уваги на уроці?

Вчитель англійської мови пропонує учням інтерактивну гру : Учні отримують клубок ниток і , тримаючи цю нитку, кожен висловлює те , що він знає

про життя та творчість Шекспіра (одне речення), створюючи тим самим павутину. Потім вчитель пропонує учням скрутити клубок, запитавши про те, що їм цікаво взнати про автора та його творіння. Вчитель записує ці питання на дошці, і в кінці уроку учням буде запропоновано проаналізувати, чи отримали вони відповіді на свої питання.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЕПІГРАФА УРОКУ. Учні записують у зошити тему, мету уроку, епіграф.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Повідомлення групи англійських дослідників”:

William Shakespeare was the son of John Shakespeare, a successful glover and alderman originally from Snitterfield, and Mary Arden, the daughter of an affluent landowning farmer. He was born in Stratford-upon-Avon and baptised on 26 April 1564. His unknown birthday is traditionally observed on 23 April, St George's Day. This date, which can be traced back to an eighteenth-century scholar's mistake, has proved appealing because Shakespeare died on 23 April 1616. He was the third child of eight and the eldest surviving son.

Although no attendance records for the period survive, most biographers agree that Shakespeare was educated at the King's New School in Stratford, a free school chartered in 1553, about a quarter of a mile from his home. Grammar schools varied in quality during the Elizabethan era, but the curriculum was dictated by law throughout England, and the school would have provided an intensive education in Latin grammar and the classics.

NewPlace, Stratford-on-Avon

At the age of 18, Shakespeare married the 26-year-old Anne Hathaway. The consistory court of the Diocese of Worcester issued a marriage licence on 27 November 1582. Six months after the marriage, she gave birth to a daughter, Susanna, who was baptised on 26 May 1583. Twins, son Hamnet and daughter Judith, followed almost two years later and were baptised on 2 February 1585. After the birth of the twins, there are few historical traces of Shakespeare until he is mentioned as part of the London theatre scene in 1592. It is not known exactly when Shakespeare began writing, but contemporary allusions and records of performances show that several of his plays were on the London stage by 1592. In 1599, a partnership of company members built their own theatre on the south bank of the Thames, which they called the Globe. In 1608, the partnership also took over the Blackfriars indoor theatre. Records of Shakespeare's property purchases and investments indicate that the company made him a wealthy man. In 1597, he bought the second-largest house in Stratford, NewPlace.

Shakespeare's Birthplace

The town of Stratford-on-Avon

Shakespeare's grave

 Повідомлення групи „ українських дослідників”: Наприкінці 1590-х років популярність та успіх дозволили Шекспірові придбати великий будинок у Стретфорді, «Нью-Плейс», і здобути титул джентльмена, а також отримати право на власний герб у 1596 році. У 1598 році Шекспір узяв на себе частину витрат по

будівництву великого театру «Глобус», розташованого на південь від Темзи. На сцені цього театру відбулися прем'єри комедій «Як вам це сподобається» (1599) і «Дванадцята ніч» (1599), п'єс на історичну тематику «Генріх IV» (1597), «Генріх V» (1598), великих трагедій „Гамлет” (1601), «Отелло» (1604), «Король Лір» (1605), «Макбет» (1606) і п'єс, присвяче них Давньому Риму: «Юлій Цезар» (1599) і «Антоній та Клеопатра» (1607).

Цікаво, що його єдиного сина, який помер в 11 років від невідомої хвороби, звали Гамлет. Через 5 років після смерті сина Шекспір дав його ім'я головному герою, мабуть, найбільш видатної однойменної трагедії.

Приблизно у 1610 році Шекспір повертається до Стретфорда і створює кілька романтичних п'єс і трагікомедій, до яких належать «Цимбелін» (1609), «Зимова казка» (1610) і «Буря» (1611). Шекспір пішов із життя 1616 року, у віці п'ятдесяти двох років. Запис про смерть Шекспіра зроблений у церкві Святої Трійці в Стретфорді.

Monument to Shakespeare Shakespeare Memorial

Проблемне питання: Спираючись на історичні факти, дати відповідь на питання „Хто ж він, Шекспір?”

 Повідомлення групи „ українських дослідників” про «шекспірівське питання»: Оскільки біографія Шекспіра неповна, не залишилося ні щоденників, ні листів, ні спогадів сучасників про нього, то не раз виникало запитання: а чи існував такий письменник взагалі, чи не приховувався під його ім'ям хтось інший? І як відомо, Шекспір отримав лише початкову освіту, то чи ж міг він створити такі вишукані за формою й глибокі за змістом твори, які свідчать про те, що їх автор був високо ерудованою, надзвичайно освіченою, непересічною людиною свого

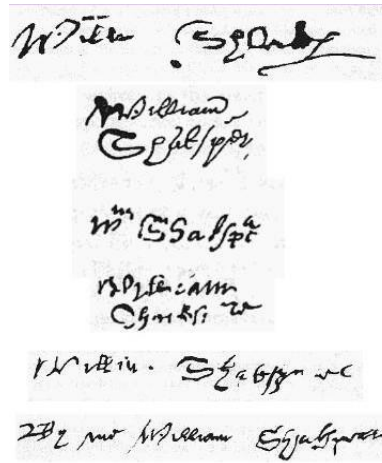
часу? Хто б не була ця людина, вона була сином свого часу, своєї культури, яка зробила крок у майбутнє, проклавши шляхи для подальшого розвитку літератури. Сьогодні доведено, що автором шекспірівських творів була одна людина, цілком імовірно, той самий Шекспір, який народився у Стретфорді.

Повідомлення групи англійських дослідників” про «шекспірівське питання»:

The **Oxfordian theory** of Shakespearean authorship holds that Edward de Vere, 17th Earl of Oxford (1550-1604), wrote the plays and poems attributed to William Shakespeare of Stratford-upon-Avon. While mainstream scholars who take the *Stratfordian* position reject all alternative candidates for authorship, popular interest in the theory continues to grow, particularly among independent scholars and theatre professionals. Since the early 1920's Oxford has been the most prevalent of several anti-Stratfordian candidates.

The case for Oxford's authorship, first presented in the 1920s, then expanded in the 1980s, is based on abundant similarities between Oxford's biography and events in Shakespeare's plays; parallels of language, idiom, and thought between Oxford's letters and the Shakespearean canon; and underlined passages in Oxford's Bible that may correspond to quotations in Shakespeare's plays. Oxfordians point to the acclaim of Oxford's contemporaries regarding his talent as a poet and a playwright, his reputation as a concealed poet, and his connections to London theatre and the contemporary playwrights of Shakespeare's day. They also note his long term relationships with Queen Elizabeth I and the Earl of Southampton, his knowledge of Court life, his extensive education, his academic and cultural achievements and his wide-ranging travels through France and Italy. Still, most scholars are sure Shakespeare's being the author the literary heritage. The six signatures and some hand-written sheets deny Oxford's authorship.

William Shakespeare
 William Shakespeare
 Wm Shakspeare
 Wm Shakspeare
 Wm Shakspeare
 Wm Shakspeare

the six Shakespeare's signatures Shakespeare's monument in the town of Verona , Italy

Актуалізація опорних знань.

Звернутися до висловів, що написані на дошці; прокоментувати їх.
 Прокоментувати епіграфи уроку.

Слово вчителя зарубіжної літератури:

- Робота з словником літературознавчих термінів.

Дати визначення сонету. Особливості побудови сонету.

- Інтерактивна вправа „Мозковий штурм”. Аналіз будови твору.

Довести, що подані тексти – сонети. Чим відрізняється шекспірівський сонет від звичайного. Звернутися до текстів.

Учні: У першій строфі сонета ставиться основна тема, в другій вона розвивається й поглиблюється. Ця частина вірша зветься його **заспівом**. У третій строфі настає злам у розвитку теми, висловлюється антитеза до сказаного раніше. В останній строфі вирішується протиріччя, а висновок формулюється в останньому рядку (сонетному замку). Останні дві строфи називаються **виспівом**. У чотиривіршах переважно повторюються дві рими, а в тривіршах їх дві чи три.

- Загадки Шекспірівських сонетів.

Учні: І досі вчені сперечаються, кому ж присвячені сонети Шекспіра, ким

були прототипи шекспірівських віршів, кого він змалював у своїх творах? Присвяту «W.H.» дослідники трактують по-різному. За однією з версій «W.H.», — це той, на честь кого написані сонети, за другою — це особа, завдяки якій видавець Торн зміг їх надрукувати. Серед можливих кандидатур на роль незнайомця називають графа Саутгемптона, графа Пемброка і навіть самого Шекспіра

Усі сонети Шекспіра поділяються умовно на три групи:

- сонети, присвячені другові (1—126);
- сонети, присвячені коханій, «смаглявій леді» (127—152);
- сонети, в яких оспівується радість і краса кохання (153—154).

Серед можливих прототипів «смаглявої леді» сонетів Шекспіра називають доньку придворного музиканта Б. Бассано Емілію, придворну даму королеви Єлизавети Мері Фіттон та інших жінок. Проте, як зауважив дослідник О. Анікст, «розшук коханої Шекспіра — справа безплідна, оскільки він писав не про якусь реальну жінку, а створював сам образ кохання, що пережив часи й лихоліття». Не так вже й важливо, кому Шекспір присвячував свої сонети, головне, що він розкрив все багатство й розмаїття проявів кохання, показав невмирущість цього почуття.

На даному етапі уроку учні умовно поділяються на дві групи, які отримують різні завдання (перша група працює з вчителем англійської мови, друга – із вчителем зарубіжної літератури)

- Перша група.

Англійським та українським перекладачам пропонується текст сонету 130.

Завдання: спробувати створити літературний римований переклад сонету.

130

My mistress' eyes are nothing like the sun;
 Coral is far more red than her lips' red;
 If snow be white; why then her breasts are dun;
 If hairs be wires, black wires grow on her head.
 I have seen roses damasked, red and white,
 But no such roses see I in her cheeks,
 And in some perfumes is there more delight

Than in the breath that from my mistress reeks.
 I love to hear her speak, yet well I know
 That music hath a far more pleasing sound;
 I grant I never saw a goddess go -
 My mistress when she walks treads on the ground.
 And yet, by heaven, I think my love as rare
 As any she belied with false compare.

- Друга група.

Евристична бесіда. Спостереження над текстом. Аналіз сонета № 66. Виразне читання учнями сонета № 66 в оригіналі та в перекладах І. Франка, Д. Павличка, Д. Паламарчука.

№ 66

Tired with all these, for restful death I cry:
 As to behold desert a beggar born,
 And needy nothing trimmed in jollity,
 And purest faith unhappily forsworn,
 And gilded honour shamefully misplaced,
 And maiden virtue rudely strumpeted,
 And right perfection wrongfully disgraced,
 And strength by limping sway disabled,
 And art made tongue-tied by authority,
 And folly (doctor-like) controlling skill,
 And simple truth miscalled simplicity,
 And captive good attending captain ill:
 Tired with all these, from these would I be gone,
 Save that, to die, I leave my love alone.

Представлення творчих робіт групою перекладачів (виразне читання сонету англійською мовою та власних перекладів)

Завдання для учнів:

- Знайдіть рядки, в яких оспівується кохання. Що таке кохання у розумінні Шекспіра?
- Знайдіть рядки, в яких звучить тема тлінності буття. Що, на думку Шекспіра, можна протиставити тлінності?
- Визначте антитези, що використовує поет у цьому вірші. З якою метою?
- Доберіть означення до образу ліричного героя: стомлений, зневірений... Який ще?

Індивідуальна робота з картками.

Вчитель роздає учням заздалегідь підготовлені картки, на яких написані рядки із сонетів Шекспіра і завдання до них. Учні усно відповідають на поставлені запитання.

Картка №1

Своїх я уст брехнею не поганив,
Для порівнянь не брав так, як вони,
Скарбів земних, перлин всіх океанів.

(Сонет №21)

- Схарактеризуйте естетичну позицію В. Шекспіра, виражену в цих рядках.

Картка №2

Я промінять ніколи б не хотів

Твою любов на владу королів. (Сонет № 29)

- Які цінності утверджує Шекспір?

Картка №3

Надгробків царських мармурові плити

Переживе потужний мій рядок,

І образ твій, немов із міді литий,

У вічність перейде... (Сонет № 55)

- Яка опозиція закладена в рядках із цього сонета? Що поет вважає вічним нетлінним?

Картка №4

Все те, що може пам'ять розгубити,

Цим білим аркушам віддай на схов.

Нехай живуть твого мозку діти,

Красу душі відновлюючи знов. (Сонет №77)

- У чому Шекспір убачає смисл мистецтва?

Картка №5

Лиш тільки ти — мій світ і трибунал,

Що властен суд чинити наді мною,

І не сягне лукавий світ ганьбою

Моїх чуттів, закутих у метал. (Сонет № 112)

- Чому поет не визнає думки світу? Чий суд він визнає? Чому?

Картка №6

Хто хвалиться своїм шляхетним родом,

Хто силою, достатком, хто умом,

Хто шатами — хай шиті всупір модам, —

Хто псом, хто соколом, хто скакуном.

І кожному в одній із тих марнот —

Вершина мрій і втіхи неземної.

Та не зрівняється ніхто зо мною,

Бо враз я досягнув усіх висот. (Сонет №» 91)

- Яких висот досяг поет? Яким земним «висотам» вони протиставляються?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Вчитель повертає учнів до запитань, поставлених ними самими на початку уроку і вони дають відповіді на ці питання.

Підсумкова бесіда.

- Як змальовується кохання у сонетах Шекспіра?
 - У чому виявляється ренесансний погляд на кохання в його поетичних творах?
- Інтерактивна вправа „Мікрофон” – «Мої враження від сонетів Шекспіра».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Вивчити напам'ять один із сонетів В. Шекспіра англійською та українською мовами (за вибором). Групам учнів провести дослідження і підготувати повідомлення (англійською та українською мовами) про особливості шекспірівського театру.

Розробки позакласних заходів з формування полікультурної компетентності школярів

Розробка позакласного заходу у 9 класі

Автор: Командістова Л.В.,

вчитель української мови та літератури

Тема заходу: Романтизм як літературний напрям. Романтизм у різних видах мистецтва.

Мета заходу:

Навчальна: розкрити історично-соціальне тло доби романтизму, його естетичні принципи; показати зв'язок з історією культури та філософської думки, ознайомити учнів з представниками романтизму у різних видах мистецтва та культури, різних народів.

Розвиваюча: розвивати навички дослідницької діяльності, вміння готувати повідомлення на задану тему; розвивати полікультурну компетентність учнів.

Виховна: виховувати піднесені почуття, шляхетність, прагнення до високого ідеалу, повагу до інших народів та культур.

Тип заходу: мистецький салон

Обладнання: репродукції картин художників-романтиків, портрети письменників-романтиків, музичні записи та портрети видатних композиторів-романтиків

Епіграф: У царині мистецтва романтизм призвів до справжньої революції, докорінно оновивши художню теорію і практику, проголосивши вищими цінностями свободу особистості й вільну від будь-яких пут творчість, поезію і правду. *Д. Наливайко*

На дошці запис: В одній миттєвості бачити вічність, у піщині – величезний світ, в одній жменьці – безмежність, у чашечці квітки – небо. *В.Блейк*

Хід заходу

I. Мотивація навчальної діяльності. (Додаток №1)

Учень читає вірш про силу мистецтва:

Мистецтво незбагненне й незрівнянне –
Його не може розум осягнути,
Є в ньому вічна і священна тайна,
Що кличе людство на духовну путь.
Чому обличчя змінюють епохи?
І час від часу інша новина?..
Здається ніби розібрались трохи,
Та знов відкрилась більша глибина.
Мистецтво піднімається на крилах
До вищої мети між інших мет,
Воно летить невпинно і нестримно,
Шляхи його – мов спалахи комет.
То величає, то сміється їдко,
То говірка, то стримує вуста,
Примхливе і вибагливе нерідко,

Рис. 1 Риси романтизму

А інколи грайливе, як дитя.
 Воно, як жінка, чарівне й прекрасне,
 Вдиха натхнення яблуневий цвіт,
 Та якщо жінка із роками гасне,
 Краса мистецтва не рахує літ.

О. Ніколенко

Вчитель: Раді вітати гостей у нашому мистецькому салоні епохи романтизму. Сторінка книги чи витвір будь-якого мистецтва – надзвичайно ніжні, тендітні речі. Їх легко знищити, занедбати. Але людство віками опікується шедеврами мистецтва. У чому ж їх цінність? Через культуру особистість пізнає минулі епохи, надбання різних країн і водночас – невмирущі духовно-естетичні цінності. Адже головна ознака мистецтва – це краса, що не втрачає своєї значущості за будь-яких змін у суспільстві. А краса, як казав Лев Толстой, - це велика сила, вона одухотворює душу людини, надихає її на прекрасне, на добро, на пізнання самої себе й світу. Вона слугує моральним потребам, вгамовує спрагу душі, що прагне ідеалу, досягнення високої мети. Давайте подумки перенесемося в часі і зануримося в епоху кінця XVIII – поч. XIX ст. (Додаток №2)

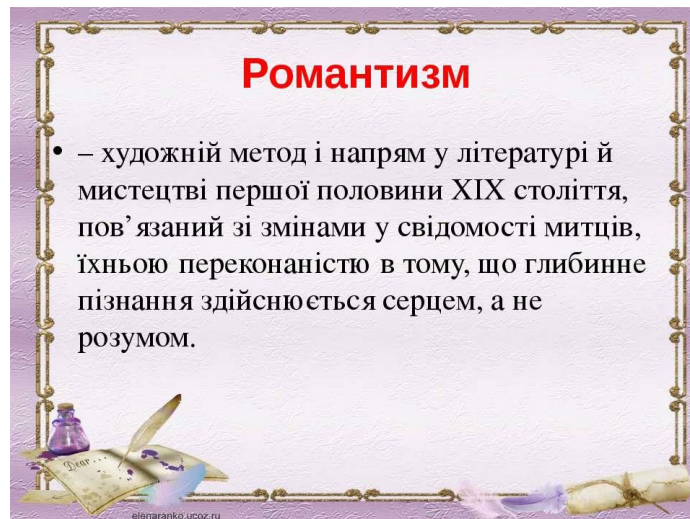

Рис.2 Романтизм як напрям

II. Оголошення теми, мети, завдань та епіграфа заходу Під музику Шопена «Етюд №12» до зали заходять двоє. Класицизм і романтизм. Про це свідчить ідеальний одяг класика і своєрідний романтика.

Інсценізація.

Романтик : Яка досконалість! Біле і чорне, строге і вишукане! І за віком ви старші за мене .

Класик: Так. Ви праві. Моє ім'я походить від латинської мови і позначає взірцевий. Народжений на початку XVII століття . А що ви можете розказати про себе ?

Романтик : Моє коріння бере початок від німецької та французької мов(все незвичайне , дивне , фантастичне). Виник наприкінці XVIII століття й панував у Європі й Америці протягом першої половини XIX століття.

Учень: (заходить переляканий, чимось заклопотаний):Що ж вигадати? Захворів?! Ні! Я загинув!

Класик: Що Вас турбує , юначе ?

Учень: На уроках української та зарубіжної літератур ми вчили український романтизм.Завтра урок, а я не можу в цьому розібратися.Хто ж мені допоможе?

Класик : Мені здається, що я знаю(поглядає на романтика).

Романтик : Залюбки. Якраз і Ви послухаєте. Присядьмо, друзі.(Сідають у плетені крісла, поряд- невеличкий стіл , на якому лежать дрібні речі). Давайте послухаємо моїх друзів.

Вчитель: Письменники, художники, музиканти опинились свідками грандіозних історичних подій, революційних струсів, що невідомо вразили життя. Багато з них у захваті вітали зміни, промови Ідей Свободи, Рівності і Братерства. Але час ішов, і митці помітили, що суспільний порядок далекий від того суспільства, який віщували. Наступила пора розчарування.

На початку 19 ст. у філософії і мистецтві прозвучали трагічні ноти сумніву щодо перетворення світу. Це сприяло виникненню нової світовзірцевої системи романтизму.Отже, ми ознайомились з основними теоретичними принципами романтизму. Слово надаємо вам, відвідувачам салону.

Ведучий: До слова запрошуємо літераторів епохи романтизму.Літературу доби романтизму можна порівняти із великим оркестром, що виконує прекрасну, натхненну, трагічну музику, і кожен із митців-романтиків представляв свою мелодію.

Важливим джерелом творчого натхнення стає фольклор: письменники починають записувати і видавати друком усну народну творчість. Значних успіхів у цьому досягли німецькі романтики – брати Вільгельм та Якоб Грімм.

Особливим у романтичному творі повинен бути герой. «Надзвичайний герой у надзвичайних обставинах», - так інколи стисло формулюють основний принцип поети романтизму.

Ведучий: А зараз ми надаємо слово нашим поетам-романтикам. (Додаток № 3)

Перший учень: Я – Вільям Вордсворт – один із поетів англійської «озерної школи», що отримала свою назву від місцевості на півночі Англії, де я жив і творив. Як представник романтизму, різко засуджую міську культуру і вважаю, що у тиші села, дрібномаєтного побуту я знайду порятунк від соціальних бід. У своїх творах я намагаюся відкрити природу англійцям; час вимірюю квітучими веснами, жнивним літом, рясною плодами осінню, холодними довгими зимами. Найтонші відтінки психіки перекладаю мовою природи.

Ось послухайте: «Нарциси»

Немов самотня хмара, брів

Я навмання в високих травах

І раптом на путі зустрів

Поля нарцисів золотавих;

І переливами заграв

Над ними вітер пробігав!

Неначе зорям мерехтливим,

Числа нарцисам не було.

Вони постали над заливом,-

Мінливе нескінченне тло,

Котре стелилось перед зором

Дзвінким різноголосим хором.

Іскрились хвилі на воді,

І вторили їм блиском квіти,

Й нараз поет прогнав тоді

Від себе настрої сумовитий,
 Хоч достеменно ще не знав,
 Якого Дару там надбав...
 Бо часто в роздумі глибокім
 Чи як жену, думки пусті,
 Встають перед духовним оком,
 Що нам - розрада в самоті,
 Нарциси хвилями ясними
 І серце йде в танок із ними!

Ліричний герой моєї поезії засмучений, його душу обіймають сумні думки. Він вирішує знайти розраду серед високих трав і квітучих долин, адже там, серед природи може зосередитися і зрозуміти те, що його найбільше хвилює.

Ведучий: Запрошуємо до розмови англійського поета-романтика Джона Кітса (Додаток №4). Доброго дня, вельмишановні гості нашого салону! Поспішаючи до вас на зустріч, я все думав, з чого розпочати свою розповідь? Мабуть, з того, що становлення моє, як поета, відбулося досить швидко. У своїх поезіях я «сподіваюсь, що більшою мірою стаю філософом...», утверджую торжество краси, природи та істини. Вважаю, що справжній поет має різке відчуття неповторності моменту і використання буденних життєвих подробиць у створенні поезії.

Пропоную прослухати мою поезію «Самотність»

Самотносте! Якщо мені довіку
 Лише з тобою розміряти крок,
 Дай залишити цей тісний куток,
 Зійти на гору, просторінь велику
 Побачити, річок, долин без ліку,
 В гай занести легкий тягар думок,
 Де олень, перескочивши струмок,
 З наперстянки зганяє бджілку дику.
 Так любо нам удвох! Але стократ
 Люблю я більше від твого привіту

Розмову друга тонко-розмаїту.
 Для з'єднаних сердець, що б'ються влад,
 Немає щастя, як, одбігши світу,
 Сховатися в твій тихий вертоград.

Ліричний герой моєї поезії відчуває самотність, від якої хоче втекти. Природа - найкращий лікар для душі. Лише на лоні «просторінь великих», побачивши «річки, долини без ліку» ліричний герой знаходить спокій, «умиротворення»? Але природа не може дати людського спілкування, туга за розмовою друга «тонко-розмаїтого» не покидає ліричного героя. Пошуки друга, який розрадить самотнє серце, дадуть справжнє щастя «для з'єднаних сердець», що б'ються влад.

Ведучий: Слово надаємо польському романтику Адаму Міцкевичу(Додаток №5).
 Моє шанування, любі друзі!

Я – Адам Міцкевич, польський поет-романтик. Польща, Росія, Україна, Італія, Німеччина, Франція – кожна із цих країн могла б виборювати собі право називатися моєю батьківщиною. Доля принесла багато випробувань, але я сам, не прагнув ніколи спокою:

- О молодосте! Крила дай мені,
 Щоб зринуту в краї прегарні...

Але де б я не був, мої думки завжди линули додому, до рідної Польщі.

Перебування в Росії було вимушене (мене змусили залишити на довгі п'ять років Польщу за участь у таємному студентському товаристві філоматів).

Подорож Кримом на лоні прекрасної природи цієї «землі богів і поетів» дає поштовх творчому натхненню, але навіть краса не змогла вгамувати сум за батьківщиною.Ось послухайте мій сонет «Акерманські степи», яким починається цикл «Кримських сонетів» (Додаток №6).

Пливу на обшири сухого океану.
 Як човен, мій візок в зеленій гущині
 Минає острови у хвилях запашні,
 Що ними бур'яни підносяться багряно.
 Вже морок падає. Ні шляху, ні кургана...

Шукаю провідних зірок у вишині.
 Он хмарка блиснула, он золоті вогні:
 То світиться Дністро, то лампа Акермана.
 Спинімось! Тихо як!.. Десь линуть журавлі,
 Що й сокіл би не взрив,- лиш чути, де курличе.
 Чутно й метелика, що тріпається в млі,
 І вужа, що повзе зіллями таємниче...
 Я так напружив слух, що вчув би в цій землі
 І голос із Литви. Вперед! Ніхто не кличе.

Якими б чудовими краями не мандрував ліричний герой, його погляди звернені до батьківщини, покинутого надовго рідного краю. Лише тут «провідна зірка у вишині» змушує замислитися над скороминущию життя, над примхами долі. Все, на чому зупиняється зір ліричного героя, «десь линуть журавлі», які завжди повертаються додому, сокіл, який літає, де забажає, лише посилюють ностальгію за батьківщиною. Мої пейзажі – це не лише прекрасні картини природи, а й можливість осмислити життя людини і природи, зазирнути у внутрішній світ людини.

Ведучий: Віра в надзвичайні можливості творчо обдарованої особи, разом зі спробами понад усе поставити мистецтво, змушувала романтиків шукати синтез різних сфер художньої творчості. І хоча літературі належали пріоритетні позиції в культурі романтизму, універсальним, найбільш витонченим видом є музика. Вона майже повністю позбавлена зв'язку з предметним світом і є віддзеркаленням тонких порухів душі, що втілюються у звуках. Сприйняття музики потребує від слухача душевної розвиненості, здатності відчувати найтонші звуки й потаємні рухи, вміння співпереживати авторському задуму. А це під силу лише витонченій, посправжньому романтичній натурі.

Полухайте музику Франца Петера Шуберта (Додаток №7). Стихією Шуберта була пісня. У ній він досягнув незбагнених висот. Пізніше додав пісенності камерній музиці, симфонічній. Світ лірико-романтичної симфонії – це світ простих

та інтимних людських почуттів, найтонших психологічних переживань. Це сповідь душі.

Питання до відвідувачів мистецького салону:

- Які почуття викликала у вас музика Шуберта?

Відповіді учнів:

1. Почуття впевненості у собі;
2. Надії на краще;
3. Спокою, адже, як мені здається, я знаходжусь під опікою Аве Марії і всім прекрасним, що у мене є, завдячую їй.

Ведучий: Ще хочу Вас познайомити з німецьким композитором Робертом Шуманом, який відомий як автор фортепіанних циклів, п'єс, симфонічних творів (Додаток №8). Шуман хотів, щоб «музика виходила із глибини сьогодення і була не лише приємною розвагою й красивою за звучанням але й прагнула чогось». У музиці Шумана чуємо романтичну мрійливість, переживання, які поєднуються з бунтарством і вільнолюбством. В «Метеликах» (музика) – одному з перших творів Шумана – перед нами виникає картина костюмованого балу, де панує атмосфера надій, мрій, кохання. Мелодія то сумна, то мрійлива, то радісна.

Питання до відвідувачів мистецького салону:

- Які картини ви уявляєте, слухаючи музику Шумана?

Відповіді учнів:

1. Красу природи;
2. Спів пташок;
3. Мрійливість та переживання.

III. Узагальнення і систематизація знань учнів.

Вчитель: Романтизм як художній стиль вийшов за рамки 19 століття, Новий час продовжує його існування. «Мрія про туманний незабутній ідеал, недсяжний у просторі» - зникне лише тоді, коли зникне потреба тікати від «обтяжливих обставин століття» у сферу фантазії та поезії – навряд чи коли станеться.

Романтизм, «який утікає від сумних обставин доби» у сферу фантазії, досі живий. «Ми мріємо про мандрівки у всесвіт, але хіба всесвіт не знаходиться в нас

самих? Ми не знаємо глибин нашого духу. Саме туди веде таємничий шлях. У нас самих і ніде більше знаходиться вічність, минуле і майбутнє. Зовнішній світ – то світ примарний, він затьмарює царство світла» («Фрагменти» Новалиса).

На сцену виходять 3 учні:

1-й учень: Добрий день, шановне товариство. Я хочу привернути увагу поетичними рядками поета – романтика О.С.Пушкіна(мовою оригіналу):

В степи мирской, печальной и безбрежной,

Таинственно пробились три ключа:

Ключ юности, ключ быстрый и мятежный,

Кипит, бежит, сверкая и журча.

Кастальский ключ волною вдохновенья

В степи мирской изгнанников поит.

Последний ключ - холодный ключ забвенья,

Он слаще всех жар сердца утолит.

2-й учень: А я хочу, щоб Ви почули іншого поета-романтика Джорджа (Лорда) Байрона «Воспоминание»(переклад)

Конец! Все было только сном.

Нет света в будущем моем.

Где счастье, где очарованье?

Дрожу под ветром злой зимы,

Рассвет мой скрыт за тучей тьмы,

Ушли любовь, надежд сиянье...

О, если б и воспоминанье!

3-й учень: А я підготував Вам зустріч із представниками українського романтизму. Тож зустрічайте : На сцену виходить п'ять учнів:

Петро Гулак – Артемовський , Микола Костомаров , Віктор Забіла , Михайло Петренко , Євген Гребінка. (Костюмоване представлення).

Микола Костомаров «Соловейко» (виразне читання уявним автором)

Зелений сад, зелений сад.

Зеленая могила!

Зелений сад вдяга весна,

Могила забриніла!

Як гарно слухать , коли в ніч

Маленький соловейко

В квітках затлямка, засвистить

Так приязно, любенько!

А тут вони ведуть танок!

Хто гласи їх розлічить?

Хто передом із їх іде?

Хто зорі перелічить?

Той на тополі, ті в кущах,

Ті в вербах, ті в калині...

Один біля могили сам

Співає на ялині.

Ведучий: Поезія М. Костомарова «Соловейко» змальовує неперевершеного співця, володаря душ усіх закоханих — соловейка. Його спів то веселий, то сумний, зрізними переливами та колінцями. І ось уже до нього приєднуються інші співці-товариші. Мало хто поцінує той спів у пустельному саду, на зеленій могилі — хіба що дівчина, яка, мабуть, тяжко сумує і прийшла до дорогої їй людини на могилу. «Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю...»(звучить пісня у виконанні Олександра Пономарьова у запису)

Вчитель: Чую слова цієї пісні, й серце завмирає від захвату, бо хто ж не мріяв бути соколом? Хто не марив злетіти до самого сонця, відчутти себе невагомим та щасливим, вільним од усіх земних турбот?

На сцену виходить Михайло Петренко – автор славетної пісні.

1-й учень: Ми Вам підготували виставку збірок , окремих видань поетів – романтиків. Я хочу привернути увагу до творів Петра Гулака - Артемівського, зокрема його байок.

Байка «Пан та Собака»(1818) - бурлескно–сатиричне оскарження паразитизму, самодурства і

розбещеності поміщиків, сувора правда про каторжне становище простих трударів. Байка відразу принесла письменникові неабияку популярність. Слідом за цим твором Гулак – Артемівський опублікував інші байки - «Солопій та Хівря», «Дурень і розумний», «Лікар і здоров'я».

Одним із найкращих творів Гулака – Артемівського вважають баладу «Рибалка». Це переспів однойменної балади Гете . Поет зберігає основу сюжету твору – оригіналу.

Учень на фоні музики читає рядки з балади «Рибалка».

Вчитель: Віктор Забіла вірші почав писати в середині 30-х років, але тільки деякі з них надруковані за життя поета. Три його вірші опублікував Євген Гребінка у 1841 році в альманасі «Ластівка».

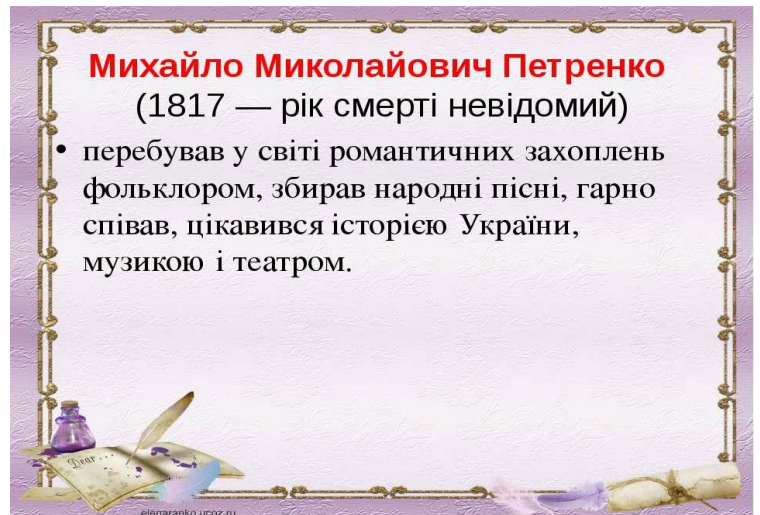

Рис. 6 В.Забіла

Учень: Шановне товариство, я вам щиро вдячний за цікаву розповідь. Після такого знайомства мені йти на урок одне задоволення !

IV. Підведення підсумків заходу.

Питання:

-А що кожен із вас взяв для себе із епохи романтизму?

Відповіді учнів:

- 1.У 18 столітті романтичним називалось те, що виходило за межі звичайної дійсності і врівноваженого світосприйняття.
- 2.У наш час романтичними ми називаємо величні й яскраві картини природи, прекрасні події в житті людини, чисту любов.
- 3.Романтика відбирає спокій, прагне подвигів і відкриттів.
- 4.Вміти бачити прекрасне у природі, мріяти, прислухатися до внутрішнього голосу.
- 5.Розуміти почуття інших людей.
- 6.Пам'ятати, що кожна людина – це неповторна особистість, боротьба –це життя)

Вчитель: Ось і закінчується час, проведений у нашому мистецькому салоні епохи романтизму. Я думаю, що нові знання, які ви одержали, слухаючи літераторів, живописців, музикантів доби романтизму збагатять ваш світогляд і допоможуть ще раз усвідомити один із головних постулатів романтизму: «Людина – найвища цінність з властивою їй внутрішньою безкінечністю, здатність творити нові світи й одухотворювати дійсність».

Вже почалось, мабуть, майбутнє

Оце, либонь, вжепочалось...
 Не забувайте незабутнє,
 Воно вже інешм взялось.

І не знецінюйте коштовне,
 Не загубіться у юрбі,
 Не промініайте неповторне
 На сто ерзаців у собі.

Фото 1. Наш мистецький салон

Додаток №1

Воістину, мистецтво укладено в природі; хто вмiє виявити його, той володiє ним. Альбрехт Дюрер.

Почуття мiри в мистецтвi — все. Анатоль Франс.

Мистецтво — вираження найглибших думок найпростiшим способом. Альберт Ейнштейн

У мистецтва є два найнебезпечнiших ворога: ремiсник, не осяяний талантом i талант, не володiючий ремеслом. Анатоль де Франс

Життя без працi — злодiйство, праця без мистецтва — варварство.

Ф. Ларошфуко

Додаток №2

Також мистецтва можна класифiкувати за використовуваними матерiалами: традицiйнi й сучаснi матерiали (фарби, полотно, глина, дерево, метал, гранiт, мрамур, гiпс, хiмiчнi матерiали, продукти серiйної iндустрiї й т.д.) - архiтектура, скульптура, живопис i т.д. сучаснi способи зберiгання iнформацiї (сучасна електротехнiка, цифровi обчислювальнi машини) –медiамистецтво звук (чутнi коливання повітря) – музика слово (одиниця мови) – лiтература людину-посередника - (актор, клоун i т. п.).

Додаток №3

Він був другий з п'яти дітей Д. Вордсворта, повіреного і агента Дж. Лоутера (згодом першого графа Лонсдейла). У 1779 хлопчика призначили в класичну школу в Гоуксгеді (Північний Ланкашир), звідки він виніс відмінне знання античної філології і математики і начитаність в англійській поезії. У Гоуксгеді він вдавався до улюбленого проведення часу — піших прогулянок.

У 1787 Вордсворт поступив в Сент-Джонз-коледж Кембриджського університету, де займався переважно англійською літературою і італійською мовою.

Додаток №4

Джон Кітс — поет молодшого покоління англійських романтиків. Найбільші твори Кітса були написані, коли йому було 23 роки. В останній рік життя практично відійшов від літературної діяльності. Джон Кітс народився 31 жовтня 1795р. в сім'ї власника платної стайні в Лондоні. У серпні 1803р. Джон поступив вчитися у приватну закриту школу преподобного Джона Кларка (також в Енфілді). Кітс, втратив батьків на 15-му році життя, був відправлений до Лондона для вивчення медицини; він не міг дозволити собі здобути університетську освіту і навіть не мав можливості зайнятися класичними мовами.

Додаток №5

Народився на хуторі Заоссе, біля Новогрудка чи в Новогрудку (складно встановити через брак інформації) в метриці, нині Білорусь, в сім'ї мінського комірника (геометра-мірника), адвоката (при судах новогрудських) та збіднілого білоруського шляхтича Миколи Міцкевича. Мати поета походила з білоруського шляхетного роду Маєвських. Є також припущення, що мати поета походила з сім'ї вихрещених євреїв-франкістів.

Додаток №6

Адам Міцкевич відвідував Крим. Він справив на поета дуже сильне враження і надихнув Адама на створення дивного циклу «Кримських сонетів». Коли поет повернувся з Криму, то дізнався про своє призначення на посаду канцеляриста в

московського генерал-губернатора. Вже в Наприкінці 1825 року Адам Міцкевич приїхав в Москву

Додаток №7

Франц Петер Шуберт народився в сім'ї шкільного вчителя в Ліхтенталі — передмісті Відня. Його першими музичними наставниками були батько (скрипка), старший брат Ігнац (фортепіано) та регент приходської церкви Міхаель Гольцер (спів). У 1808 році Шуберта прийняли «півчим хлопчиком» у придворну капелу та Конвікт — авторитетну у Відні школу з пансіоном.

Додаток №8

Роберт Шуман народився у Цвіккау 8 червня 1810 року в сім'ї книговидавця Августа Шумана. Перші уроки музики Шуман брав у місцевого органіста; у віці 10 років почав компонувати, зокрема хорову й оркестрову музику. Відвідував гімназію в рідному місті, де познайомився з творами Байрона і Жан-Поля (Й. П. Рихтера), ставши їх пристрасним прихильником. Настрої й образи цієї романтичної літератури згодом відбилися в музичній творчості Шумана. В дитинстві привчився до професійної літературної роботи, зокрема складав статті для енциклопедії, що виходила у видавництві його батька.

Розробка позакласного заходу у 5 класі

Автор: Командістова Л.В.;

вчитель української мови та літератури

Тема заходу: Інтелектуальна гра «Кращий знавець рідної мови»

Мета заходу:

1.Навчальна: формувати розуміння того, що українська мова - наш скарб, без якого не може існувати ні народ, ні Україна як держава. Розширювати знання про виникнення української писемності, красу і багатство української мови. Пробудити почуття національної гідності.

2.Розвиваюча:розвивати пам'ять, швидкість мислення, увагу, спостережливість,кмітливість; розвивати полікультурну компетентність учнів.

3. Виховна: виховувати любов до рідної мови, бажання глибше вивчати її; прищеплювати здоровий дух змагання, прагнення стати найкращим; розширювати світогляд учнів.

Обладнання: репродукції картин художників-романтиків, портрети письменників-романтиків, музичні записи та портрети видатних композиторів-романтиків.

Обладнання: вишивані рушники, хліб, калина, символи України, портрет Т.Г. Шевченка, плакати «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема», «Пісня - душа народу», «Кажуть, дитино, що мова наша - солов'їна», словники; ноутбук .

Опис гри

Гра складається з трьох етапів (турів):

I тур, відбірна гра – 12 учнів (відповідають на питання, обираючи один із трьох запропонованих варіантів відповідей).

II тур, півфінал – 6 учнів, які набрали найбільшу кількість балів у I турі.

III тур, фінал – 3 учні, переможці II туру.

Переможець гри, присвяченої Дню української писемності та мови, нагороджується «Дипломом», а всі учасники отримують подяки.

Перебіг заходу

Учитель.

Сію дитині в серденько ласку.

Сійся-родися ніжне «будь ласка»,

Вдячне «спасибі», «вибач» тремтливе.

Слово у серці, як зернятко в ниві.

«Доброго ранку!», «Світлої днини!»

Щедро даруй ти людям, дитино!

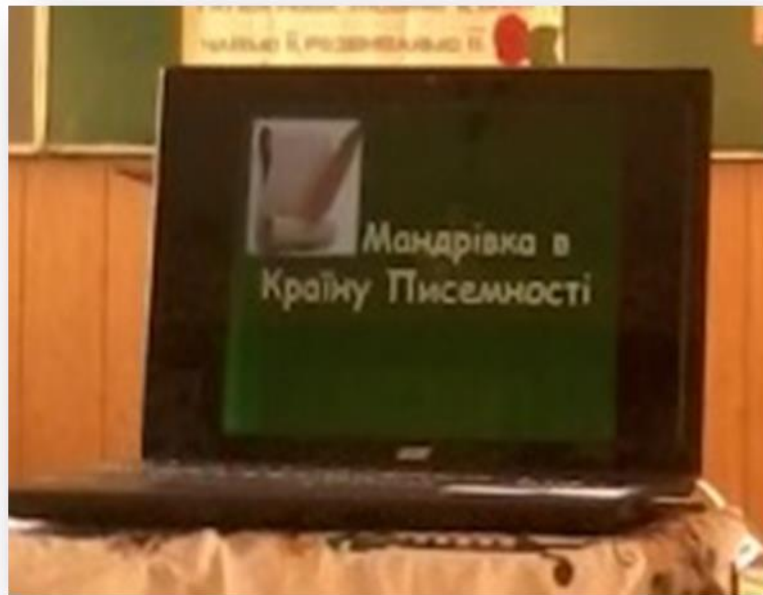
Мова барвиста, мова багата,

Рідна і тепла, як батьківська хата.

(В. Гринько «Рідна мова»)

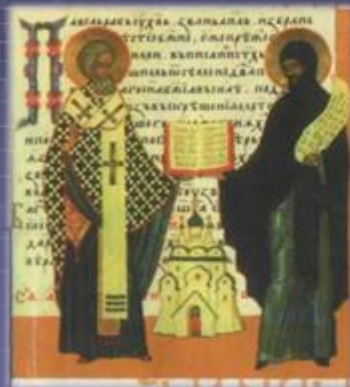
9 листопада – День української писемності і мови. Саме цій події присвячено інтелектуальну гру «Кращий знавець рідної мови».

Презентація «Мандрівка в країну писемності»

День української писемності та мови відзначається з 1997 року. Як же виникли наші літери?

Кирило і Мефодій

Брати-монахи, які у 863 році склали азбуку, якою зараз користуються слов'янські народи.

Перед вами грецький алфавіт

Α α	альфа	Ϻ ϻ	сі/міно
Β β	бета	Ξ ξ	ксі
Γ γ	гамма	Ο ο	омікрон
Δ δ	дельта	Π π	пі
Ε ε	епсилон	Ρ ρ	ро
Ζ ζ	зета	Σ σ ς	сигма
Η η	ета	Τ τ	тау
Θ θ	тета	Υ υ	іпсилон
Ι ι	йота	Φ φ	фі
Κ κ	каппа	Χ χ	хі
Λ λ	ламбда	Ψ ψ	пси
Μ μ	мі/мію	Ω ω	омега

Знаки для позначення приголосних звуків були взяті греками з фінікійської писемності, а для голосних – греки придумали самі. Зверніть увагу на назви перших двох літер.

Перед вами кирилиця

Це перший слов'янський алфавіт. У ньому 43 букви. З плином часу деякі букви стали зайвими і були вилучені з алфавіту. Зверніть увагу! Як називаються перші дві літери?

Кирилиця (придумав Кирило) лежить в основі сучасного алфавіту.

Сучасний алфавіт

Таким алфавітом користуються сучасні українські школярі.

Зверніть увагу!

Як називаються перші дві літери сучасного алфавіту?

А, а	а	Н, н	ен
В, в	бе	О, о	о
В, в	ве	П, п	пе
Г, г	ге	Р, р	ер
Г, г	ге	С, с	ес
Д, д	де	Т, т	те
Е, е	е	У, у	у
Є, є	є	Ф, ф	еф
Ж, ж	же	Х, х	ха
З, з	зе	Ц, ц	це
И, и	и	Ч, ч	че
І, і	і	Ш, ш	ша
І, і	ї	Щ, щ	ща
Й, й	йот	Ь	м'який знак
К, к	ка	Ю, ю	ю
Л, л	ел	Я, я	я
М, м	ем		

- Чому літери, поставлені в певному порядку, називаються алфавітом?
- Чому у слова "алфавіт" стільки синонімів?

Ми одержали у спадок сучасну українську літературну мову – багату, розвинену, гнучку. Мова – дивний скарб. Любіть рідну мову, вивчайте і спілкуйтеся нею!

Поетична хвилинка

1-й учень

Наша мова калинова

І ласкава, і медова,

І багата, і небідна –

От що мова наша рідна!

2-й учень

Мова рідна! Колискова!

Материнська рідна мова!

Мова сили й краси –

Яка ж прекрасна ти!

3-й учень

Величезна, щедра і прекрасна мова,

Прозора й чиста, як гірська вода.

То України мова барвінкова,

Така багата й вічно молода.

4-й учень

Мова – краса спілкування.

Мова, як сонце сяє.

Мова – то предків надбання.

Мова – багатство моє.

5-й учень

Мова – то чиста криниця,

Де бє, мов сльоза, джерело.

Мова – це наша світлиця,

Вона, як добірне зерно.

6-й учень

Мова – державна перлина.

Нею завжди дорожить:

Без мови немає країни –

Мову, як матір, любіть!

Учитель

А зараз в нас цікава гра –

Змагатиметься дітвора

В умінні міркувати

А деколи й хитрувати,

Уважним бути, не зітхати,
А правильно відповідати.
Зберіть усі знання і сили,
згадайте все, що ви учили.
У змагання з друзями вступайте
І в чесній грі перемагайте!

Виходять 12 учнів

І тур

1. Яке з цих понять є частиною мови:

- 1) префікс;
- 2) корінь;
- 3) *прийменник*.

2. Скільки в українській мові букв, що позначають голосні звуки:

6, 10, 33.

3. Від якого слова утворився прикметник водний:

- 1) водій;
- 2) заводити;
- 3) *вода*.

4. Слова, близькі за значенням – це:

- 1) *синоніми*;
- 2) антоніми;
- 3) омоніми.

5. У слові стільки складів, скільки...

- 1) букв;
- 2) *голосних звуків*;
- 3) приголосних звуків.

6. Скільки букв в українському алфавіті:

31, 32, 33.

7. Яка частина мови відповідає на питання хто? що?

- 1) іменник;

2)прикметник;

3)дієслово.

8.Скільки складів у слові пролісок:

1,2,3.

9.Якою буквою ніколи не починається слово:

Г,и,й.

10.Скільки звуків позначає буква **щ**

1,2,3.

11.Розмова двох осіб – це:

1)монолог;

2)діалог;

3)полілог.

12.Зачин – це... тексту

1)*початок*;

2)середина;

3)кінець.

Додаткові питання

1.У якому зошиті вчать гарно писати першокласники?

1)у смужечку;

2)у крапочку;

3)у *косу лінію*.

2.Де балакучому бажають тримати язик, щоб не мати зайвого клопоту?

1)за зубами;

2)у кишені;

3)за плечима.

3.Як називається словник,який пояснює значення слів?

1)синонімічний;

2)тлумачний;

3)іншомовний.

II тур

Звуки і букви

1. Скільки в українській мові голосних звуків? (6).
2. Назвати букви, які завжди позначають два звуки. (Ї,Щ).
3. Скільки звуків у слові дзига? (4).
4. Яка буква не позначає жодного звука? (Ь).
5. Чого більше у слові льон — букв чи звуків? (Букв).
6. Що знаходиться посеред землі? (М).
7. Перекласти слово рідною мовою і правильно наголосити: українский.
(Український).
8. Назвіть голосні звуки у слові абетка, (а, е, а).
9. Яка літера в алфавіті є наступною після Гг? (г).
10. Скільки складів у слові яблулька! (3).

Будова слова

1. Змінна частина слова — це... (закінчення).
2. Спільна частина слів називається... (коренем).
3. Як називається частина слова, що знаходиться перед коренем? (Префікс).
4. Який префікс у слові найрозумніший? (Най-).
5. Який корінь у слові школяр? (Школ-).

7. Як називаються люди, що живуть у Києві? (Кияни).
8. Утворіть слово від сполучення слів любити книги. (Книголюб).
9. Знайди зайве слово: гусак, гуска, гусениця, гусенята. (Гусениця).
10. Сад, садівник, саджати — це синоніми чи спільнокореневі слова? (Спільнокореневі слова).

Іменник

1. Іменники змінюються за... (числами і відмінками).
2. Поставте в орудному відмінку слово сон. (Сном).
3. Як називається змінювання закінчень іменників за питаннями? (Відмінювання)
4. Яка форма іменників є початковою? (Форма називного відмінка однини).
5. Яким є рід іменника слива? (Жіночий) .
6. Іменник — це частина мови, що означає... (назву предмета).
7. Утворіть іменник від слова читати. (Читання).
8. Якого числа слово окуляри? (Множини).
9. Як називаються іменники, які пишуться з великої букви? (Власні назви).
10. Назвіть будь-який іменник з апострофом. (ім'я, м'яч, сім 'я, сузір'я).

Прикметник

1. На які запитання відповідає прикметник? (Який? Яка? Яке? Які?).
2. Дібрати антонім до прикметника високий. (Низький).
3. Визначте число і рід прикметника у словосполученні вірний друг. (Однина, чоловічий рід).
4. Поширте речення Повіяв... вітер прикметником. (Холодний...).
5. Утворіть від іменника осінь прикметник. (Осінній).
6. Які кольори має прапор України? (Блакитний і жовтий).
7. До прикметника сміливий добери кілька синонімів. (Відважний, хоробрий, мужній).
8. Назвіть ознаки, які називають прикметники. (Смак, колір, розмір, характер).
9. Змініть прикметник розумний за родами. (Розумний, розумна, розумне)
10. «Впізнай предмет»: мелодійна, народна, весела, дзвінка —... (пісня).

Дієслово

1. Дібрати антонім до дієслова йти. (Стояти).
2. Дієслово — це частина мови, що означає (Дію предмета).
3. Утворіть дієслово від слова письмо. (Писати, пишу).
4. Яким членом речення буває дієслово? (Присудком).
5. Визначте дієслово серед названих слів: мороз, морозний, морозиво, морозити. (Морозити).
6. Добери синонім до дієслова думати. (Мислити, міркувати).
7. Продовжте речення. Дієслова мають три часи:... (теперішній, минулий, майбутній).

Секрет (Речення)

1. З чого складається речення? (Зі слів).
2. Група слів, що висловлює завершену думку, називається... (реченням).
3. Що є граматичною основою речення? (Підмет і присудок).
4. На які питання відповідає підмет? (Хто?Що?).
5. Які бувають речення за метою висловлювання? (Розповідні, питальні, спонукальні).
6. Які бувають члени речень? (Головні і другорядні).
7. Як називається речення з однією граматичною основою? (Просте)
8. З якою інтонацією необхідно читати речення, у якого в кінці знаходиться знак питання? (Із питальною)
9. Як називається речення, що висловлює заклик, наказ чи прохання? (Спонукальне)
10. Назвати однорідні члени речення у поданому: «Шануй батька і неньку, буде тобі скрізь добренько». (Батька і неньку).

III тур. Фінал

Отже, за результатами II туру змагання продовжують 3 учасників (назвати їх). — Ви, знавці української мови, є претендентами на перемогу. Хай переможе найрозумніший.

Загальні питання

1. Державна мова України. (Українська).
2. Перша книжка учня в школі. (Буквар).
3. Яке буває мовлення? (Усне і писемне).
4. Як називається книга, в якій в алфавітному порядку розміщені слова? (Словник).
5. Продовжте речення: Мова — найважливіший засіб... (спілкування).
6. Український художник і поет. (Тарас Шевченко).
7. Перекладіть українською слово победа. (Перемога).

Загадки

1. Сонце пече, липа цвіте, вишня достигає. Коли це буває? (У липні).
2. У вінку зеленолистім, у червоному намисті, видивляється у воду на свою хорошу вроду. (Калина).
3. На базарі не знайдеш, на вагах не зважиш. (Знання).
4. Завжди в роті, а не проковтнеш. (Язик).
5. В синім небі світлячки. Недістать до них рукою. А найбільший світлячок вигнувся дугою.
(Місяць і зорі).
6. Чим закінчується літо і починається осінь? (О).

7. Під яким деревом сидить заєць під час дощу? (Мокрим).

Прислів'я

1. Продовжте прислів'я: «Народ скаже, як...»(зав'яже).

2. Продовжте прислів'я: «Поспішиш « ...» (людей насмішиш).

3. Доповніть прислів'я: «Праця людину годує, а...» (лінь марнує).

4. Доповніть прислів'я: «Вовка бояться — в ліс ...» (не ходити).

5. Коли, за словами прислів'я, настає апетит? (Під час їжі.)

6. Чи правильне твердження, що дієслова з не пишуться разом? (Ні, пишуться окремо, але не всі, як-от: ненавидіти, неволити, незчутися).

7. Знайди дієслово в неозначеній формі: читає, пишуть, вчитися. (Вчитися.)

8. Заміни вислів дієсловом: складати подяку. (Дякувати).

Підсумок. Нагородження переможця. Вручення подяки всім учасникам інтелектуальної гри.

